

ZAPOMNIANE PISARKI POLSKIE

PRZEWODNIK LITERACKI

Tom I

Redakcja:
Beata Wałęciuk-Dejneka

Internetowa baza wiedzy: **Zapomniane pisarki polskie - odkrywanie utraconej historii.**

Koncepcja merytoryczna:

dr hab. Beata Walęciuk-Dejneka, prof. uczelni

Opracowanie merytoryczne biogramów:

dr hab. Beata Walęciuk-Dejneka, prof. uczelni,

mgr Babrara Bandzarewicz,

mgr Wiktoria Świętuchowska

Koncepcja, projekt graficzny, projekt okładki:

Wiktoria Świętuchowska

Skład i przygotowanie przewodnika:

Wiktoria Świętuchowska

Zespół projektowy:

dr hab. Beata Walęciuk-Dejneka, prof. uczelni

mgr Babrara Bandzarewicz

mgr Wiktoria Świętuchowska

mgr Jacek Drażkiewicz

mgr Ewa Kozarska

Karolina Byszewska

Violetta Filipenko

Thorin Danielsen

Portal Zapomniane pisarki polskie – odkrywanie utraconej historii, dostępny jest na licencji Creative Commons BY-NC Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne 4.0.

Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą zostać objęte inną licencją).

Licencja nie dotyczy utworów w Domenie publicznej (wygasły autorskie prawa majątkowe). Mogą być one wykorzystywane w dowolny sposób, bez żadnych ograniczeń. Jednakże, w celu poszanowania osobistych praw autorskich należy wskazać: nazwisko lub pseudonim autora, tytuł, źródło (link do właściwej biblioteki cyfrowej) oraz datę dostępu.

e-ISBN 978-83-68355-83-3

Siedlce 2025

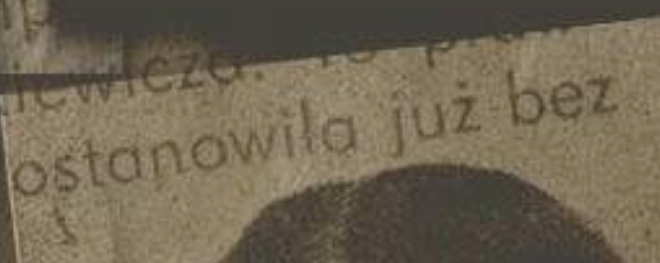

Zapomniane pisarki polskie.

Przewodnik literacki

Spis treści

	Kilka słów wprowadzenia	5
C	Cieszkowska Zofia	6
	Czeska-Mączyńska Maria	9
G	Garfeinowa-Garska Malwina	13
	Gładkowska Celina	16
	Górska Pia	19
J	Jahołkowska Koszutska Ludwika	22
K	Korotyńska Wanda	24
	Kowerska Zofia	27
	Krzemieniecka Hanna	31
	Kruszewska Felicja	35
	Krzymuska Maria	40
Ł	Łuczyńska Mieczysława	46
	Łuskińska Ewa	50
M	Moraczewska Bibiana	54
	Morzycka Faustyna	59
O	Obuchowska-Morzycka Maria	64
S	Szpyrkówna Maria	66
U	Ukiewska Maria	72
W	Wyleżyńska Aurelia	76

Kilka słów wprowadzenia

Zapomniane pisarki polskie – odkrywanie utraconej historii to zbiorowy portal, którego celem jest upowszechnienie wiedzy oraz popularyzacja w społeczeństwie sylwetek zapomnianych pisarek polskich, ukazanie ich miejsca w literaturze, kulturze, społeczeństwie, a także w pamięci zbiorowej, to również promowanie badań humanistycznych w otoczeniu zewnętrznym oraz wkładu polskich pisarek w rozwój społeczeństwa, dzieje regionu, kraju, w literaturę, kulturę, edukację, naukę, tradycję narodową. Udostępnia on również zdigitalizowane zasoby kultury w internecie.

Kolekcja zawiera biogramy, twórczość, zdjęcia i inne informacje, świadczące o ważnym miejscu pisarek w historii literatury, ich rolach, tożsamości, formach działalności, aktywnościach indywidualnych i zbiorowych: społecznych, publicznych, kulturalnych. Zasoby kolekcji nie tylko odkrywają utraconą i zapomnianą historię literatury, ale także pośrednio świadczą o życiu codziennym tych kobiet, promują twórczość literacką, opracowania literackie, adaptacje i przekłady, tłumaczenia, dokumenty osobiste, w których odnaleźć można wiadomości o postawach patriotycznych, obywatelskich przedstawianych z perspektywy dziejów regionalnych i ogólnokrajowych.

W kolekcji opracowywane są wizerunki polskich literatek, pochodzących z XIX i XX, chcemy w ten sposób poszerzać dziedzictwo narodowe, popularyzować i promować w społeczeństwie te wyjątkowe i wybitne kobiety, ich twórczość, prace, starania. Znajdą się więc w tym gronie literatki z różnych środowisk, warstw społecznych, społeczności religijnych, o zróżnicowanym

wykształceniu, doświadczeniu życiowym i światopoglądzie. Przyjęta przez nas cezura czasowa - XIX i XX wiek - związana jest głównie ze skupieniem uwagi na czasach emancypacji i stopniowego wzrostu udziału kobiet w życiu literackim, publicznym, kulturowym, opartych na zwiększającym się dostępie do edukacji, zdobyciu praw wyborczych i czynnego wspierania różnych powstających oraz działających organizacji kulturalnych czy narodowych.

Kolekcja dostępna jest dla wszystkich zainteresowanych, zarówno naukowców, którzy mogą odnaleźć nowe kierunki w badaniach lub nowe pozycje do badań, także dla nauczycieli, edukatorów, pracowników domów kultury, pracowników oświaty, młodzieży. Mamy nadzieję, że wskażemy nowe drogi w badaniach nad polskim dziedzictwem narodowym, stworzymy podstawy do dalszych, pogłębionych studiów nad zagadnieniami istotnymi dla polskiego dziedzictwa kulturowego (literackiego) i polskiej tożsamości narodowej.

Projekt nie jest inicjatywą zamkniętą. Stopniowo poszerzamy bazę, przeszukujemy archiwa, biblioteki, czasopisma czy publikacje, odnajdujemy nowe, nieznane czy zapomniane nazwiska, fakty, utwory i umieszczamy je na stronie. Mimo rozwiniętych badań nad literaturą kobiet, także internetowych portali o otwartej treści, w tym regionalnych i lokalnych publikacji, uznajemy, że nigdy nie jest za mało, by mówić i promować twórczość literacką kobiet, czy ich działania, zaangażowanie w sprawy publiczne, społeczne, kulturalne i inne.

dr hab. Beata Wałęciuk-Dejneka prof. uczelni

Cieszkowska Zofia

Data urodzenia: 1867-12-15

Miejsce urodzenia: Korczew-Dobiecín

Data śmierci: 1946-02-16

Miejsce śmierci: Wąglín

Pseudonimy i kryptonimy: Sariusz;

Sarjusz; Saryusz

Powiązania: z Otockich

Urodziła się w 1867 roku w okolicach Piotrkowa, zmarła w 1946 roku. Była literatką, działaczką społeczną oraz demokratką, walczyła o prawa dla kobiet, zakładała szkoły, ogródki i czytelnie dla ubogich dzieci. Zajmowała się także edukacją najmłodszych, m.in. uczyła języka francuskiego. W 1898 roku Cieszkowska rozpoczęła swoją karierę pisarską nowelą *Jędrék Sokół*. Powieściopisarka świadoma była trudności zaistnienia kobiety w świecie literackim i artystycznym w ogóle. To właśnie dlatego przybrała męski pseudonim, co było jednym z czynników rozwojowych dla jej talentu lite-

rackiego. Zofia Cieszkowska współpracowała z warszawskim czasopiśmem „Bluszcz”, w którym przez wiele lat ukazywały się jej powieści w częściach. Do najważniejszej twórczości literackiej pisarki należą: *Między światem a dniem* (1902), *Więzy ducha* (1907-1908), *Krzyk życia* (1911), *Krzywdy dozwolone* (1914) oraz *Literatka* (1923). Cieszkowska opublikowała również książkę przyrodniczą *Obyczaje zwierząt* (1928), w której zawarła swoją rozległą wiedzę z zakresu biologii. Pisarka zdobyła liczne grono czytelniczek, w powieściach nierzadko uwzględniała swoje zdanie na temat stanowiska kobiet w ówczesnym świecie. Zofia Cieszkowska reprezentowała środowiska emancypantek, które również w imię swych ideałów często wydawały powieści obyczajowe o charakterze wychowawczym. Pomimo, iż dziś Cieszkowska należy do grona zapomnianych literatek, to w I poł. XX cieszyła się dużą popularnością. Jej książki były w zasobach bibliotek krajowych, parafialnych i szkolnych.

Praca Zofii Cieszkowskiej w obszarze społecznym koncentrowała się głównie na działaniach związanych z edukacją i oświatą. W 1905 roku, po strajku szkolnym, została mianowana przełożoną jednej ze szkół polskich w Warszawie. Wtedy też rozpoczęła pracę nad *Wypisami polskimi na klasę I, II i III dla szkół średnich*, które opublikowała w 1917 własnym nakładem w drukarni J. Waleckiego w Piotrkowie. Blisko roku 1926 pracowała jako nauczycielka kontraktowa w Gimnazjum Państwowym im. Bolesława Prusa w Siedlcach. Obecnie propagowaniem wiedzy na temat pisarki zajmuje się od wielu lat Stowarzyszenie Przyjaciół Wolborza.

W swoich powieściach Zofia Cieszkowska

ukazała ogólny obraz sytuacji kobiet w Młodej Polsce, w świecie, w którym wciąż dominowali mężczyźni i ich prawo do pewnej własności femin. Być może pisarka zawarła również własne wątki biograficzne oraz doświadczenia, np. w *Krzywdach dozwolonych*, gdzie przedstawione zostały etapy procesu rozwodowego (do którego w końcu nie doszło), trudy, z jakimi zmagала kobieta oraz przykre okoliczności, które towarzyszyły całej sytuacji.

W twórczości Zofii Cieszkowskiej można dostrzec również jej talent pisarski zawarty w formie poezji, którą posługują się jej bohaterki. Kobiety w powieści Cieszkowskiej łączy bardzo wiele, reprezentują one dumę i próbę utrzymania niezależności. To nie zawsze spełnione artystycznie kobiety. Przeżywają rozterki literackie, a ich wena twórcza przejawia się niczym burzliwy żywioł. Są kruche i delikatne, ale silne, marzą o jednej, wielkiej miłości, której będą mogły się poświęcić i która poświęci się im. Poszukują swojej wartości i wartość tą chcą udowodnić otoczeniu. Ich głównymi wrogami są mężczyźni próbujący uprzedmiotowić kobietę, przypominający na każdym kroku o swojej wyższości, władzy, dominacji.

Twórczość Zofii Cieszkowskiej stanowi interesujący zapis realiów początku XX wieku, kiedy kobiety miały już możliwość studiowania na uniwersytetach, ale ich los wciąż wiązano z rolą żony i matki. Warto przestudiować powieści Cieszkowskiej i zrozumieć trud pisarki oraz jej bohaterki w świecie, w którym na drodze do osobistego szczęścia stało tak wiele przeszkód.

Siedlce.

36. Gimnazjum państwowe im. Bolesława Prusa, ul. Florjańska Nr. 14, Tel. Nr. 15. hum. p. 8. 9. 320.

Gimnazjum powstało jako samodzielna jednostka administracyjna 1 października 1923 r. wskutek podziału gimnazjum im. Hetmana Żółkiewskiego na dwa zakłady naukowe. Początkowo szkoła miała 8 klas zasadniczych i 3 równoległe. Ilość oddziałów równoległych ulega stopniowo redukcji.

7 b Dyr. Rutkowski Stanisław 92 DF da5PPf 10 P
6 a Bartodziejska Czesława 62 dw 42 Fr
7 b Bucholt Bernard 86 da6P 10 P
7 a Burczak Czesław 89 da5M 8 M
8 a Damrosz Stanisław 97 2lu 4 H Ł Pf
8 a Feistowa Emilja ew 92 nd 6 N
8 a Grubertowa Jadwiga 84 nd 6 Ge P
8 a Kohane Marjan 900 3lu 3 Ł N
8 a Krzemieniewski Wacław 89 2lu 10 Prz
7 a Kuć-Staniszevska Anna 81 da6 7 Fi
8 a Lipski Mikołaj 89 a 3 H
6 c Mroczek Antoni 63 da6 27 Fr Ł
6 b Ks. Piotrowski Koronat 75 d 19 R
9 d Stebnicki Leon 95 m wf 6 Gi
8 a Syczewski Norbert 76 sd 8 Ś
6 b Szybalski Antoni 61 da6 18 Ry
7 b Turyk Eugenjusz 85 da5MFi 10 M Fi
k 8 a Grefkowicz Julian 76 knp 3 Pr
k 1 9 a Ciołczyk Jan 69 DM 3
k d 10 a Rytel Eugenja 91 kp 4
k d 10 a Rytel Eugenja 91 d 4
k s 10 a Cieszkowska Zofja 02 m 2

Domena publiczna:

Z: [Zagórowski Z., Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminarjów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych. R. 2.](#)

Warszawa, Lwów, Książnica Atlas, 1926, s. 127.

- [Autor](#), [W:] *Na powodzian: księga zbiorowa prac literackich i artystycznych*, pod kier. literackim S. Graybnera, Warszawa, Polska, Nakł. Lilpopa, 1904.
- [Jędrrek Sokół](#): powiastka, Warszawa, "Księgarnia Polska" Tow. Polskiej Macierzy Szkolnej, 1898, 1925.
- [Krzyk życia](#): powieść, Lwów, Lektor, 1923.
- [Krzywdy dozwolone](#): powieść, Warszawa, Biblioteka Domu Polskiego, 1926.
- [Krzywdy dozwolone](#), Warszawa, Księg. Światło, 1928.
- [Literatka](#): powieść, Poznań, nakł. Drukar- ni Poznańskiej, 1923.
- [Między świtem a dniem](#): powieść, War- szawa, A. G. Dubowski, 1902.
- [Obyczaje zwierząt](#), Warszawa, "Księgar- nia Polska" Tow. Polskiej Macierzy Szkol- nej, 1928.
- [Szlachetni](#): obrazek z życia Samni- tów, Warszawa, Księg. Krajowa K. Prószyński, 1904.
- *Twórcy państwa polskiego: Bolesław Chrobry, Mieczysław II, Kazimierz Odno- wiciel, Bolesław Śmiały*, Warszawa, Prze- gląd Katolicki, 1912.
- [Więzy ducha](#): powieść w dwóch to- mach. T. 1, Warszawa, Biblioteka Domu Polskiego, [1928].
- [Więzy ducha](#): powieść w dwóch tomach. T. 2, Warszawa, Biblioteka Domu Polskie- go, [1928].
- *Wypisy polskie na klasę I*, Piotrków, [s.n.], 1918.
- *Wypisy polskie na klasę III*, Warszawa, [s.n.], 1918.
- *Cieszkowska z Otockich Zofia (pseud. Sarjusz)*, [W:] *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa, Wydawnictwo Głównej Księgarni Wojskowej, 1938, s. 110.
- *Cieszkowska Zofja*, [W:] Lechicki C., *Prze- wodnik po beletrystyce*, Poznań, Naczel- ny Instytut Akcji Katolickiej, 1935, s. 226.
- C.W., *Z powodu trzydziestolecia pracy lite- rackiej i społecznej Zofji Cieszkowskiej?*, "Kobieta Współczesna", 1928, nr 6, s. 17-18.
- Kuźnicki T., *Cieszkowska Zofia Helena Adela, ps. Saryusz: (1867-1946): powie- ściopisarka, poetka, nauczycielka i dzia- łaczka oświatowa*, [W:] [Radomszczański słownik biograficzny. T. 2](#), Radomsko, Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Radomsku, 2019, s. 35-37.
- Poradowski R., *Zofia Cieszkowska - bo- jownicza o prawa kobiet polskich*. "Ga- zeta Radomszczańska" 1976, nr 6, s. 4-5.
- Siniarski S., [Kalendarz z dziejów Wolbo- rza. 1065-1982](#), Warszawa, Instytut Wy- dawniczy Związków Zawodowych, 1984.
- *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r., T. 4, A-Ż.*, red. E. Jankow- ski. Wrocław, Zakład Narodowy im. Osso- lińskich, 1996, s. 99.
- Zacharska J., *Lektury pensjonarek - bo- haterek powieści przełomu wieków*, [W:] *Książka pokolenia. W kręgu lektur pol- skich doby postyczeniowej*, red. E. Paczo- ska i J. Sztachelska, Białystok, Wydawnic- two Łuk, 1994. s. 138-148.
- Walęciuk-Dejneka B., *Kobiece pisanie: trzy portrety. Szkice o mniej znanej (nie- znanej) literaturze kobiet przełomu XIX i XX wieku* (cz. I), Siedlce 2025.

Więcej: [Cieszkowska Zofia](#)

Czeska-Mączyńska Maria

Data urodzenia: 1883-01-16

Miejsce urodzenia: Biała (obecnie Bielsko-Biała)

Data śmierci: 1944-06-11

Miejsce śmierci: Kraków

Pseudonimy i kryptonimy: Cz.M.; M.C.M.; M.Cz.; M.Cz.M.; m.č.; M.Č.; M.Česky;

(m.d.); Maria Česky, md; Roland

Powiązania: z Rybczyńskich; 1 voto Česky; 2 voto Mączyńska

Powieściopisarka, poetka, autorka książek dla dzieci i młodzieży, działaczka społeczna. Urodziła się 16 stycznia 1883 roku w Białej pod Bielskiem, zmarła 11 czerwca 1944 w Krakowie. Debiutowała w 1900 roku powieścią *Księżycowe blaski*, drukowaną w „Gazecie Lwowskiej”, pod pseudonimem Roland. W roku 1912 zamieszkała w Krakowie, gdzie rozwijała działalność literacką, zamieszczając wiersze, opowiadania, felietony i recenzje m.in. „Kronice Powszechnej” (1912-1914), „Gazecie Lwowskiej” (1912-

1913), *Gazecie Poniedziałkowej* (1913-1914), *Echu Artystycznym i Literackim* (1913-1914), *Nowej Reformie* (1913-1917), *Przeglądzie Powszechnym* (1913-1921). W czasie I wojny światowej pracowała w krakowskim szpitalu. W 1917 roku napisała pierwszą powieść dla młodzieży *Dwaj Rymszowie: powieść historyczna z XVII wieku*. Po niej kolejno powstały inne.

Po śmierci pierwszego męża Českiego, wyszła ponownie za mąż za Mieczysława Mączyńskiego i zamieszkała na stałe w Żywcu. Kontynuowała twórczość literacką, publikując utwory w czasopismach: „Wiek Nowy” (1919-1930), „Przewodnik Katolicki” (1924-1930), „Dzwon Niedzielny” (1925-1932; 1938), „Niedziela” (1925-1932), „Kurier Literacko-Naukowy” (1929-1931). Teksty dla dzieci i młodzieży zamieszczała na łamach: „Młodej Polski” (1925-1929), „Płomyczka” (1925-1929; 1932-1934), „Płomyka” (1925-1933), „Przyjaciela Młodzieży” (1925-1930), „Głosu Dziewcząt Polskich” (1929-1931; 1933).

Była również autorką słów wielu pieśni religijnych, pisanych do muzyki polskich kompozytorów, m. in: Józefa Edmunda Titza (profesora, muzyka, kompozytora, nauczyciela Karola Wojtyły): *Czy znasz ten świat? Pojedzie mój węgiel*, zamieszczonych w zbiorze: *Cztery pieśni górnicze: op. 3 nr 19-22* na chór męski; Włodzimierza Poźniaka (muzykologa, wykładowcy Krakowskiego Konserwatorium Muzycznego, a potem Uniwersytetu Jagiellońskiego): *Czy znasz ten świat: na chór męski*; Ślaza L: *Przychodzisz do nas, Ach, uproś nam*, na chór męski, żeński, fisharmonię lub organy, w zbiorze: *Deszcz róż: dwie pieśni ku czci św. Teresy od Dzieciątka Jezus*; Feliksa Nowowiejskiego: *Na święty*

bój; pieśń misyjna, Nadszedł Trzeci Maj; pieśń na dwa głosy z towarzyszeniem fortepianu, O przyczyn się; pieśń do św. Stanisława Kostki, „Błogosław Panie”: pieśń misyjna, na chór dziewczęcy lub chłopięcy a capella; czy Edmunda Maćkowiaka (chórmistrza, kompozytora, dyrygenta i pedagoga): *Nadszedł Trzeci Maj*; na chór mieszany a capella.

Zajmowała się także tłumaczeniem, m. in. z niemieckiego. Przełożyła: Karola du Prel'a *Spirytyzm* (Lwów 1923), Jerzego Rendla *Siewcę: sztukę w jednym akcie na tle Ewangelii* (Katowice 1935), Josefa Ecker-skorna, *Peron 4 a: sztuka w 4 aktach* (Katowice 1936), Henryka Fritsch'a *Matko dziecko twoje: myśli o wychowaniu* (Katowice 1935), czy Franciszka Pocci'ego *Jutrzejszy ranek: komedia w dwóch odsłonach* (Katowice 1935). Pisała również dramatyczne utwory sceniczne: *Czarne piskłeta: rzecz sceniczna w III odsłonach* (Kraków 1928), *Wieczór Grottgerowski w pięciu odsłonach: sceny dramatyczne z roku 1863* (Lwów 1914), przemówienia, wykłady i deklamacje na wieczornice narodowe i niepodległościowe. Angażowała się w pracę społeczną. Po wybuchu II wojny światowej niemieckie władze okupacyjne wysiedliły ją z Żywca.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- **Czarne piskłeta. Rzecz sceniczna w 3 odsłonach**, Kraków, Wydaw. Księży Jezuitów, 1928.
- **Czerwone róże**, „Kurier Warszawski”, 1933, nr 6.
- **Demon życia**, Przemyśl, Wydaw. „Książek Zajmujących” Książnicy Naukowej, 1925.
- **Donna Liza: kartka z kroniki miasta Pizy**, „Nowa Reforma (Kraków)”, 1914, nr 37; 39;

41; 43 (wyd. poranne).

- **Dwaj Rymaszowie. Powieść historyczna z XVII wieku**, II. T. Wolniewicz, Wyd. 5 <tysiąc 13-15>., Poznań, Księg. Św. Wojciecha, [1925], [1930].
- **Dwie powiastki**, Kraków, Sekretariat Gen. Ligi Katolickiej, 1927. [zawiera: S. Zalewski – Stary fornal, M. Czeska-Mączyńska – Nad przepaścią].
- **Dymy. Powieść**, Poznań, Księg. Św. Wojciecha, 1927.
- **Dziwaczne przygody imcipana Jura Bendonskiego. Powieść na tle XV stulecia**, Łomża, Biblioteka Dobrych Książek, 1939.
- **Eloe. Nowele**, Kraków, J. Czernecki dawniej Księg. Spółki Wydawniczej Polskiej, 1918.
- **Helusia z rakowickiego młyna. Powieść dla młodzieży**, II. M. Jaroszyńska, Poznań, Księg. Św. Wojciecha, [1930].
- **Helusia z rakowickiego młyna : powieść dla młodzieży**, Kraków, Księgarnia Stefana Kamińskiego, [1947].
- **Jako te liście...**, „Kronika Powszechna (Lwów)”, 1912, nr 43-44.
- **Koszula Królowej Izabelli**, „Wiek Nowy (Lwów)”, 1922, nr 6198-6201.
- **Legionistki**, „Wiek Nowy (Lwów)”, 1924, nr 7045-7050, 7053.
- **Macierzyństwo i wiersze różne**, Poznań, Nakł. Autorka, 1932.
- **Matka**: szkic z roku 1914-1915, „Nowa Reforma (Kraków)”, 1917, nr 320-342.
- **Mściciel**, „Nowa Reforma (Kraków)”, 1921, nr 213-220.
- **Nauczycielka**, „Wiek Nowy (Lwów)”, 1925, nr 7257.
- **Na różnych strunach**, [Wiersze. II. na okł. Bogdan Nowakowski], Poznań, Druk. i Księg. Św. Wojciecha, 1918.

- Niezanemu żołnierzowi, Poznań, Zjednoczenie Młodzieży Polskiej, 1925.
- Opowieści Chrystusowe, Cz. 1: **Dziecię i Mistrz**, Poznań, Druk. i Księg. Św. Wojciecha, 1917. Wyd. 2. [1926]
- Opowieści Chrystusowe, Cz. 2: **W światło!**, Poznań, Księg. Św. Wojciecha, [1920].
- Opowieść o św. Kindze, Lwów, Państwowe Wydaw. Książek Szkolnych, 1933.
- **Otworzyło się okno na świat...**, powieść współczesna, „Niedziela (Częstochowa)”, 1929, nr 28., 1930, nr 3.
- Otworzyło się okno na świat!... [Powieść], Katowice, Księg. i Druk. Katolicka, 1932.
- Pamiętnik młodej matki, Warszawa, Tow. Wydawnicze „Bluszcz”, [1929].
- **Powrót**, „Wiek Nowy (Lwów)”, 1925, nr 7353.
- Powstanie styczniowe, Poznań, Zjednoczenie Młodzieży, 1925 [1926].
- Przypowieść o głupich i mądrych panach. Akt 1., Katowice, Księg. i Druk. Katolicka, 1935.
- Rycerz Chrystusowy. **Powieść historyczna na tle życia św. Wojciecha**, Warszawa, Dom Prasy Katolickiej, 1930.
- **Sąd nad czarownicą**, „Wiek Nowy (Lwów)”, 1926, nr 7653.
- Szlakiem gromu. Powieść, Warszawa, Biblioteka Domu Polskiego, [1927].
- Św. Kazimierz królewicz. 1458 -1484, Poznań, Księg. Św. Wojciecha, 1934.
- Teofila Sobieska, matka króla Jana, Lwów, Państwowe Wydaw. Książek Szkolnych, 1933.
- **U progu życia**: (nowelka), „Rola (Kraków)”, 1932, nr 52.
- W obronie Gdańska. **Powieść z czasów wojen polsko-szwedzkich**, Kraków, nakładem Księgarni Stefana Kamińskiego, 1945.
- **W śmierć**, „Nowa Reforma (Kraków)”, 1914, nr 120; 122.
- Wieczór Grottgerowski w pięciu odsłonach. **Sceny dramatyczne z r. 1863**, Lwów, „Związek Teatrów i Chórów Włościańskich”, 1914.
- **Wigilia dzwonnika**, „Wiek Nowy (Lwów)”, 1923, nr 6751.
- **Wczoraj i dziś**, „Wiek Nowy (Lwów)”, 1924, nr 6847.
- Z ducha i z ziemi. [Nowele], Poznań, Druk. i Księg. Św. Wojciecha 1919 [1918]. Zawiera: *Błazen*; *Wizja ks. Skargi*; *O czym dąb gwarzył*; *Przebudzenie*; *Zwycięstwo śmierci*; *Gdy się rozpęta piekło*.
- **Zbrodniarz**, „Nowa Reforma (Kraków)”, 1913, nr 434-440.
- **Zmartwychwstanie**, „Wiek Nowy (Lwów)”, 1925, nr 7141.
- **Zwycięstwo śmierci**, „Kronika Powszechna (Lwów)”, 1912, nr 35-36.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Bednarek A., [Czeska- Mączyńska Maria], [W:] **Encyklopedia katolicka. T. 3, Cenzor – Dobaszewicz**, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin, KUL, 1979, s. 844-845.
- [Czeska-Mączyńska Marja], [W:] Lechicki C., **Przewodnik po beletrystyce**, Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, 1935, s. 227.
- **Czeska-Mączyńska z Rybczyńskich**, [W:] **Czy wiesz kto to jest?**, red. S. Łoza, Warszawa, Wydawnictwo Głównej Księgarni Wojskowej, 1938, s. 124-125.
- **Czeska Maria z Rybczyńskich** [W:] Snoch B., **Górnośląski Leksykon Biograficzny**,

Katowice: Muzeum Śląskie, 2004, s. 62.

- Ćwikliński K., *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny, T. 1*, Warszawa, Państw. Wydaw. Naukowe 2000, s.106.
- [Głębicka E.], *Czeska-Mączyńska Maria 1883-1944*, [W:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury : słownik biobibliograficzny. T. 2, C - F* , red. J. Czachowska, A. Szalagan, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1994, s. 112-114.
- Głębicka E., *Czeska- Mączyńska Maria 1883-1944*, [online], *Polscy pisarze i badacze przełomu XX i XXI wieku*, Dostępny w internecie: https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/record_view/1760
- Maj E. *Jaka jest kobieta współczesna i jaką się stanie w przyszłości? Ciągłość i zmiana: opinie, diagnozy i antycypacje w prasie dla kobiet w Polsce międzywojennej*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych”, 2022, nr 1(12), s. 79-102. DOI: [10.15290/cnisk.2022.01.12.04](https://doi.org/10.15290/cnisk.2022.01.12.04)
- Maj E. *Katolicka, katolicko-narodowa i narodowa prasa dla kobiet w Polsce międzywojennej: cechy czasopiśmiennictwa światopoglądowego*. „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych”, 2021, nr 1(10), s. 71-96. DOI: [10.15290/cnisk.2021.01.10.04](https://doi.org/10.15290/cnisk.2021.01.10.04)
- Maj E. *Obraz społecznych ruchów kobiet na łamach prasy dla katoliczek w Polsce międzywojennej*. „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych”, 2021, nr 2(11), s. 37-72. DOI: [10.15290/cnisk.2021.02.11.03](https://doi.org/10.15290/cnisk.2021.02.11.03)
- Morcinek G., Maria Czeska Mączyńska, „Tygodnik Powszechny”, 1947, nr 47,s. 3-4.
- Munk B., [Motyw Judasza w literaturze polskiej przełomu XIX i XX wieku](#), „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. 73, Studia Historicolitteraria”, 2010, nr 10, s. [110]-131.
- Pigoń A., *Góralki, taterniczki, turystki : kobiety w literaturze o Tatrach do 1939 roku*, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2022.
- *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r., T. 4, A-Ż.*, red. E. Jankowski. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996, s. 112.
- *Słownik współczesnych pisarzy polskich, T. 1*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1963, s. 394-396.
- Wykaz nr 3 (książek dla dzieci), [poz.] 77. *Czeska-Mączyńska M. Wszystkie utwory*, [W:] *Cenzura PRL: wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu: 1 X 1951 r.* : tylko do użytku służbowego: No 00305, posł. Zbigniew Żmigrodzki. Wrocław, „Nortom,” 2002, s. 60.
- Zawiszewska A., *Literatura kobiet w latach 1918-1939 z perspektywy feministycznej. Rekonesans*. „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, 2007, nr ①, s. 173-192. DOI:[10.14746/ssp.2006.1.11](https://doi.org/10.14746/ssp.2006.1.11)
- Zawiszewska A., *Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą: kobiety piszące wiersze w dwudziestoleciu międzywojennym*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2014.

Więcej: [Czeska-Mączyńska Maria](#)

Garfeinowa-Garska Malwina

Data urodzenia: 1872-??-??

Miejsce urodzenia: Warszawa

Data śmierci: 1932-09-19

Miejsce śmierci: Kraków

Pseudonimy i kryptonimy: g.; mg .; M.G.;

M.P.G.; M.P.-G .; M. Posn. Garf.;

M. Zab.; M. Zabojecka; Marja Zabojecka;

Zabojecka Marja; Zb.

Powiązania: z Posnerów

Malwina Maria Garfeinowa-Garska z Posnerów (także Malwina Posner, pseud. Maria Zabojecka) - urodziła się w 1872 roku w Warszawie w zasymilowanej rodzinie żydowskiej, zmarła w 1932 roku w Krakowie. Była pisarką, publicystką, krytykiem literackim oraz tłumaczką. Rodzice Marii - Leon Posner (znany jako jeden z najgorliwszych zwolenników kierunku asymilatorskiego) oraz Matylda Posner vel Maria Duszel zapewnili jej wszechstronne wykształcenie, które umożliwiło zrozumienie zarówno literatury polskiej, jak i zagranicznej. Kształci-

ła się w Warszawie na pensjach, potem na tajnych kompletach. Sama Malwina, odpowiadając na kwestionariusz biograficzny do encyklopedii Samuela Orgelbranda, podkreśliła, że na jej rozwój największy wpływ miały „wysoce uduchowiona atmosfera domowa, podróż do Włoch w wieku 16 lat oraz walka o ideały w ówczesnym młodym pokoleniu Warszawy”. Zabojecka nie ekspozowała swojego żydowskiego pochodzenia. Niemniej jednak, nie można powiedzieć, że je ukrywała - było ono powszechnie znane, choćby ze względu na jej brata, Stanisława Posnera, senatora i polityka, który dominował nad nią i wywierał wpływ na jej życie aż do końca.

Po ślubie z adwokatem Garfein-Garskim, aktywnie zaangażowała się w Krakowie w ruch niepodległościowy i socjalistyczny. Brała czynny udział także w obronie praw kobiet i była współzałożycielką czytelnicy dla kobiet. Zabojecka zadebiutowała jako pisarka w 1889 roku, publikując artykuł zatytułowany *Heine o Żydach* w tygodniku „Izraelita”. Wcześniej zajmowała się wyłącznie tłumaczeniami, ten artykuł można więc uznać za jej debiut literacki. Tekst był polemiką z poglądami Teodora Jeske-Choińskiego (1854-1920). „Izraelita” był literacko-społecznym i naukowym tygodnikiem, jedynym polskojęzycznym żydowskim pismem wydawanym w Królestwie Polskim w latach 1866-1915. Stanowił kluczowe forum do dyskusji nad programem asymilacji i reform judaizmu oraz odegrał istotną rolę w modernizacji kultury żydowskiej na ziemiach polskich. Ideologicznie był blisko związany ze środowiskiem warszawskich pozytywistów, choć zdarzały się również polemiki z ich głównym organem - „Przeglądem Tygodniowym”.

Jako współpracowniczka krakowskiego miesięcznika "Krytyka", Garfeinowa-Garska odegrała istotną rolę w formowaniu i promowaniu nowoczesnych idei literackich. W jej twórczości silnie zaznaczał się krytycyzm wobec modernistycznych koncepcji sztuki "dla sztuki".

W szczególności polemizowała ze Stanisławem Przybyszewskim, podkreślając, że sztuka nie może być całkowicie oderwana od rzeczywistości społecznej i historycznej, w której powstaje. Uważała, że artysta, choć nie jest sługą społeczeństwa, żyje i tworzy w jego ramach, co w naturalny sposób wpływa na jego twórczość. Wydaje się, że kluczowym elementem w jej życiu była ideowość, obejmująca wartości, które były dla niej szczególnie ważne: patriotyzm, idee socjalistyczne oraz literatura, pojmowana w kontekście społecznym. Pisarka popularyzowała nowe prądy literackie, opowiadała się za sztuką związaną z życiem społecznym i politycznym, tłumaczyła głównie z literatur skandynawskich, co wskazuje na jej szerokie zainteresowania literackie oraz umiejętność interpretacji i adaptacji zagranicznych dzieł na potrzeby polskiego czytelnika. Opublikowała m.in. esej *Powieść o duszy polskiej* (1910), przedstawiający dzieje polskiej martyrologii od XVIII w. po rok 1863. Jako publicystka występowała w latach 1896-1900 w „Prawdzie”, od 1899 r. w „Krytyce”, od 1903 r. w „Ogniwie” (redagowanym przez jej brata Stanisława). Własną twórczość rozpoczęła nowelami (tom *Dusza* z 1897 r.).

Jej najbardziej znanymi powieściami są *Gromnice*, *Poślubieńcy buntu* (w pozycjach tych ujawniona została fascynacja twórczością Żeromskiego i jej wpływ własną twór-

czość), *Powieść o duszy polskiej*.

Wątek żydowski pojawił się jedynie epizodycznie, po raz kolejny w utworze *Gromnice* – dziele złożonym, w którym fabuła stanowi jedynie pretekst do przedstawienia ideowych i egzystencjalnych dylematów ludzi zaangażowanych w idee, postępowych myślicieli w czasach niepokoju i historycznych przełomów. Utwór Zabojeckiej został opublikowany w 1907 roku. Dedykacja dla jej brata, Stanisława Posnera, może już sugerować tematykę i kierunek interpretacyjny dzieła. Zabojecka oparła kompozycję utworu na symbolach i kontrastach, które służą do wyrażenia głównych tematów modernizmu, zjednoczonych pojęciem duszy – kluczowym słowem otwierającym interpretację zarówno *Gromnic*, jak i całej twórczości autorki, a także jej życia. Dusza staje się słowem obejmującym wszystkie pojawiające się w powieści obrazy, kluczowe pojęcia, symbole i kontrapunkty, takie jak: duchowość, osobowość, tożsamość, czas, przemijanie, sens życia i jego brak, misja społeczna czy osobiste spełnienie, więzi międzyludzkie, metafizyka, obecność śmierci, pustka egzystencjalnej kultury miejskiej i bujność życia natury. Nawet obrazy jesieni i opadających liści, zbanalizowane od czasów romantyzmu, w twórczości Zabojeckiej nabierają oryginalnego znaczenia symbolicznego. Można założyć, że pisarka, posługując się swoim unikalnym stylem (choć wpisującym się w tendencje epoki), przedstawia w tym utworze nie tyle problematykę społeczną, co dramat człowieka usiłującego uwolnić swoją duszę z osaczającej niemocy.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- **Ciebie, Panie przyzywam**, „Krytyka”, 1913, T. 40, s. 238-242.
- **Dusza: nowele**, Kraków, G. Gebethner i Spółka, 1898.
- **Gromnice: powieść**, Warszawa, Gebethner i Wolff, Kraków, G. Gebethner, 1907.
- Henryk Ibsen. Epilog, „Prawda”, 1900, nr 7,
- **Książka potrzebuje miłości**, [W:] *Emigranci!.. Polska do was mówi!..* Paryż, Księgarnia Polska "Gebethner i Wolff", 1934.
- **Paź**, [W:] *Albumy artystyczne*, Kraków, [S.N.], 1903, s. 45-46.
- **Poślubieńcy buntu. 1**, Kraków, "Ogniwo", 1908.
- **Powieść o duszy polskiej. [Cz. 1]. Ojcowie**, Warszawa, Kraków, Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie, 1918.
- Teofil Wiśniowski, [W:] **Charakterystyki znakomitych Polaków z czasów porobiorowych**, Warszawa Wydawnictwo M. Arcta, [1918], s. 157-159.
- **Z kobiecej niedoli**, Warszawa, "Książka", 1927.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Brzozowski S., *Listy o Literaturze: [I.] Galicyjski renesans; II. "Gromnice p. Marii Zabojeckiej*, „Społeczeństwo”, 1907, nr 4, s. 82-84; nr 7, s. 98-101.
- **Emancypantki i modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia**, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019.
- **Garfeinowa-Garska Malwina (1871-1932)**, [W:] *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut T. 14, Literatura Pozytywizmu*

i Młodej Polski: Hasła osobowe: G - Ł, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 20-22.

- Grzyb K., ***Rozlewność mistyczna, czyli o epifanii i symbolu w powieści wczesnomodernistycznej nieco inaczej***. „Przestrzenie Teorii”, 2009, nr 12, s. 239-265. DOI: 10.14746/pt.2009.12.10
- Kitowska-Łysiak M., ***Kilka słów o modernizmie: Malwina Posner-Garfeinowa***, „Roczniki Humanistyczne”, 1992, T. 38 (1990), 4, s. 117-128.
- Krzyżanowski J., ***Neoromantyzm Polski, Wyd. 3.***, Wrocław Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980, s. 442-443.
- Legutko G., ***Pojęcie modernizmu w młodopolskiej krytyce literackiej***, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Literaria Polonica”, 2016, 33, ③, s. 7-27. DOI: 10.18778/1505-9057.33.02
- Loth R., ***Maria Zabojecka***, [W:] ***Obraz literatury polskiej XIX i XX wieku, Seria 5, T. 3, Literatura okresu Młodej Polski***, red. K. Wyka [et al.], Kraków, Wydaw. Literackie, 1973, s. 259-280.
- Prokop-Janiec E., ***Żydowscy twórcy w literaturze polskiej***, „Kultura i Społeczeństwo”, 1999, nr 1, s. 19-41.
- Tomczyk E., **Maria Zabojecka. Szkic do portretu**, [W:] ***Żydzi Wschodniej Polski. Ser. 8, Artyści żydowscy***, Białystok, Temida 2, 2020, s. 83-121.
- Tomczyk E., **Wybór i stłumienie. Wątki żydowskie w twórczości Marii Zabojeckiej**, [W:] ***Żydzi wschodniej Polski. Seria XI: Wobec polityki***, red. nauk. J. Ławski i M. Siedlecki, Białystok, Mariusz Śliwowski, 2023, s. 73-86.

Więcej: [Garfeinowa-Garska Malwina](#)

Gładkowska Celina

Data urodzenia: 1859-??-??

Miejsce urodzenia: Szwajcaria koło
Hrubieszowa

Data śmierci: 1892-12-17

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: J. Morosz;

Jul. Morosz; Julian Morosz

Powiązania: Celina Cecylia Augusta
z Wołowskich

Powieściopisarka, nowelistka. Urodziła się w 1859 roku w majątku Szwajcaria pod Hrubieszowem. Cóрка zubożałych ziemian. W przypadku Gładkowskiej proces edukacji nie przebiegał według standardowych wzorców instytucjonalnych, lecz był bardziej organiczny oraz spontaniczny. Przyszła pisarka systematycznie poszerzała swoją wiedzę poprzez czytanie literatury, filozofii, historii, a także tekstów naukowych. Lektura była dla niej nie tylko źródłem informacji, ale również swoistą inspira-

cją twórczą, kształtującą zarówno jej styl, jak i poglądy.

Od 1877 roku Gładkowska pracowała w Warszawie jako nauczycielka na pensji żeńskiej swojej krewnej, Pani Guérin. Z kolei w wieku dwudziestu lat podjęła odważną decyzję o założeniu spółdzielczego sklepu spożywczego, co stanowiło nie tylko ważny krok w jej życiu zawodowym, ale również wpisywało się w szerszy kontekst rozwoju spółdzielczości w Polsce. Założenie sklepu w tak młodym wieku świadczy o przedsiębiorczości, zdolnościach organizacyjnych i chęci Gładkowskiej do aktywnego uczestnictwa w gospodarce lokalnej, co niewątpliwie wpłynęło na jej dalszą karierę, również w kontekście literackim. Tego rodzaju doświadczenie mogło dostarczyć cennych obserwacji społecznych.

Debiut literacki Gładkowskiej przypadł na rok 1878, kiedy pod pseudonimem (Julian Morosz), wydała powieść *Złota niteczka*. Tuż po ogłoszeniu pierwszego utworu pisarka rozpoczęła stałą współpracę z „Nowinami” (należała do komitetu redakcyjnego), „Gazetą Polską”, „Gazetą Świąteczną” i „Ateneum”.

W 1890 roku Gładkowska otrzymała pierwszą nagrodę w konkursie „Ziarna” za nowelę *Noblesse oblige*. Jest to istotne wydarzenie, które świadczy o docenieniu twórczości Gładkowskiej w tamtym okresie. Nagroda w takim konkursie mogła przyczynić się do zwiększenia jej popularności jako pisarki oraz mogła stanowić ważny krok w jej karierze literackiej. Dwa lata później, w 1892 roku, literatka ogłosiła powieść *Na scenie i za kulisami* (Biblioteka Romansów i Powieści), natomiast w 1893 roku wydała studium z natury – *A kiedy ono nie takie*.

Warto zaznaczyć, że twórczość Gładkowskiej cechuje się wyraźnymi akcentami publicystycznymi, które stanowią integralny element jej literackiego warsztatu. W swoich utworach pisarka dążyła do ujawnienia i potępienia niesprawiedliwości społecznych, zwracając szczególną uwagę na losy jednostek słabszych i wykluczonych. Wielokrotnie podkreślała, że wrażliwość moralna społeczeństwa jest miarą jego rozwoju, a prawdziwą miarą postępu jest sposób, w jaki traktuje się najsłabszych. Autorka, poprzez ukazywanie dramatycznych losów swoich bohaterów, starała się wpływać na kształtowanie świadomości społecznej, promując idee sprawiedliwości, empatii oraz solidarności z pokrzywdzonymi.

W dziełach Gładkowskiej widoczna jest również krytyka struktur społecznych, które przyczyniają się do marginalizacji i cierpienia jednostek. Pisarka nie unikała trudnych tematów: podejmowała kwestie związane z biedą, wykluczeniem społecznym, a także z nadużyciami władzy. Pisarstwo Gładkowskiej śmiało można postrzegać jako wyraz głębokiej troski o losy jednostek słabszych i wykluczonych, a także jako apel o empatię, zrozumienie i sprawiedliwość. Poprzez swoje dzieła, pisarka zachęca odbiorców do refleksji nad naturą ludzkiej moralności oraz systemami społecznymi, które, choć często nieświadomie, przyczyniają się do utrwalania niesprawiedliwości. W ten sposób twórczość Gładkowskiej staje się formą literackiej ekspresji, jak również ważnym głosem w dyskusji nad kształtem współczesnego społeczeństwa. Celina Gładkowska zmarła 17 grudnia 1892 roku w Warszawie.

Domena publiczna:
[Podobizna Celiny Gładkowskiej
(Juliana Morosza)]
„Tygodnik Ilustrowany”
1892, nr 156, s. 412.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- ***A kiedy ono nie takie, studjum z natury***, Warszawa, Redakcja "Głosu", 1892.
- ***Biedny Miro***, [W:] ***Upominek: książka zbiorowa na cześć Elizy Orzeszkowej***, Kraków, 1893, s. 434-438.
- ***Błazen, dramat z życia***, „Biesiada Literacka”, 1887, nr 50, s. 387-390.
- ***Błogosławieństwo ojcowskie***, „Wieniec”, 1884, nr 24-25.
- ***Burze wiosenne***, „Kurier Codzienny”, 1889, nr 1, s. 5-6.
- ***Było ich dwoje: nowelka***, „Dziennik Polski”, 1888, nr 132-133, nr 135-138.
- ***Co to będzie! Co to będzie !***, „Życie Ilustrowane”, 1887, s. 16-17.

- **Formy światowe dla tych, co od małego dziecka nie obyli się z nimi**, [W:] *Na Gar-nuszek*, Warszawa, 1890, s. 7.
- **Jak to się ludzie żenią: nowelka**, „Kurier Codzienny”, 1883, nr 348, s. 1-3.
- **Jedna z tysiąca: nowelka**, „Przegląd Tygo-dniowy”, Dodatek Miesięczny, 1884, t. 1, s. 410-439.
- **Jesienne liście: szkice**, „Kurier Warszaw-ski”, 1885, nr 287.
- **Morfinistka**, „Kurier Codzienny”, 1889, nr 224, s. 2-4; nr 225, s. 2-3; nr 226; s. 2-3; nr 228, s. 2-3; nr 229; s. 2-3; nr 230, s. 2-3.
- **Na scenie i za kulisami: historia parafial-na**, „Ateneum”, 1882, T. 3, z. 2, s. 203-232; z. 3, s. 420-459; T. 4, z. 1, s. 1-39.
- **Na scenie i za kulisami: historia parafial-na**, Warszawa, T. Paprocki, 1893.
- **Na wiosnę: nowela**, „Kurier Warszawski”, 1886, nr 1.
- **Nie miała baba kłopotu kupiła sobie... mąż! powiastka ludowa**, Chicago, W. Dyniewicz Publishing Company, 1911.
- **Partia szachów**, „Kurier Codzienny”, 1888, nr 3a, s. 1-2.
- **Siostrzenica: nowelka**, „Wiek”, 1884, nr 27, s. 3., nr 28-31.
- **Szkaradne psisko**, „Kurier Warszawski”, 1887, nr 1.
- **Walerya Marrené (Morzkowska) i jej dzia-łalność literacka**, „Kłosy”, 1884, nr 978, s. 199-202; nr 979, s. 214-215.
- **Z sali sądowej: nowella**, „Echo”, 1883, nr 277, s. 1; nr 278, s. 1; nr 279, s. 1.
- **Złota niteczka: opowiadanie**, Warszawa, M. Glücksberg, 1877.
- **Zwierzęce serca: osiemnaście opowie-ści o zwierzętach**, A. J. Sarwa, L. Tołstoj, Z. Zajączkowska, E. Sue, E. Korotyńska, C. Gładkowska, M. Rodziewiczówna, F.

Rawita-Gawroński, A. Dygasiński, E. Ma-laczewski, J. Ejsmond, F. Ossendowski, Z. Kisielewski, H. Zbierzchowski, Sando-mierz, Armoryka, 2020.1927.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Emancypantki i modernistki: teksty ko-biet o sztuce 1879-1914: antologia, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warsza-wa, Instytut Sztuki PAN, 2019.
- Gładkowska Celina (1859-1892), [W:] Bi-bliografia literatury polskiej Nowy Korbut T. 14, Literatura Pozytywizmu i Młodej Polski: Hasła osobowe: G - Ł, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 85-86.
- Marrené-Morzkowska W., Nasze autorki, „Tygodnik Powszechny”, 1885, nr 20, 21, 22.
- Nowicki A., Julian Morosz (Cecylia z Wo-łowskich Gładkowska), „Dodatek Mie-sięczny do czasopisma Przegląd Tygo-dniowy Życia Społecznego, Literatury i Sztuk Pięknych, 1893, półr. I., s. 66-75.
- Teresińska I., Gładkowska Celina, [W:] Li-teratura polska: przewodnik encyklope-dyczny, T. 1: A-M, red. J. Krzyżanowski, Cz. Hernas, Warszawa: Państwowe Wydaw-nictwo Naukowe, 1991.
- Turowska-Barowa I., Gładkowska Celina (1859-1892), [W:] Polski słownik biograficz-ny. T. 8, Wrocław, Zakład Narodowy imie-nia Ossolińskich, 1959, s. 97.
- Wspomnienie pośmiertne po św. Celinie Gładkowskiej (ps. Julian Morosz), Tygo-dnik Mód i Powieści, 1893, nr 1, s. 3.

Więcej: [Celina Gładkowska](#)

Górska Pia

Data urodzenia: 1878-04-15

Miejsce urodzenia: Wola Pękoszowska

Data śmierci: 1974-06-13

Miejsce śmierci: Kraków

Pseudonimy i kryptonimy: -

Powiązania: Górską z Fałęcina h. Bożawola

Urodziła się w 1878 w Woli Pękoszewskiej. Była córką Jana Górskiego i Marii z Łubieńskich, zamożnych ziemian z Mazowsza. Jak podają źródła imię nadano artystce na cześć papieża Piusa IX, który zmarł tuż przed jej narodzinami. Nauki w dzieciństwie pobierała od prywatnych nauczycieli w domu rodzinnym, który stanowił ośrodek życia kulturalnego oddziałujący na bliższą i dalszą okolicę. Do dworu w Woli Pękoszewskiej przyjeżdżało wielu artystów, naukowców i literatów z Krakowa, Warszawy i innych polskich miast.

W wieku 13 lat Pia rozpoczęła naukę profesjonalnego malarstwa. Pierw-

szym korepetytorem sztuki w roku 1891 został Eligiusz Niewiadomski. Rok później, po długich konsultacjach rodzicielskich, wybrano młodego pejzażystę Józefa Rapackiego. Wśród jej nauczycieli znalazł się również Józef Mehoffer, czy Józef Chełmoński, który kupił posiadłość Kuklówka, niedaleko dworu Górskich.

W 1894 roku 16-letnia Pia została zaproszona do dworku artysty. Początkowo jej pasją były plenery i pejzaże. W lata 1895-1897 rozwijała się artystycznie pod wielkim wpływem na jej malarstwo Chełmońskiego. Ponadto zajmowała się wiejską ochronką oraz prowadziła ożywione życie towarzyskie. Pod opieką matki wyjeżdżała i uczestniczyła w warszawskich i krakowskich salonach, wiele miesięcy zajmowały jej zagraniczne podróże, odbywane również w celach leczniczych. Około 1907 zamieszkała z matką w Warszawie przy ul. Foksal. Ukończyła kurs dla ochraniarek Stefanii Marciszewskiej. Współorganizowała Ochronę Towarzystwa Przytulisk Niedoli Dziecięcej w Pałacu Karasia na Krakowskim Przedmieściu, w niej podjęła też stałą pracę. Jednocześnie od 1908 roku wraz z Marią Weryho-Radziwiłłowiczówną wygłaszała pogadanki religijne we wszystkich ochronkach dla dzieci. Debiutowała w 1918 roku tomem 36 pogadek religijnych dla ochron i szkół początkowych. W latach 1914-1918 była wizytatorką miejskich przedszkoli. Specjalizowała się w nauce religii dla dzieci, dla nich też pisała książki i opowiadania.

W 1921 roku uczęszczała do Szkoły Malarskiej Konrada Krzyżanowskiego w Warszawie, a po jego śmierci, w 1922 pragnęła się dostać do powstałej właśnie Szkoły Sztuk Pięknych. Za namową kolegów - arty-

stów, zdała egzamin wstępny z kompozycji i aktu i została wolną słuchaczką Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, gdzie uczyła się w pracowni Tadeusza Pruszkowskiego. W 1929 roku urządziła pierwszą wystawę w Zachęcie, a w 1930 na zaproszenie amerykańskiego instytutu wysłała swoje 3 obrazy do Chicago, gdzie otrzymała dobre recenzje. Ulubionym tematem obrazów Pi Górskiej jest człowiek. Uprawiała malarstwo salonowe, tworzyła portrety, pejzaże i sceny religijne.

W czasie II wojny światowej warszawskie mieszkanie zostało spalone. Lata wojny spędziła w Woli Pękoszewskiej, którą wraz z rodziną swojego bratanka opuściła w styczniu 1945 roku. Mieszkała z nimi w Skierniewicach, potem w Milanówku. Utrzymywała się z haftu artystycznego. W 1947 roku przeniosła się do Krakowa. Od 1939 roku malowała już bardzo rzadko, natomiast w okresie powojennym stosunkowo dużo pisała. W 1948 roku opublikowała powieść historyczną dla młodzieży, której akcja toczy się w XIII wieku: *Tarcza i kaptur*. Powieść z XII wieku. Kilka lat później wydała kolejną powieść historyczną, cofając się do czasów narodzin Jezusa Chrystusa: *Miasto Dawidowe*. Poza tym napisała i wydrukowała, m.in: powieść *Dom pod Kapelą*, *Szary Brat*, *opowiadania o bracie Albercie* oraz własne wspomnienia o osobistościach świata malarskiego i literackiego, a także kronikę własnego życia: *Paleta i pióro*. Nie wyszła za mąż i nie założyła rodziny. Zmarła w 1974 roku w Krakowie, pochowana została na Cmentarzu Rakowickim.

- **Biedaczyna**, „Pochodnia Seraficka”, 1949, nr 1, s. 17-19.
- **Boża męka**, „Verbum”, 1934, z. 2, s. 209-226
- **Co można ofiarować Panu Jezusowi (pogadanka)**, „Wychowanie Przedszkolne”, 1925, nr 1
- **Gwiazda trzech króli**, „Wychowanie Przedszkolne”, 1931, nr 1, s. 16-17.
- ***Dom pod Kapelą: (opowiadanie sprzed pół wieku)***, Warszawa, Instytut Wydawniczy "PAX", 1958.
- ***Historia o dwóch Józefach i o czekoladzie***, „Wiadomości Literackie”, 1938, nr 2.
- ***Miasto Dawidowe***, Warszawa, Instytut Wydawniczy Pax, 1964.
- ***O Chełmońskim : wspomnienia***, Radziejowice, Dom Pracy Twórczej, 2014. [Reprint].
- ***On kocha dzieci***, il. A. Święcicka, Warszawa, Wydawnictwo S. Arcta, 1948.
- ***Paleta i pióro, Kraków***, Wydawnictwo Literackie, 1960.
- **Piosenka o zbożu**, „Wychowanie Przedszkolne”, 1932, nr 4, s. 121.
- Programy pogadanek stosowanych w Ochronach Kuratorium Obywat. Rodzin Rezerwistów z dziećmi od lat 5-ciu do 8-miu / religijne oprac. P.Górska, etyczne oprac. C. Niewiadomska, z nauki o rzeczach oprac. M. Weryho-Radziwiłłowiczowa, Warszawa, Kuratorium Obywat. Rodzin Rezerwistów, 1915.
- ***Szary brat: opowiadania na tle życia Brata Alberta***, Wyd. 2., Poznań, Księgarnia Św. Wojciecha, 1976.
- ***Tarcza i kaptur: [powieść z XIII wieku]***, [z ośmiu drzeworytami Edwarda Kluczyń-

skiego], Paryż; Monachium, Wydaw. Św. Antoniego "Polska Wierna"- „Słowo Katolickie", 1956.

- **36 pogadanek religijnych dla ochron i szkół początkowych**, Wyd. 3., Lemförde Centrala Szkolnictwa Polskiego w Niemczech, [1946].
- **W naszych kościołach: pogadanki i obrazy liturgiczne**, oprac. Pia Górską; z przedm. J. Woronieckiego. Warszawa, Gebethner i Wolff, [1923].
- **Wspomnienia o Chełmońskim**, „Kobieta Współczesna” 1930, nr 38, s.7-8, ; nr 40, s. 6-8.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Alberti K., **Malarstwo Pii Górskiej**, „Świat Kobiety”, 1930, nr 20, s. 452-53.
- Bednarek A., **Górska Pia**, [W:] **Encyklopedia katolicka. T. 5**, Fabbri - Górzyński, pod red. L. Bieńkowskiego [i inni], Lublin, TNKUL, 1989, s. 1386.
- Czapski J., **Pluszowy album**, „Kultura”, 1956, nr 7/8, s. 203-206.
- [Dorosz B.], **Górska Pia 1878-1974**, [W:] **Współcześni polscy pisarze i badacze literatury: słownik biobibliograficzny. T. 3**, G-J, red. J. Czachowska, A. Szalagan, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1994, s. 124-125.
- Drażkiewicz J., **Udział pisarek w konkursach literackich Warszawy XIX/XX wieku jako forma walki o prawa do aktywnego uczestnictwa w kulturze (wybrane przykłady)** [w:] **Literatura i Prawo - charakterystyka zagadnienia**, red. Beata Wałęciuk-Dejneka, Siedlce 2025.
- **Górska Pia**, [W:] **Czy wiesz kto to jest?**, red. S. Łoza, Warszawa, Wydawnictwo Głównej Księgarni Wojskowej, 1938, s. 92.
- Grodecka A., **Wiersze znad palety: twórczość poetycka artystów polskich XIX i XX wieku**, Gdańsk, Słowo/Obraz Terytoria, 2020, s.130-132..
- J. W., **Studia portretowe Marii Pii Górskiej**, „Tygodnik Ilustrowany”, 1910, nr 19, s. 375-376.
- Koller J., **Malarka o malarzu**, „Dziennik Poznański”, 1931, nr 253, s. 6.
- Kostrzewska E., **Ziemiańska przy sztalugach: Pia Górską (1878-1974) u początku drogi do kariery artystki**, [W:] **Między architekturą nowoczesną a tradycyjną [...] między konstrukcją a formą: prace naukowe dedykowane Profesorowi Krzysztofowi Stefańskiemu**. red. P. Gryglewski, T. Bernatowicz, D. Rutkowska-Siuda, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 452-465.
- **Krytyka artystyczna kobiet: sztuka w perspektywie kobiecego doświadczenia XIX-XXI wieku**, red. naukowa B. Łazarz, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019.
- Okołów-Podhorska S., **Obrazy Pii Górskiej**, „Bluszcz”, 1932, nr 10.
- Płaszczewska O., **Gabinety, pracownie, mieszkania pisarzy i artystów w literaturze XIX-XX wieku**, Kraków, Wydawnictwo AVALON, 2021.
- Wałęciuk-Dejneka B., **Portrety... - sylwetki artystów we wspomnieniach Pii Górskiej**, [W:] **Mistrz - mentor - wychowawca: z problematyki twórczego wychowania i edukacji**, red. J. Połuszna i M. Prejsnar-Wasacz, Kraków, Wydawnictwo Aureus, 2015, s. 79-88.

Więcej: [Pia Górską](#)

Jahółkowska-Koszutska Ludwika

Data urodzenia: 1872-??-??

Miejsce urodzenia: Popławy k. Grodna

Data śmierci: 1928-10-27

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: Las...; Lassota

Powiązania: z Jahółkowskich

Pisarka, pedagog, działaczka społeczna, polityczka. Członkini Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich, założycielka Stowarzyszenia Równouprawnienia Kobiet Polskich, również Centralnego Komitetu Równouprawnienia Politycznego Kobiet Polskich oraz Klubu Politycznego Kobiet Postępowych, Radna Warszawy. Publikowała rozprawy społeczno-polityczne na temat emancypacji kobiet (broшура *Herzje w ruchu kobiecym* czy szkic *O duchowej ewolucji kobiety współczesnej*) oraz literaturę piękną, w tym także literaturę przeznaczoną dla dzieci.

Koszutska urodziła się w 1869 roku we wsi Popławy. Gimnazjum z kolei ukończyła w Warszawie. Lata 1891-1894 to czas, kiedy przyszła pisarka uczestniczyła w tajnych kółkach samokształceniowych, które były organizowane przez radykalną młodzież studencką. Co ważne – Koszutska była już wówczas nauczycielką. Od 1891 roku brała aktywny udział w życiu społeczno-oświatowym oraz politycznym.

Pisarka zadebiutowała literacko w 1893 roku, drukując na łamach czasopisma „Niwa” powieść *Z teki wrażeń* (utwór został wydany osobno kilka lat później, w 1900 roku). W 1899 roku, Koszutska opublikowała w „Prawdzie”, księdze pamiątkowej ku czci Aleksandra Świętochowskiego, nowelę *Spotkanie*, z kolei inna jej nowela, *Odpowiedź*, ukazała się w tygodniku „Prawda”. Warto zaznaczyć, iż ze sporym uznaniem ówczesnej krytyki spotkała się kolejna powieść Koszutskiej – *Z oddali*, wydana w 1911 roku.

Koszutska tworzyła również literaturę przeznaczoną dla dzieci. W 1895 roku wydała, wspólnie z Jadwigą Warnkówną, zbiór zabaw i piosenek zatytułowany *W ogródku dziecięcym*, natomiast w 1897 roku spod pióra Koszutskiej wyszła książeczka *W domu*, która zawierała aż 30 opowiadań dla młodszych dzieci. Pisarka była również współredaktorką „Ogródka dziecięcego”, stałego dodatku do „Przeglądu Pedagogicznego”.

W czasie pierwszej wojny światowej Koszutska początkowo brała udział w działalności Komisji Pracy Kobiet, natomiast później – w założonym za czasów okupacji niemieckiej Związku Stowarzyszeń Kobiecych. Tuż przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości, Koszutska weszła w skład

grona uznanych lewicowych działaczek społecznych, organizujących w Warszawie 8 i 9 września 1917 roku ogólnokrajowy zjazd kobiet polskich. Należy nadmienić, że na wspomnianym zjeździe pisarka wygłosiła referat *Wpływ wojny na sprawę kobiecą*.

Ludwika Koszutska zmarła 27 września 1928 roku w Warszawie. Została pochowana na cmentarzu na Powązkach. Dzięki staraniom męża pisarki, rok po śmierci, wydany został zbiór jej prac o charakterze publicystycznym, artykułów oraz przemówień w osobnej publikacji – *O kobiecie współczesnej i o kobiecie przyszłości* (1929).

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- *Bajka o szybie*, „Wychowanie Przedszkolne”, 1935, nr 1.
- *In tenebris*, „Nowy Świat” (New York), 1923, nr dodatkowy z 1 kwietnia.
- *Odpowiedź*, „Prawda” (Warszawa), 1894, nr 4-6.
- *Strażacy*, „Zorza” (Warszawa), 1903, nr 8.
- *W domu: 30 powiastek dla dzieci od lat 5 do 8*, Wyd. nowe, Warszawa, J. Lisowska, [1911].
- *Z oddali: powieść współczesna*, „Sfinks”, 1911, t. 2, s. 335-355; t. 3, s. 94-113; 207-228; t. 4, s. 30-54; 261-288, 1912, t. 1, s. 124-135; 306-313; 433-449; t. 2, s. 135-145; 409-429.
- *Z teki wrażeń*, „Niwa”, 1894, nr 4-20.
- *Herezje w ruchu kobiecym*, Warszawa, Księgarnia Powszechna, 1907.
- *O kobiecie współczesnej i o kobiecie przyszłości*, Warszawa, Dom Książki Polskiej, Hurtownia dla Księgarzy i Wydawców, 1929.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Bujak-Boguska S. *Ludwika Jahołkowska-Koszutska. Wspomnienie*, „Kobieta Współczesna” (Warszawa), 1929, nr 24.
- Bukowiński W., *Polskie powieściopisar-ki*, „Tygodnik Narodowy” (Lwów), 1901, nr 39-40.
- J.K. [Krawczyńska J.], *Na drogach własnego ja*, „Bluszcz”, 1929, nr 36, s. 11-12.
- *Koszutska z Jahołowskich Ludwika*, [W:] *Cmentarz Powązkowski w Warszawie*, red. nauk. J. Durko, W. Fijałkowski, H. Szwanowska, Warszawa, Społeczny Komitet Opieki nad Starymi Powązkami imienia Jerzego Waldorffa, 2002, s. 204.
- *Ludwika Koszutska*, [W:] *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, T. 3, Warszawa, Książka i Wiedza, 1992, s. 317-318.
- Sandler B., *Koszutska Ludwika (1869-1928)*, [W:] *Polski słownik biograficzny*, T. 14., Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969, s. 374-375.
- *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r. T. 4, A-Ż: nazwiska*, red. E. Jankowski. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996. s. 327.

Więcej: [Ludwika Jahołkowska-Koszutska](#)

Korotyńska Wanda

Data urodzenia: 1853-02-07

Miejsce urodzenia: Siedlec

Data śmierci: 1925-03-02

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: Andrzej Rumszyc; Topór

Powiązania: 1. voto - Grot-Bęczkowska;
2. voto - Korotyńska

Polska powieściopisarka i publicystka, której lata działalności literackiej przypadają na okres Młodej Polski. Urodziła się w 1854 roku w Siedlcu, w powiecie częstochowskim, w zubożałej rodzinie ziemiańskiej. Była córką Alfreda Augusta Überschär-Ubersavy i Amelii Heleny z domu Szałas.

Przyszła literatka wykształcenie odebrała na pensji. Odebranie wykształcenia na pensji może być interpretowane zarówno jako przeszkoda, jak i bodziec dla twórczej działalności pisarki. Z jednej strony,

brak formalnego wykształcenia mógł stanowić barierę dla jej rozwoju intelektualnego oraz kariery literackiej. Z drugiej zaś strony, konieczność samokształcenia się oraz niezależne zgłębianie wiedzy mogły przyczynić się do kształtowania jej dość interesującego głosu literackiego oraz niekonwencjonalnego spojrzenia na świat.

Wanda Korotyńska działała w środowisku warszawskiej elity kulturalnej. Pisarka literacko zadebiutowała w 1891 roku tomikiem nowel *Z szarej przędzy* (przychylnie ocenionym na przykład przez Piotra Chmielewskiego) i do końca życia, przez aż 32 lata, regularnie wydawała swoje dzieła. Wiele jej tekstów było drukowanych w poważanych czasopismach („Bluszcz”, „Kurier Warszawski”, „Kurier Niedzielný” czy „Tygodnik Mód i Powieści”), inne z kolei wychodziły w całym sporych nakładach. Należy zaznaczyć jednak, że część publikowanych utworów Korotyńska podpisywała pseudonimami.

W sumie zostawiła po sobie 15 powieści, wiele nowel i opowiadań, pięć sztuk teatralnych oraz sporo artykułów (dotyczących najczęściej kwestii kobiecej).

Pisarstwo Wandy Korotyńskiej wpisywało się w nurt tak zwanej powieści popularnej, czyli nastawionej na dostarczenie rozrywki i silnych przeżyć emocjonalnych. Były to następujące utwory: *Bez woli* (1896), *Co będzie z naszego chłopca* (1897), *Kędy droga* (1898), *W mieszczańskim gnieździe* (1899, 2 tomy), *Marzycielka* (1900), *Anima vagans* (1902) oraz komedie: *Na łaskę losu* (wystawiona w Radomiu i Warszawie, 1895), *Cudowne dzieci* i *Kolej żelazna* (wystawiana w Warszawie i Łodzi).

Po wyjściu za mąż za ziemianina Tadeusza Grot-Bęczkowskiego przebywała

przez dłuższy czas na wsi, gdzie poczyniła obserwacje, które dostarczyły jej tworzywa i inspiracji do jej twórczości literackiej. Z Grot-Bęczkowskim miała syna Alfreda (krytyka teatralnego i poetę publikującego pod pseudonimem Tadeusz Kończyc) oraz dwie córki – Janinę i Kazimierę. Po śmierci pierwszego męża, wyszła po wtórnie za mąż za Władysława Korotyńskiego – publicystę i historyka.

Wanda Korotyńska zmarła 2 marca 1925 roku w Warszawie. Została pochowana na Powązkach.

Wanda Grot-Bęczkowska (Korotyńska).

Domena publiczna:

[Wanda Grot-Bęczkowska: Korotyńska \[1900\]](#)

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- **Ad astra: powieść**, „Wiek”, 1895, nr 170-217.
- **Anima vagans: powieść**, Warszawa, Księgarnia Warszawskiej Spółki Wydawniczej, 1902.
- **Bez woli: powieść**, Warszawa, nakł. Księgarni Teodora Paprockiego i S-ki, 1896.
- **"Bo w świecie Ducha nie ma pożegnania"**, „Wędrowiec”, 1902, nr 17-24 (vel 26)
- **Co będzie z naszego chłopca?: powieść**, „Prawda”, 1910, nr 1 ; 4 ; 6 (dodatek: Rodzina).
- **Człowiek jest sobą...** [inc.] [W:] **Jednodniówka ku czci Juliusza Słowackiego**.- Kraków, 1904. - s. 101.
- **Dzieci cudowne: komedia w 4 aktach**, [Rękopis] [ok. 1901].
- **Jak ja się dawno nie modliłam: (nowela)**, „Dziennik Chicagowski” 1902, nr 274.
- **Jak sen: nowela**, „Bluszcz” 1902, nr 30-33.
- **Jaskółka**, „Ilustrowany Przegląd Teatralny”, 1920, nr 35 ; 40-41.
- **Kartki z życia**, „Tygodnik Polski”, 1903, nr 40(53), s. 627-628 ; nr 41(54), s. 643-644.
- **Kędy droga?: powieść współczesna**, Warszawa, Dubowski, 1898.
- **Maryśka**, „Prawda”, 1893, nr 5-8.
- **Marzycielka: powieść współczesna**, z przedm. T. Jeske-Choińskiego, Warszawa, [s.n.], 1900.
- **Na cmentarzu**, „Bluszcz” 1895, nr 9.
- **Nic nowego: nowela**, „Bluszcz” 1891, nr 27-30.
- **Pieszczocha rodziny: powieść**, „Bluszcz”, 1917, nr 1-24 ; 26-40 ; 42-49 ; 51-52.
- **Pomyłka Ewuni: szkic powieściowy**, „Bluszcz”, 1892, nr 44, 45, 46, 47.
- **Stella Ogarkówna**, „Wędrowiec”, 1901, nr 20-42.

- *Trzy chwile*, „Bluszcz”, 1895, nr 17-21.
- *W małym światku: humoreska*, „Echo Pragi”, 1916, nr 4-6, 9, 10.
- *W mieszczańskim gnieździe*, „Dziennik Chicagowski”, 1909, nr 179-262.
- *W słoneczny dzień*, „Dziennik Chicagowski”, 1904, nr 236.
- *W szponach: powieść*, Warszawa; Kraków, G. Gebethner i Spółka, 1902.
- *W wagonie*, „Kurier Niedzielnny”, 1898, nr 20, 21.
- *Wróżba: nowela*, „Bluszcz”, 1909, nr 14, s. 154-156; nr 15, s. 163-164.
- *Z prądem fali: powieść*, „Bluszcz”, 1903, nr 1-46.
- *Z szarej przędzy*, „Kurier Codzienny”, 1893, nr 8-14.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- [Bęczkowska Wanda Grot (1853-1925)], [W:] *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut T. 13, Literatura Pozytywizmu i Młodej Polski: Hasła osobowe: A- F*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 234-235.
- Budrewicz T., *Miejsce na romans łaskawe*, "Prace Filologiczne. Literaturoznawstwo", 2014, no. 47, s. 209-225.
- Budrewicz T., *Portret zbiorowy żon niedobrych w powieści drugiej połowy XIX wieku*. [W:] *Przemiany dyskursu emancypacyjnego kobiet*, Seria II, Perspektywa polska, red. A. Janicka et.al., Białystok, Temida 2 2019, s. 49-64.
- Bukowiński W., *Polskie powieściopisarki*, „Tygodnik Narodowy” (Lwów), 1901, nr 39-40.
- Eremus K., *Marzycielki i realistki w powieściach dla kobiet Wandy Grot-Bęczkowskiej*, „Gazeta Kulturalna”, 2010, 1(161), s. 8 - 9.

- Kalinowska-Witek B., *Wychowanie dzieci w wieku przedszkolnym w poglądach pedagogów i publicystów wybranych czasopism Królestwa Polskiego z II połowy XIX i początków XX wieku*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, 2019, vol. 14, nr 3(53), s. 15-26. DOI: <https://doi.org/10.35765/eetp.2019.1453.01>
- Korotyńska J., *Korotyńska Wanda (1854-1925)*, [W:] *Polski słownik biograficzny T. 14.*, Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969, s. 99.
- Pochłódka A., *Młodopolski romans popularny - kłopoty z teorią*, "Przestrzenie Teorii", 2008, 9, s. 121-141. DOI: <https://doi.org/10.14746/pt.2008.9.10>
- Samborska-Kukuć D., *Wanda Grot-Bęczkowska (Korotyńska) - prolegomena biograficzne*, [W:] *Dziewiętnastowieczne pryncypia i marginalia literackie - studia*, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020, s. 247-256.
- *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r. T. 4, A-Ż : nazwiska.*, red. E. Jankowski. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996. s. 320.
- Warpas-Świdorska I., *W szponach nałogu - hazardziści w wybranych powieściach Wandy Grot-Bęczkowskiej*, [W:] *Daję przecieży cyrograf na duszę: mroczne sprawki w literaturze XIX i XX wieku*, Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2016, s. 83-92.

Więcej: [Wanda Korotyńska](#)

Kowerska Zofia

Data urodzenia: 1845-12-11

Miejsce urodzenia: Wronów

Data śmierci: 1929-03-20

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: Z.K.; ***

Powiązania: Zofia Przewłocka h. Przestrzał,
córka - Zofia Antonina Kowerska - pisarka

Urodziła się w 1845 roku we Wronowie, zmarła w 1929 roku w Warszawie. Była najstarszą córką Józefa Przewłockiego i Zofii z Koźmianów. Była polską powieściopisarką, nowelistką i krytyczką literacką, której twórczość rozwijała się na przełomie XIX i XX wieku. Jej życie i kariera literacka są przykładem zaangażowania w kwestie społeczne i patriotyczne,

Zofia Kowerska pochodziła z rodziny szlacheckiej, co miało wpływ na jej wrażliwość społeczną i patriotyczną. Wraz z młodszymi braćmi pobierała edukację w domu, prowadzoną starannie pod opieką nauczy-

cieli. Jej matka, utalentowana muzycznie i zaangażowana działaczka oświatowa, wychowana w duchu patriotyzmu, odegrała istotną rolę w kształtowaniu wartości i postaw młodej Zofii. Prowadziła również tajną szkołę wiejską, na zajęcia zabierała córkę oraz synów. Za pomoc społeczną i pedagogiczną rodzina Przewłockich przebywała na zesłaniu w latach 1863-1867. Za namową matki, Zofia w 1893 roku poślubiła Stefana Kowerskiego, który wydawał na zesłaniu gazetę pisaną ręcznie „Nowy Babin”. Zamieszkał w niej własne artykuły oraz listy. Po ślubie małżeństwo wyjechało do Wilna, zaś w 1867 roku, zwolnieni z zesłania, powrócili do rodzinnego kraju.

Kiedy Kowerscy osiedlili się na Lubelszczyźnie, znacznie poszerzyli swój majątek – zagospodarowali i powiększyli folwark Józów. W tym czasie Zofia Kowerska była bardzo aktywna, zajmowała się gospodarstwem i wychowywaniem dzieci, a oprócz prowadzenia działalności charytatywnej, rozwijała swoją twórczość pisarską. Mąż Zofii zgromadził cenny księgozbiór poświęcony dorobkowi twórczemu żony. Kowerska zadebiutowała opowiadaniem *Historia o nieśmiałej dziewczynie* (1873), tym samym otwierając sobie drogę kariery literackiej, która zapowiadała jej przyszłe sukcesy. Opowiadanie ukazało jej talent do tworzenia postaci pełnych emocji i złożoności, co później stało się znakiem rozpoznawczym jej twórczości. Dorobek literacki pisarki obejmuje zarówno powieści, nowele, jak i prace krytycznoliterackie, co świadczy o jej wszechstronności i głębokim zaangażowaniu w literaturę. Niedługo po debiucie Z. Kowerska wydała powieść *Bracia z wyboru* (1879), która również przyniosła jej rozpoznawalność.

W tej książce literatka eksplorowała tematy lojalności, przyjaźni i moralnych wyborów, zyskując uznanie zarówno czytelników, jak i krytyków. Późniejsza praca *O wychowaniu macierzyńskim* (1881) została nagrodzona i wydana w czasopiśmie „Bluszcz”. Kowerska poruszyła w niej kwestie edukacji i roli matki w procesie wychowawczym, powołując się na własne doświadczenia oraz literaturę pedagogiczną polską i obcą. Kolejny utwór literacki opisujący rządy Bismarcka pt. *Wydalona* (1886), zgłoszony na konkurs „Tygodnika Ilustrowanego”, także otrzymał nagrodę. Bycie laureatką konkursów literackich świadczyło o uznaniu, jakim cieszyła się jej twórczość. Choć Zofia Kowerska była aktywna w prasie i publikowała artykuły o charakterze wychowawczo-patriotycznym, jej dorobek literacki obejmował kilkadziesiąt powieści i nowel obyczajowych. Oprócz idealizowanych bohaterów, Zofia humorystycznie przedstawiała negatywne typy ziemiańskie, bazując na własnych obserwacjach. Interesowały ją relacje między dworem a wiejską ludnością, chwaliła ludzi odważnych, aktywnych i poświęcających się dla innych. Zainteresowanie Kowerskiej losami klasy robotniczej zaowocowało powstaniem kolejnych nowel: *Z życia Jasia*, *Na noclegu* (1891). W roku 1900 pojawiła się powieść pt. *Z pamiętnika ornitologa*, w której autorka poruszyła motywy bliskie jej działaniu i życiu. W formie pamiętnika badacza Jana Szewłowskiego, znanego naukowca, opisała, jak ziemiaństwo ocenia naukowców i jak ich postrzega. Przez losy głównego bohatera ukazała mechanizmy małżeńskie, intencje salonowych flirtów i wymian uprzejmości, często w humorystyczny, ironiczny lub zło-

śliwy sposób. Zdradziła także myśli i uczucia bohaterów, szczególnie pani Kryspiny Morskiej, która otwarcie wyrażała swoje brutalnie szczere poglądy. Krytycy podkreślali, że przekonania bohaterki odzwierciedlały doskonałą obserwację Kowerskiej i umiejętność przedstawiania kobiecych charakterów.

W twórczości Zofii Kowerskiej Lublin był tematem licznych nowel i powieści autorki związanej z ukochanym regionem. Akcja noweli *Ofiara* dzieje się w Lublinie, akcja powieści *Siostry* – częściowo w Nałęczowie. Co ciekawe, w Lublinie już po pierwszej wojnie światowej w 1922 roku wystawiony był jej dramat, częściowo drukowany, pt. *O ziemię*.

Pisarka zasługuje również na szczególne wyróżnienie za swoją pracę na rzecz edukacji dzieci wiejskich. Przez ponad 40 lat (około 1840-1888) z wielkim zaangażowaniem prowadziła w swoim dworku szkołę dla wielu dzieci chłopskich, mimo groźb i przeprowadzanych rewizji. Domownicy, w tym dzieci Przewłockich, pomagali w edukacji, a po latach sami założyli szkoły w Józnowie i Woli, na wzór matki i babki. Szkoła prowadzona przez Zofię Przewłocką była wyjątkowa w regionie lubelskim i być może jedna z nielicznych w całym Królestwie. Przewłocka została aresztowana, więziona i zesłana do Rosji za pomoc partyzantom, ponieważ w jej dworku znaleziono powstańcze mundury. Była także znaną kurierką. Otworzyła szpital dla rannych i pomagała im po bitwie pod Fajslawicami. Po dwóch latach zesłania do Siemionowia koło Niżnego Nowogrodu, dzięki wstawnictwu krewnych i przyjaciół, wróciła i kontynuowała pracę w swojej szkole.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- *Dla Anusi*, "Przegląd (Lwów)", 1896, nr 289-301; 1897, nr 1-11.
- *Dzielny chłopiec: powieść dla młodzieży*, Wyd. 3., Warszawa, Księgarnia Polska, 1924.
- *Gałązka oliwna*, "Głos Narodu". 1902, nr 165-171.
- *Iluzja*, Warszawa, Fundacja Festina Lente, 2013.
- *Kaprysy*, "Gazeta Warszawska", 1895, nr 279-331.
- *Lew i mysz*, "Przegląd (Lwów)", 1889, nr 204-223.
- *Losy Adasia; Ofiara; Ona: powieści dla młodzieży*, Warszawa, M. Arct, [1898].
- *Marzyciel*, "Przegląd (Lwów)", 1896, nr 57-155.
- *Na cichej wsi: powieść*, Warszawa, Gebethner i Wolff, 1923.
- *Na noclegu*, "Przegląd (Lwów)", 1891, nr 272-274.
- *Na służbie: powieść*, Warszawa, Gebethner i Wolff, 1896.
- *Najmłodszy: opowiadanie na tle wojny europejskiej*, Warszawa, Księgarnia Polska, Tow. Polskiej Macierzy Szkolnej, 1921.
- *Nie odpadła*, "Gazeta Polska", 1881, nr 193-194.
- *O Marysi sierocie: opowiadanie z czasu cholery*, nagrodzone na konkursie Gazety Świątecznej w roku 1893, Warszawa, Księgarnia Krajowa K. Prószyńskiego, 1895.
- *Organista*, "Pamiętnik Kielecki", 1898, s. 248-251.
- *Pani Anielska: legenda*, Warszawa, Kat. Tow. Wydaw. "Kronika Rodzinna", 1933.
- *Pierwszy bal*, "Przegląd (Lwów)", 1902, nr 289-290; 1903, nr 1-13.
- *Robotnica [W:] Upominek: książka zbiorowa na cześć Elizy Orzeszkowej*, Kraków, G. Gebethner i Spółka, 1893, s. 323-324.
- *Siostry: powieść*, Warszawa, Gebethner i Wolff, 1894.
- *Staś*, "Przegląd (Lwów)", 1894, nr 289-297.
- *Straszna noc*, "Biblioteka Warszawska", 1914, t. 3, s. 78-102; 273-297.
- *Urywki z pamiętnika*, "Głos Lubelski", 1929, nr 122.
- *W suchowskim dworze: powieść dla młodego wieku*, Warszawa, nakład Gebethnera i Wolffa, 1904 [i.e. 1903].
- *Wspomnienia z Powstania Styczniowego 1863 roku w Woli Gałęzowskiej*, "Lublin Kultura i Społeczeństwo", 2008, nr 1/2, s. 53-54.
- *Wydalona*, „Tygodnik Illustrowany”, 1886, Serya 4, T. 8, nr 189, s. 102-106; nr 190, s. 118-121; nr 191, s. 138-139. *Utwór nagrodzony - wyniki,
- *Nowele konkursowe*, „Tygodnik Illustrowany”, 1886, Serya 4, T. 8, nr 184, s. 21.
- *Wydalona*, "Echo Przemyskie", 1902, nr 5-9.
- *Wydalona: obrazek z życia Polaków pod panowaniem pruskim*, Warszawa, Księgarnia Polska, 1919.
- *Z pamiętnika ornitologa*, Kraków, Spółka Wydawnicza Polska, 1900.
- *Z prawdziwego zdarzenia*, Kraków, nakł. Redakcyi "Przeglądu Polskiego", 1889.
- *Za głosem serca: opowiadanie z życia w W. Ks. Poznańskim*, Warszawa, Księgarnia Polska, 1919.
- *Zwycięztwo Heleny: powieść*, Warszawa; Stopelle i Stan, 1875.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Bąk-Pitucha A., [Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie w latach 1918-1939](#), Lublin, Wydawnictwo Werset, 2016.
 - Ciechanowska Z., *Kowerska Zofia (1845-1929)*, [W:] *Polski słownik biograficzny, T. 14*, Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1969, s. 580-582.
 - Drażkiewicz J., *Udział pisarek w konkursach literackich Warszawy XIX/XX wieku jako forma walki o prawa do aktywnego uczestnictwa w kulturze (wybrane przykłady)* [w:] *Literatura i prawo - charakterystyka zagadnienia*, red. Beata Wałęciuk-Dejneka, Siedlce 2025.
 - Eremus K., *Młodzieńcza fantazja i dziewicze marzenia w powieściach-pamiętnikach Zofii Kowerskiej*, [W:] *Znane zapomniane: z literatury polskiej XIX i XX wieku*, red. K. Eremus, T. Linkner, Gdańsk, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2011, s. 37-63.
 - Falkowska J., *Ambasadorki wychowania: poglądy pedagogiczne polskich kobiet w II połowie XIX wieku i początkach XX wieku*, Toruń, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2018.
 - Falkowska J., *Powinności rodziców w wychowaniu dzieci: rozważania Zofii Kowerskiej (1845-1929)*, [W:] *Dziecko w historii - w kręgu kultury chrześcijańskiej*, Białystok, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2017, s. 312-323.
 - Kacprzak M. M., *Kowerska Zofia (1845-1929)*, [W:] *Działaczki i działacze oświaty w Królestwie Polskim u progu niepodległości. Słownik biograficzny, T. 1: A-K*, red. nauk. A. Böldyrew, A. Wałęga, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2023, s. 418-419. DOI: 10.18778/8331-334-4
 - Kowerska Zofia (1845-1929), [W:] *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut T. 14, Literatura Pozytywizmu i Młodej Polski. Hasła osobowe: G - Ł*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 493-497.
 - Kowerska z Przewłockich Zofja, [W:] Lechicki C., *Przewodnik po beletrystyce*, Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, 1935, s. 265.
 - Kowerski J., *Sprawa o plagiat*. „Gazeta Poranna Dwa Grosze” (Warszawa), 1917, nr 20.
 - Krawiec H., *Stefan Franciszek i Zofia Kowerscy. Szkic do dziejów rodziny ziemiańskiej*, [W:] *Studia z dziejów ziemian 1795-1944*, red. A. Koprucki, Lublin, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, 2005, s. 223-234.
 - Orsza H., [Kowerska Zofia], [W:] [Encyklopedia wychowawcza, T. 6](#), Jezierski F. - Literatura polska. pod kier. R. Pleniewicz, Warszawa, skł. gł. Gebethnera i Wolffa, 1904, s. 358.
 - Polakowska A., *Kowerska Zofia*, [W:] *Dawni pisarze polscy: od początków piśmiennictwa do Młodej Polski: przewodnik biograficzny i bibliograficzny, T.2, I- Me*, red. R. Loth et al., Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2001, s. 225-226.
 - *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w.- 1970 r. T. 4, A-Ż: nazwiska*, red. E. Jankowski, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996, s. 332.
- Więcej: [Zofia Kowerska](#)

Krzemieniecka Hanna

Data urodzenia: 1866-??-??

Miejsce urodzenia: Horodyszczce (Ukraina)

Data śmierci: 1930-02-08

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: H. Krzemieniecka; Hanna Krzemieniecka

Powiązania: Janina z Bobińskich Żyrkiewiczówna

Właściwie Janina z Bobińskich Żyrkiewiczowa. Urodziła się w 1866 roku w Horodyszczu na Ukrainie, zmarła w 1930 roku w Warszawie. Była pisarką, teozofką, działaczką kulturalno-społeczną i narodową oraz tłumaczką. Pochodziła z rodziny o szlacheckich korzeniach, była córką Sylwana Bobińskiego herbu Leliwa i Pelagii Socharzewskiej. Jej ojciec, lekarz i patriota, w czasie nauki w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie, zniszczył listy uczestników spisku Szymona Konarskiego (1838) w obecności żandarmów. W wyniku tego działania został podda-

ny torturom, a następnie umieszczono go w więzieniu. Po odzyskaniu wolności w listopadzie 1841 roku, mimo napotykanych trudności, ukończył studia medyczne na Uniwersytecie Kazańskim. Hanna Krzemieniecka wychowywana była wraz ze swoim liczным rodzeństwem w duchu patriotycznym oraz kulturalnym, nauki pobierała w domu. Jej życie i twórczość przypadają na burzliwy okres historii Polski, obejmujący m.in. I i II wojnę światową oraz okres międzywojenny.

Hanna, już jako nastoletnia dziewczynka wykazywała zainteresowanie piśmiennictwem, wcześniej rozpoczęła swoją działalność literacką. W 1886 roku poślubiła Walerego Furs-Żyrkiewicza, który, choć obejmował stanowisko generała wojsk rosyjskich, pozostał Polakiem. Małżeństwo doczekało się czworo dzieci, a ich córka, Ewelina Peplowska (1887–1969), zainteresowana działalnością rodziców, również czynnie uczestniczyła w działaniach o charakterze narodowym (była działaczką NOK i w latach 1930–1935 posłanką Stronnictwa Narodowego). W mieszkaniu Hanny Krzemienieckiej oraz Walerego Furs-Żyrkiewicza odbywały się zebrania Koła Delegatów.

W roku 1900 Krzemieniecka przeniosła się do Warszawy, decyzję o przeprowadzce podjęła z myślą o dobru swoich dzieci, pragnąc, aby dorastały w polskim środowisku. W tym czasie zadebiutowała nowelą *Przed wyrokiem* (1901). Wkrótce potem do Warszawy przybył jej mąż, który na początku wojny rosyjsko-japońskiej (1904–1905) zrezygnował ze stanowiska dowódcy twierdzy w Władywostoku. Po śmierci męża w 1906 roku, który zmarł na zapalenie opon mózgowych, Hanna Krzemieniecka zaangażowała się w działalność społeczną.

żowała się jeszcze bardziej w pracę literacką i społeczną. W proteście przeciwko rusyfikacji szkolnictwa organizowała tajne spotkania, odczyty i wykłady w swoim mieszkaniu, prowadziła również prelekcje w Stowarzyszeniu Równouprawnienia Kobiet, poruszając tematy związane m.in. z kryzysem doktryn materialistycznych. Sprzeciw wobec dóbr materialnych zaowocował zainteresowaniem teologią oraz filozofią indyjską. Literatka dokonała przekładu książki *Główne zarysy teozofii* (1911) autorstwa Théophile'a Pascala (1860-1909), lekarza i sekretarza generalnego Francuskiej Sekcji Towarzystwa Teozoficznego. Rok wcześniej opublikowała powieść *A gdy odejdzie w przepaść wieczną... Romans zagrobowy* (1910), która w formie beletrystycznej promowała idee teozoficzne. Bogate w detale ilustracje do tej książki stworzył Kazimierz Stabrowski, założyciel Warszawskiego Towarzystwa Teozoficznego.

W czasie I wojny światowej H. Krzemieniewska aktywnie zaangażowała się w pomoc ofiarom, zostając członkiem Zarządu Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny oraz aktywnie działając w Lidze Kobiet Polskich. Po zakończeniu wojny rozpoczęła współpracę z miesięcznikiem "Walka z Bolszewizmem" oraz kontynuowała pisanie nowel, powieści i rozprawek filozoficznych. Wśród jej dzieł znajdują się m.in. *Lecą wichry* (1923), za którą otrzymała nagrodę w Konkursie Jubileuszowym „Kuriera Warszawskiego”.

Pisarka była autorką poczytnych na przełomie XIX i XX wieku powieści, które obecnie są niemal zapomniane. H. Krzemieniecka pisała głównie powieści oraz opowiadania, które poruszały tematykę społeczną

i psychologiczną. Jej prace koncentrowały się na analizie relacji międzyludzkich, wewnętrznych konfliktów postaci oraz problemów społecznych i moralnych. Twórczość literacka działaczki charakteryzowała się głębokim zainteresowaniem psychologią postaci oraz problemami społecznymi i filozoficznymi.

W najobszerniejszej i zarazem najbardziej istotnej w dorobku twórczym pisarki powieści *Fatum. Studium psychologiczne* (1928) autorka poruszyła podobne problemy i dylematy jak te, które dotyczyły jej własnego życia. *Fatum...* ma formę powieści obyczajowej z elementami moralizatorskimi. Owa forma pozwoliła H. Krzemienieckiej wyrazić główne idee teozofii, zwłaszcza jej pojęcie prawdy. Akcja książki rozgrywa się w urokliwym dworze na przedmieściach Kijowa, wynajmowanym przez wdowę Salomeę kilku pensjonariuszom. Autorce zależało na budowaniu scenek rodzajowych, chociaż krytyka zauważała, że wymaga to specyficznego poczucia humoru. Chociaż postacie i sytuacje były inspirowane już wcześniej stosowanymi motywami (m.in. złudne nadzieje, zwodniczość ludzi, pogoń za tym, co beztroskie) autorka celowo je wybrała, aby pokazać powierzchowność i ułudę życia codziennego. Autorka stworzyła postać Izy, bohaterki, którą chciała uwolnić od pozorów, aby odkryć jej prawdziwą naturę. Ta prawda okazała się przerażająca, pokazując, że Izę wewnętrznie fascynuje cierpienie i ofiarę. Jednakże bohaterka zdaje sobie sprawę, że jest kapłanką składającą ofiary na ołtarzu ducha, a jej nieśmiertelne „ja” jest świadome i pragnie zbliżyć się do Absolutu bez względu na konsekwencje. Powieść ta stanowiła interpretację doktryny teozoficz-

nej postrzegana przez H. Krzemieniecką, która uważała, że prawda jest Bogiem, który jest obecny we wszystkim i jest nieskończony oraz wieczny. Autorka pragnęła przekazać, że prawda może wydawać się sprzeczna lub potworna, ale to dlatego, że ludzkie zrozumienie jest ograniczone przez różne formy. Pomimo różnych interpretacji i odbiorów, książka wywarła znaczące wrażenie na czytelnikach, przyciągając zarówno pasjonatów spirytyzmu, jak i zwykłych odbiorców.

Sposób pisania Hanny Krzemienieckiej, który promował patriotyzm i poświęcenie, był uznawany przez krytyków za wartościowy w edukacyjnym kontekście tych dzieł. O jej ówczesnej popularności mogły świadczyć plany nazwania dużej ulicy w Warszawie jej imieniem, które jednak nie zostały zrealizowane przedłużenie ul. Zygmunta Krasińskiego do ul. Księcia Janusza według planu miasta z 1935 r. Została pochowana na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Jej dzieła, choć rzadko wspominane w kontekście literatury polskiej przełomu XIX i XX wieku, stanowią ciekawy przykład literatury psychologicznej i filozoficznej tamtego okresu, a zaangażowanie w działalność narodową i zainteresowania teozoficzne dodatkowo podkreślają jej wszechstronność i głębię intelektualną.

Domena publiczna:

[Rodzina Polska. 1930, nr 5, s. 149](#)

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- [„A gdy odejdzie w przepaść wieczną...: romans zagrobowy](#), Warszawa, s.n., 1910.
- [Fatum: studyum psychologiczne](#), Warszawa, J. Fiszer, 1928.
- [Lecą wichry! = powieść](#), Poznań, Warszawa, Wilno, Księgarnia św. Wojciecha, [1923].
- [Pod cichą falą: szkice i obrazki](#), il. K. Górski, Warszawa, skł. gł. Gebethner i Wolff 1902. (Zawiera: Przed wyrokiem; Szczęście rodzinne; Troska przekwitłej eleganterki).
- [Żywe uosobienie idei: pamięci T. Prażmowskiej-Wołowskiej](#), "Bluszcz" (Warszawa), 1912, nr 25.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- **Krzemieniecka Hanna (1866 - 1930)**, [W:] *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut T. 14, Literatura Pozytywizmu i Młodej Polski*: Hasła osobowe: G - Ł, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 550-551.
- **Krzemieniecka Hanna**, [W:] Lechicki C., *Przewodnik po beletrystyce*, Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, 1935, s. 268.
- L. R., *Z wiedzy, literatury i sztuki, Ś. P. Hanna Krzemieniecka*, „Rodzina Polska”, 1930, nr 5, s. 149.
- Lascaro [Pajzderska Helena], *Romans zagrobowy*, „Literatura i Sztuka. Dodatek do Dziennika Poznańskiego”, nr 46, Poznań 1911, s. 730-732.
- Lubierzyński F., *Polska powieść teozoficzna*, Bluszcz, 1914, nr 17, s. 177 ; nr 18, s. 191-192.
- Mazur A., *"Czytano je z zajęciem, a często ze wzruszeniem": o zapomnianych powieściach Hanny Krzemienieckiej*, "Wiek XIX", R. 12 (2019), s.107-129.
- Moszczeńska I., *Ś.p. Janina z Bobińskich Żyrkiewiczowa „Hanna Krzemieniecka”*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1930, nr 9, s. 173.
- Mysiakowska-Muszyńska J., *Kobiety niepokorne, czyli o liderkach Narodowej Organizacji Kobiet. Szkic do portretu zbiorowego działaczek Narodowej Demokracji (1919-1929)*, „Polish Biographical Studies”, 2017, Nr 5, s. 13. DOI: 10.15804/pbs.2017.01
- Sierotwiński S., *Krzemieniecka Hanna (1866-1930)*, [W:] *Polski słownik biograficzny, T. 15*, Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1970, s. 515-516.
- Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r. T. 4, A-Ż: nazwiska, red. E. Jankowski, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996, s. 820.
- Smolarski M., *Hanna Krzemieniecka: dzieje myśli i twórczości*, Warszawa, skł. gł. Kasa im. Mianowskiego, Instytut Popierania Nauki, 1935.
- *Ś.p. Janina Żyrkiewiczowa (Hanna Krzemieniecka)*, „Bluszcz”, 1930, nr 10, s. 12.
- Teresińska I., *Krzemieniecka Hanna 1866-1930*, [W:] *Dawni pisarze polscy: od początków piśmiennictwa do Młodej Polski: przewodnik biograficzny i bibliograficzny, T. 2, I - Me*, red. R. Loth, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2001, s. 289-290.
- Walaszczyk I., *Scenariusze inicjacyjne w "Fatum: studium psychologicznym" Hanny Krzemienieckiej = Initiation scenarios in Hanna Krzemieniecka "Fatum: a psychological study"*, "Przegląd Humanistyczny", 2023, nr 2, s. 121-135. DOI: <https://doi.org/10.31338/2657-599X.ph.2023-2.9>
- Walewska C., *Nad świeżą mogiłą Janiny z Bobińskich Żyrkiewiczowej (Hanny Krzemienieckiej)*, "Kobieta Współczesna", 1930, nr 11, s.18-19.
- Z. W. [Wasilewski Zygmunt], *Wspomnienie o Hannie Krzemienieckiej*. "Myśl Narodowa", 1932, R.12, nr 9, s.125-126.
- Zawiszewska A., *Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą: kobiety piszące wiersze w dwudziestoleciu międzywojennym*, Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2014.

Więcej: [Hanna Krzemieniecka](#)

Kruszevska Felicia

Data urodzenia: 1897-10-10

Miejsce urodzenia: Orda

Data śmierci: 1943-03-19

Miejsce śmierci: Radom

Pseudonimy i kryptonimy: F. K.

Powiązania: Felicia Kruszevska

Poetka, dramatopisarka, tłumaczka, autorka wspomnień, opowiadań, reportaży oraz utworów dla dzieci, ponadto urzędniczka i sekretarz redakcji „Nauki Polskiej”. Urodziła się 10 października 1897 roku we wsi Orda w powiecie mohylowskim na Podolu, w rodzinie ziemiańskiej. Córką Józefa i Janiny z Bilińskich.

Kruszevska, trzecia z siedmiorga rodzeństwa, spędziła dzieciństwo we wsi Babczyńce (wieś była wówczas dzierżawiona przez jej ojca), nad rzeką Buszanką. Trzeba zaznaczyć, że fakt ten miał znaczący wpływ na jej późniejszą twórczość literacką. Wie-

skie otoczenie stało się bowiem nie tylko scenerią, ale także źródłem inspiracji, które przeniknęło do wielu dzieł autorki. Niezwykle istotny jest również wpływ tego okresu na jej wyczucie detalu oraz umiejętność oddania atmosfery wiejskiego życia. Dzięki osobistemu doświadczeniu egzystencji na wsi Kruszevska potrafiła z wyjątkową autentycznością przedstawić realia tego świata, co czyniło jej utwory bardziej przekonującymi, a przez to bliższymi czytelnikom.

Kruszevska rozpoczęła edukację w 1907 roku. Zaczęła wówczas uczęszczać do prywatnej szkoły ogólnokształcącej Anieli Wreckiej w Warszawie. W 1916 roku, już po maturze, wyjechała do Petersburga, gdzie studiowała języki obce, a także pracowała na stanowisku tłumaczki w banku Crédit Lyonnais. Z kolei w 1918 roku, po kilkumiesięcznym pobycie w Niemirowie na Podolu, przeniosła się do Warszawy i tam podjęła studia filologii polskiej oraz angielskiej na Uniwersytecie Warszawskim.

W listopadzie 1918 roku, w okresie rozbrajania Niemców, wiele młodych osób zaangażowanych było w działania o charakterze wojskowym i medycznym, co miało istotny wpływ na ich życie osobiste oraz zawodowe. Jedną z takich osób była również Kruszevska, która w wyniku tych wydarzeń musiała przerwać swoje studia i zaangażować się w służbę sanitarną, pracując w akademickim szpitalu wojskowym. Następnie, w 1919 roku wyjechała do Krakowa, gdzie zaczęła pracować jako tłumacz i korespondent przy sztabie generała Józefa Hallera. W tym samym charakterze pracowała w Warszawie we francuskiej misji wojskowej. W 1921 roku Kruszevska wznowiła studia na Wydziale Dziennikarskim Szkoły Nauk Politycznych.

Po trzech latach uzyskała dyplom, a następnie kontynuowała przerwane wcześniej studia filologii polskiej i angielskiej. Równocześnie, w 1924 roku, rozpoczęła pracę w redakcji „Nauki Polskiej” w Kasie Mianowskiego.

Literacko zadebiutowała w 1921 roku, kiedy na łamach prestiżowego „Skamandra” ogłosiła wiersze o tematyce patriotycznej. W 1923 roku wydała swój pierwszy tom poetycki *Przedwiośnie*, na który krytycy zareagowali entuzjastycznie. Po nim publikowała kolejno: *Stąd dotąd* (1925) oraz *Siano* (1927). W zbiorach tych dominował swoisty witalizm, wykazujący pewną zależność od skamandrytów, jednak należy zaznaczyć, że wiersze Kruszewskiej posiadały swój własny, indywidualny wyraz, który odznaczał się prostotą. Warto mieć również na uwadze, iż w jej twórczości lirycznej równocześnie występują motywy radości i smutku, afirmacji życia oraz sprzeciwu wobec cierpień. Te przeciwstawne elementy są wyrazem bezpośrednich doświadczeń poetki. Jej wiersze ukazują złożoność ludzkiej egzystencji, gdzie pozytywne, a także negatywne aspekty życia współlistnieją, tworząc głęboko emocjonalny obraz rzeczywistości. Kruszevska, poprzez swoje utwory, oddaje zarówno chwile szczęścia i spełnienia, jak i momenty bólu i rozczarowania, co odzwierciedla jej osobiste przeżycia i refleksje nad kondycją ludzką.

Kruszevska jest też autorką ekspresjonistycznego dramatu o tematyce politycznej *Sen* (1925), który został po raz pierwszy wystawiony w teatrze eksperymentalnym *Reduta* w Wilnie w 1927 roku (reżyseria: Edmund Wierciński). Wspomniany utwór sceniczny, z uwagi na swoje nowatorstwo ar-

tystyczne, wywołał niemałe wrażenie w środowisku teatralnym. Trzeba też zaznaczyć, iż wspomniany utwór wyrażał niepokoje pisarki o losy współczesności. W kolejnych latach Kruszevska wydała dwa opowiadania o charakterze autobiograficznym: *Błękitny ogród* (1928) i *Braciszek* (1930). Sięgając do wspomnień z dzieciństwa, przedstawiła świat dziecka z głębokim zrozumieniem i empatią, unikając jednak nadmiernej sentymentalności. Dzieciństwo ukazane zostało z realistycznym podejściem uwzględniającym zarówno radości, jak również wyzwania związane z tym etapem życia. Dzięki temu, pisarka potrafiła oddać autentyczne emocje i doświadczenia dziecięce, jednocześnie zachowując obiektywizm oraz subtelność.

W latach 1929–1930 Kruszevska napisała dramat historyczny o Mochnackim *Wiatr* (drukowany we fragmentach). W 1932 roku wydała zbiór wierszy *Twarzą na zachód*, który zawierał pierwiastki filozoficznej refleksji. Co ciekawe, Kruszevska jest również autorką baśni wigilijnej dla młodzieży *O świerczynce i o śniegowych bałwankach* (1933–1934). Warto jeszcze wspomnieć o powieści dla młodzieży *Bolesław Chrobry*, której rękopis spłonął w czasie wojny. Podobny los spotkał również rękopis utworu scenicznego *Pożar teatru*. Należy zaznaczyć, że wiele z jej drobniejszych utworów znajduje się w różnych czasopismach.

W okresie okupacji hitlerowskiej Kruszevska była zaangażowana w działalność konspiracyjną, będąc aktywną uczestniczką struktur Armii Krajowej. Z tego czasu zachowało się kilka utworów, które zdają się stanowić jej artystyczną reakcję na aktualne wydarzenia oraz dramatyczne do-

świadczenia wojenne. Są to: *Modlitwa*, *Parę słów*, *Hymn Polski Walczącej*, *Na śmierć floty wojennej w Tulonie*. Kruszevska nie tylko dokumentowała w nich okrucieństwo i tragizm okupacyjnej rzeczywistości, ale także podejmowała próbę uchwycenia nastrojów oraz emocji związanych z losem narodu polskiego.

W 1943 roku Felicja Kruszevska, ze strachu przed aresztowaniem, została zmuszona do opuszczenia Warszawy. W trakcie podróży, podczas łapanek na stacji w Radomiu, pisarka zażyła truciznę. Zmarła tego samego dnia, 19 marca 1943 roku. Została pochowana na cmentarzu w Radomiu.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- *Adaś nic nie zawinił*, „Dziecko i Matka”, 1932, nr 22.
- *Agno - szczęśliwe rozwiązanie*, „Dziecko i Matka”, 1933, nr 21.
- *Album z markami*, „Filatelista Polski”, 1949, nr 11 s. 154.
- *Babcia nie wtrąca się w wychowanie Józia*, „Dziecko i Matka”, 1931, nr 8.
- *Bal*, „Dziecko i Matka”, 1930, nr 1.
- *Balbina*, „Dziecko i Matka”, 1932, nr 18.
- *Baławanki*, „Dziecko i Matka”, 1928, nr 5.
- *Błękitny ogród*, Wilno, L. Chomiński, 1928. [z dedykacją autorki].
- *Braciszek*, Warszawa, Towarzystwo Wydawnicze "Bluszcz" [1930].
- *Chatterton*, „Wiadomości Literackie”, 1925, nr 4.
- *Chodź ze mną...* [Inc.], „Bluszcz”, 1930, nr 28, s. 4.
- *Choinka*, „Bluszcz”, 1926, nr 52, s. 2.
- *Cisza*, „Ilustracja Polska”, 1932, nr 31.
- *Czarna msza*, „Robotnik”, 1924, nr 33.
- *Czekoladowy problemat*, „Dziecko i Matka”, 1929, nr 21.
- *Droga do Krzemieńca; Noc na górze Bony*, „Bluszcz”, 1928, nr 39, s. 7.
- *Duduś i liście*, „Dziecko i Matka”, 1928, nr 20.
- *Dusza tłumy*, „Skamander”, 1922, z. 19, s. 248-249.
- *Flirt*, „Głos Prawdy”, 1927, nr 43.
- *Fragmenty listów do szpitala*, „Bluszcz”, 1931, nr 8.
- *Ich religia*, „Dziecko i Matka”, 1931, nr 23.
- *Kołysanka*, „Robotnik”, 1926, nr 10, s. 3.
- *Konie* [z tego cyklu]: *Jaskółka; Wojtuś*, „Bluszcz”, 1927, nr 24, s. 5.
- *Kurczątka*, „Dziecko i Matka”, 1933, nr 7.
- *Kwadrans niepokoju*, „Wiek Szkolny”, 1930, nr 2.
- *Kwiaty i gwiazdy*, „Bluszcz”, 1930, nr 33, s. 11-12.
- *Ludożerstwo*, „Dziecko i Matka”, 1933, nr 18.
- *Łaska*, „Bluszcz”, 1930, nr 24, s. 5.
- *Mamy szkołę*, „Bluszcz”, 1931, nr 37-38.
- *Matka*, „Almanach spraw kobiecych”, 1933, s. 125-126.
- *Matka poety*, „Droga”, 1932, nr 11, s. 979-980.
- *A medley*, Wilno, nakł. i drukiem Ludwika Chomińskiego, [1925].
- *Miłość Anny*, „Wiek Szkolny”, 1929, nr 10.
- *Modlitwa*, „Robotnik”, 1926, nr 147, s. 2.
- *Moim chłopcom*, „Skamander”, 1921, z. 5/6, s. 189-191.
- *Most*, „Bluszcz”, 1928, nr 13, s. 7-8.
- *Na śmierć marsz. Focha*, „Wiadomości Literackie”, 1929, nr 17.
- *Najpiękniejszy dzień w życiu*, „Wiek Szkolny”, 1930, nr 9.
- *Nowa niania*, „Dziecko i Matka”, 1928, nr 21.

- *Niegrzeczny Wicuś*, „Dziecko i Matka”, 1929, nr 7.
- *Obrazki z miasteczka; Jarmark; Półpoście*, „Bluszcz”, 1929, nr 12, s. 5.
- *Odjazd*, „Bluszcz”, 1928, nr 49, s. 7.
- *Okno otwarte*, „Droga”, 1930, s. 821-828. [fragm. dramatu pt. "Wiatr"].
- *Prorok imaginacji William Blake 1757-1927*, „Wiadomości Literackie”, 1927, nr 35(191), s. 1.
- *Spacer po Paryżu*, „Bluszcz”, 1930, nr 50/51, s. 13.
- *Spacer z Dzieluchem*, „Dziecko i Matka”, 1933, nr 15.
- *Spacer z Joanną*, „Bluszcz”, 1926, nr 43.
- *Spowiedź*, „Bluszcz”, 1926, nr 8, s. 241.
- *Spór o wilgę*, „Wiek Szkolny”, 1929, nr 23.
- *Szaruga: parę słów*, „Skamander”, 1921, z.10/13, s.392-393.
- *Śmieciuszki* [z tego cyklu]: *Wstęp; Zmęczenie* (bajeczka); *Przebudzenie; Śmierć wśród lalek*, „Bluszcz”, 1926, nr 4, s.103.
- *Śmieszne obrazki*, „Dziecko i Matka”, 1933, nr 12.
- *Łódź*, Księgarnia K. Neumiller, 1931, s. 226–227. [dostęp: 29 wrzesień 2024].
- *Tulipanki*, „Dziecko i Matka”, 1934, nr 4.
- *Twarzą na zachód : najpierw słońce zajść musi potem przychodzi nowy dzień*, Warszawa, Instytut Literacki, 1932.
- *Ucieczka*, „Bluszcz”, 1927, nr 36, s. 7-8; nr 37, s. 7-9.
- *Uśmiech Marysi*, „Bluszcz”, 1930, nr 40, s. 6-7.
- *Zaduszki*, „Słowo Powszechne”, 1991, nr 243, s. 11.
- [?] *Sen. Sztuka w siedmiu aktach Felicji Kruszewskiej*, „Hasło Łódzkie”, 1929, nr 128, s. 6.
- Bujański R. J., *Nowoczesny dramat polski*. [Antoni Słonimski, Felicja Kruszevska], „Nowa Reforma”, 1927, nr 244, s. 1.
- Chojnacka A., *"Burzliwy i krańcowy protest przeciwko naturalizmowi Reduty" : debiut reżyserski Edmunda Wiercińskiego w Wilnie 1927*, „Pamiętnik Teatralny”, 2017, z. 4, s. 43-61. DOI: 10.36744/pt.2199
- *The Columbia encyclopedia of modern drama*, New York, Columbia University Press, 2007, s. 1080.
- Cymerman J., *Feluka, której się śni*, „Nowe Książki”, 2023, nr 12, s. 34-35.
- Czachowski K., *Obraz współczesnej literatury polskiej. 1884-1934, T. 3, Ekspresjonizm i neorealizm [online]*, Lwów, nakł. Państwowego Wydawnictwa Książek Szkolnych, 1936. [dostęp: 29 wrzesień 2024].
- Dębska K., *Polskie tłumaczkii literackie XIX wieku*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2023.
- Dormus K., *U źródeł polskiej prasy kobiecej – pierwsze redaktorki, wydawczynie, dziennikarki (ok. 1820-1914)*, [W:] *Kobiety i mężczyźni (z) kolorowych czasopism*, red. A. Łysak i E. Zierkiewicz, Wrocław, Oficyna Wydawnicza ATUT, 2010, s. 8-38.
- Głębińska E., *Kruszevska Felicja 1897-1943 [online]*, *Polscy pisarze i badacze przełomu XX i XXI wieku*, Dostępny w internecie: https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/record_view/2788
- Górski K., *Poezje Felicji Kruszevskiej*, [W:] *Sen*, F. Kruszevska, Teatr Wybrzeże,

[S.l], [s.n.], 1973, s. 14-16.

- Horzyca W., **„Sen” Kruszevskiej w teatrze Scena Nowa. O trybunę dla nowej sztuki teatralnej**, „Droga”, 1928, nr 4.
- Horzyca W., **„Sen” Kruszevskiej w teatrze Scena Nowa**, [W:] **Sen**, F. Kruszevska, Teatr Wybrzeże, [S.l], [s.n.], 1973, s. 17-23.
- Kowalik B., **Z kart warszawskiej neofilologii: dwieście lat i dobry początek**, „Acta Philologica”, 2016, Nr 49, s. 7-28.
- Kruszevska F., Kiec I., **Pisane wiatrem na skórze: utwory wybrane z biografią w tle**, Poznań, Instytut Kultury Popularnej, 2022.
- **Literatura i granice: szkice o literaturze XX i XXI wieku**, red. B. Gutkowska, A. Nęcka, K. Gutkowska-Ociepa, [online], Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017. [dostęp: 29 wrzesień 2024].
- Michalska I. **Felicja - słodka poetka**, „Miesięcznik Prowincjonalny”, 2001, nr 3/5, s. 30-33.
- Naglerowa H., **Dziesięć lat pracy literackiej kobiet**, „Bluszcz”, 1928, nr 46, s. 9-12.
- Niesiołowska-Rothertowa Z., **O Felicji Kruszevskiej**, „Glossy”, 1939, z. 3, s. 205-211.
- Patey-Grabowska A., **„Moja miłość - ojczyzna: Felicja Kruszevska: (1897-1943)**, „LiryDram”, 2018, nr 20, s. 6-9.
- Patey-Grabowska A., **Poetki Syreniego Grodu**, Warszawa, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 2021.
- Piekut M., **Felicji Kruszevskiej przygoda z teatrem**, „Pamiętnik Teatralny”, 2017, z. 4, s. 62-82. DOI: 10.36744/pt.2200
- Piotrowicz W., **„SEN” Kruszevskiej w Teatrze „Reduta”**, „Przegląd Artystyczny”, 1927, nr 3, s. 5-6.
- Pniewska H., **Kruszevska Felicja (1897-1943)**, [W:] **Polski słownik biograficzny**, T. 15, Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1970, s. s. 430-431.
- Pniewska H., **Twórczość Felicji Kruszevskiej**, [W:] **Sen**, F. Kruszevska, Teatr Wybrzeże, [S.l], [s.n.], 1973, s. 3-8.
- **Poezja z tomu „Sztuka obłapiania”: (polski wiersz erotyczny w wyborze i opracowaniu Mieczysława Kozłowskiego)**, „Metafora”, 2015, nr 19, s. 147-153. Rawiński M., **Dramaturgia polska 1918-1939**, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993.
- Romanowski A., **„Przed złotym czasem”: szkice o poezji i pieśni patriotyczno-wojennej lat 1908-1918**, Kraków, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, 1990.
- Rzewuska E., **„Sen” Felicji Kruszevskiej wobec tradycji literackiej**, [W:] **Tradycje modernistyczne w literaturze polskiej okresu międzywojennego**, red. E. Łoch, Lublin, Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 1991.
- Urbanowski M., **Kruszevska Felicja (1897-1943)**, [W:] **Encyklopedia literatury polskiej**, red. E. Zarych, Kraków, Wydawnictwo Zielona Sowa, 2005, s. 334. Urbanowski M., **Kruszevska Felicja (1897-1943)**, [W:] **Słownik pisarzy polskich**, red. E. Zarych. Kraków, Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2008, s. 253.
- Zawiszewska A., **Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą kobiety piszące wiersze w dwudziestoleciu międzywojennym**, Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2014.

Więcej: [Felicja Kruszevska](#)

Krzymuska Maria

Data urodzenia: 1878-01-01

Miejsce urodzenia: Budziszław Kościelny

Data śmierci: 1923-05-06

Miejsce śmierci: Płock

Pseudonimy i kryptonimy: Maria Oksza;
Teresila; Teressita; Theresita

Powiązania: z Krzymuskich
Córka Marii Krzymuskiej (1850-1901)

Maria Krzymuska (Maria Krzymuska-Iwanowska, pseud. Theresita) – urodziła się w 1878 roku w Budziszławiu Kościelnym jako córka Marii z Orzechowskich i Stanisława Krzymuskiego, ziemian z Kielecczyny. Jej matka była krytykiem literackim działającym pod pseudonimem Marcin Oksza. Zarówno Maria Krzymuska-Iwanowska, jak i jej siostra, Julia Kisielewska, poszły śladami swojej matki, Marii Krzymuskiej, kontynuując jej dziedzictwo literackie. Obie siostry rozwijały swoje kariery w dziedzinie literatury, zajmując się zarówno twórczością

pisarską, jak i krytyką literacką, co sprawiło, że stały się istotnymi postaciami w polskim środowisku literackim przełomu XIX i XX wieku. Maria skupiła się na łączeniu elementów mistycyzmu i psychologii w swoich dziełach, podczas gdy Julia poświęciła się literaturze dziecięcej oraz eseistyce, obie jednak czerpały inspirację z dorobku i pracy swojej matki, co znacząco wpłynęło na ich własne ścieżki artystyczne. Krzymuska ukończyła szkołę klaszorną w Beaugency koło Orleanu, jednak nie mogła wstąpić do tej wspólnoty z powodu jej rozwiązania. Przez wiele lat uczyła prywatnie języka francuskiego, podróżowała po Europie, a następnie Stanach Zjednoczonych. W 1898 roku przebywała w Krakowie, gdzie zaprzyjaźniła się z Dagny i Stanisławem Przybyszewskim oraz była związana z krakowskim środowiskiem artystycznym. Jesienią 1905 roku wzięła udział w ulicznych manifestacjach patriotycznych w Warszawie oraz w pracach komitetu udzielającego materialnej pomocy rodzinom strajkujących robotników. Wraz z początkiem kolejnego roku znalazła się w Paryżu, gdzie zafascynowała się mistycyzmem i sztuką średniowieczną, jednocześnie nawiązując kontakty z międzynarodowym środowiskiem artystycznym. Następnie udała się do Londynu, aby zapoznać się z nowymi angielskimi trendami w szkolnictwie, w związku z planami założenia nowoczesnej, eksperymentalnej szkoły dla dziewcząt w Polsce. Wydarzenia z lat 1905-1906 opisała w swojej autobiograficznej powieści *U źródeł*, która została opublikowana na łamach „Bluszczu” w latach 1912-1913.

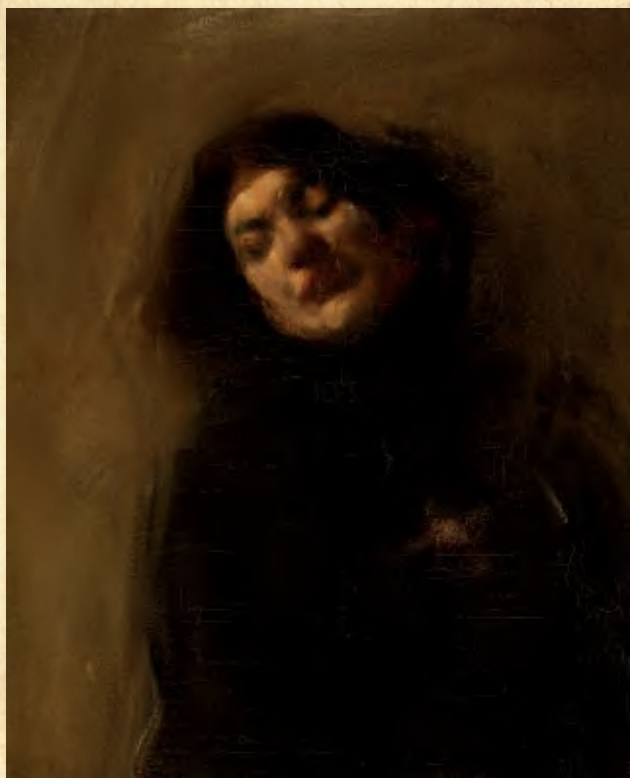
Maria Krzymuska-Iwanowska była wybitną przedstawicielką mistycznego nur-

tu w prozie końca XIX wieku. Jej zbiór nowel zatytułowany *Stygmata* (1906) został przyjęty jako „pierwsza polska dawka neoromanetycznego mistycyzmu”. Postrzegala ona mistycyzm jako wyraz „tęsknoty ludzkiej za Pięknem bez skazy, za wyzwoleniem z pęt ciała, za miłością nadziemską, która z ducha jest i w Bogu tylko spocząć może”, podobnie jak ascetyczne piękno średniowiecznych katedr. Jej twórczość, publikowana pod pseudonimem Theresita, nawiązywała do mistycznych doświadczeń, przypominających dzieła św. Teresy z Avila. Maria Krzumska-Iwanowska łączyła charakterystyczne dla epoki elementy mistycyzmu i psychologicznego ekshibicjonizmu, w swoich utworach nie bała się poruszać wątku religijno-erotycznego. Widoczne są w jej utworach wpływy Stanisława Przybyszewskiego i jego twórczości.

Stygmata łączył modę schyłku wieku z tradycją pism mistycznych, co objawiało się w formie „dziennika duszy” – kontaminacji stylu mistycznych pamiętników, często pisanych w przypływie natchnienia. W swoich utworach pisarka eksplorowała tematy przeobrażenia duchowego prowadzącego do unii z Bogiem, a także kontaminację erotyzmu z mistycyzmem. W autobiograficznej powieści *U źródeł* autorka wyjawiała swoją predyspozycję do „mimowolnego pomieszania erotyzmu z mistycyzmem, miłości boskiej z ludzką”, nadając tej tematyce ryzykowny, balansujący na granicy świętokradstwa charakter. W *Stygmacie* bohaterka, która poszukuje spełnienia i sensu egzystencji, doświadcza mistycznych przeżyć poprzez halucynacje, ekstazy i wizje, co stanowi alternatywę wobec poznania rozumowego. Krzumska-Iwanowska bada również te-

mat tragicznego konfliktu między miłością sacrum i profanum, co często prowadzi jej bohaterki do gorzkiego rozczarowania. Chociaż twórczość Theresity początkowo cieszyła się zainteresowaniem, późniejsze dzieła, takie jak *U źródeł*, nie wzbudziły już takiego entuzjazmu, co może wynikać z przestarzałości literackiej mody w obliczu I wojny światowej. Niemniej, jej prace pozostają świadectwem głębokiej fascynacji mistycyzmem, w której surowa biblijność, liryzm ewangeliczny i wyrafinowana zmysłowość łączą się, oddając złożoność ludzkiej natury przełomu wieków.

W 1907 roku pisarka poślubiła dziennikarza Feliksa Iwanowskiego, przyjmując nazwisko Maria Krzumska-Iwanowska. Wyjechała z mężem do Stanów Zjednoczonych, gdzie przez dłuższy czas mieszkała w Chicago i pracowała w redakcji polskiego dziennika. W 1911 roku powróciła do Europy, a w Paryżu nawiązała kontakty z polskimi kręgami niepodległościowymi. Podczas I wojny światowej przebywała w Warszawie, angażując się w działalność konspiracyjną. Była zadeklarowaną zwolenniczką Józefa Piłsudskiego, co wyraziła w opowiadaniu *In memoriam* opublikowanym w 1917 roku. Trzy lata później przez osiem miesięcy aktywnie uczestniczyła w akcji plebiscytowej na Śląsku. Ostatnie dwa lata życia spędziła u siostry, Julii Kisielewskiej, cierpiąc na gruźlicę. Zmarła 6 maja 1923 roku w Płocku, mając 45 lat.

Domena publiczna:
 Portret Marii Krzymuskiej „Theresity”
 Konrad Krzyżanowski (1872-1922)

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- *Cupio dissolvi*, „Głos Polski”, 1907, nr 9, s.137-138.
- *Diabolique*, „Życie”, 1899, nr 15/16, s. 305-306.
- *In memoriam*, Warszawa, [s.n.], 1917.
- *In questa tomba oscura*, „Bluszcz”, 1917, nr 29, s. 221-222.
- *Królowo Korony Polskiej!...* „Bluszcz”, 1917, nr 18, s. 129-130.
- *Książka na tle stosunków polskich Gabrieli Reval*, „Tygodnik Mód i Powieści”, 1912, nr 23, s. 2-3.
- *Na dzień 19 marca*, „Bluszcz”, 1918, nr 11, s. 81.
- *Na dzień 19 marca*, „Nowa Gazeta”, 1918, nr 139, s. 3.
- *Niepokalanka* [Nowela], „Tygodnik Rzeszowski”, 1909, nr 25-27.
- *Nowa książka o Polsce*, „Gazeta Kujawska”, 1912, nr 23-24.
- *O Kasprowiczu*, „Nowe Słowo” 1914, nr 154, s. 1-2.
- *O "Marii Magdalenie" Daniłowskiego refleksje*, „Bluszcz”, 1913, nr 45, s. 501.; nr 46, s. 509-510.
- *O śpiewie w kościele*, „Kurier Polski”, 1916, nr 102, s. 3.
- *Oto jest romans życia nieskłamany niczem*, „Krytyka”, 1900, z. 5, s. 366-375.
- *Paderewscy*, „Bluszcz”, 1918, nr 50, s. 373-374.
- *Paryż*, 15 lipca 1899 r., „Bluszcz”, 1909, nr 29, s. 317-320.
- *Po latach dziesięciu: wspomnienie*, „Bluszcz”, 1912, nr 14, s.164-164.
- *Pod znakiem Kościuszki: (w rocznicę 4-go kwietnia)*, „Bluszcz”, 1917, nr 14, s. 97-98; nr 15, s.105-106; nr 17, s. 121-122.
- *Poeta wielkiej miary*, „Dziennik Narodowy” 1908, vol. 10, nr 140 (z 13 czerwca), s. 4.
- *Poezja ludowa w twórczości Marii Konopnickiej*, „Bluszcz”, 1911, nr 21, s. 218 ; nr 22, s. 230-231 ; nr 23, s. 239-240.
- *Pomocny*, „Biesiada Literacka”, 1894, nr 47, s. 331.
- *Popierajmy pieśń narodową*, „Zgoda”: Wydanie Dla Mężczyzn (Chicago, Ill.), 1908, nr 10.
- *Przed przyjazdem Komendanta*, „Bluszcz”, 1918, nr 44, s. 326.
- *Przyjaciel Polaków*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1907, nr 26, s. 531.
- *Salvae aeternum*, „Myśl Polska”, 1906, nr 10, s.160-164..
- *Stygmat*, Wyd. 2., Warszawa, J. Fiszer; Kraków, G. Gebethner, 1909.

- **Stygmata**, Warszawa: Fundacja Festina Lente, 2013.
- **Szopka paryska**, „Nowa Gazeta”, 1912, nr 95; nr 97; nr 99.
- **Taktyka sufrażystek angielskich**, „Bluszcz”, 1911, nr 3, s. 27-28.
- **Tańcuj... tańczy cała szopka!**, „Echo Literacko-Artystyczne”, 1913, nr 3, s. 389-394.
- **Tyfus panny Jaśki**, „Bluszcz”, 1918, nr 27, s. 202.; nr 28, s. 210.; nr 29, s. 218.; nr 30, s. 226-227.; nr 31-32, s. 237-239.
- **U celu**, „Biesiada Literacka”, 1901, nr 45, s. 365-366.
- **U źródeł** [W:] **Wspólnota pytań. Antologia**. T. 3. Red. E. Paczoska, I. Poniatowska, M. Chmurski, Warszawa, Wydawnictwa UW, 2017, s. 55-65.
- **W przededniu pamiętnych rocznic**, „Bluszcz”, 1908, nr 20, s. 221.
- **W setną rocznicę zgonu Dąbrowskiego**, „Bluszcz”, 1918, nr 22-23, s. 165-166.
- **Władysław Studnicki: Sprawa polska**, „Literatura i Sztuka: dodatek do Dziennika Poznańskiego”, 1911, nr 5, s. 71-73.
- **Wspomnienie: listy z Paryża**, „Bluszcz”, 1911, nr 30; nr 34; nr 35; nr 40; nr 42.
- **Z literatury. Chimera**, „Bluszcz”, 1918, nr 39, s. 280-287; nr 40, s. 296; nr 42, s. 311-312.
- **Zwiastun świtu**, „Strażnica”, 1914, nr 1.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Albrecht-Szymanowska W., Krzymuska-Iwanowska Maria (1878-1923), [W:] **Dawni pisarze polscy: od początków piśmiennictwa do Młodej Polski: przewodnik biograficzny i bibliograficzny**. T. 2, I - Me, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2001, s. 293-204.
- Banot A.E., **Nie(do)czytane: pisarki nowoczesności przełomu XIX i XX wieku**. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2024.
- E. W., Marja Iwanowska (Theresita), **U źródeł prawdy**, „Echo Literacko-Artystyczne”, 1914, nr 11, s. 665.
- Flach J., **Kronika Literacka**, „Przegląd Polski” 1907, t. 163, s. 161.
- Gutowski W., **Cykl prozy spowiedniczej - konstrukcja czy ekspresja ? Na przykładzie "Stygmatu" Marii Krzymuskiej**, [W:] **Cykl literacki w Polsce**, red. nauk. K. Jakowska, B. Olech, K. Sokołowska, Białystok, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2001, s. 203-210.
- Gutowski W., **Nagie dusze i maski: o młodych polskich mitach miłości**, Wyd. 2 poszerz. i uzup., Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1997.
- Helsztyński S., **Meteory Młodej Polski**, Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1969.
- Helsztyński S., **Theresita, imienniczka św. Teresy z Avila**, „Wiadomości Literackie”, 1938, nr 30, s. 3.
- Hutnikiewicz A., **Młoda Polska**, Wyd. 9., Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012, s. 430.
- **Iwanowska z Krzymuskich Marja**, [W:] Lechicki C., **Przewodnik po beletrystyce**, Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej,

- 1935, s. 248.
- Kisielevska J. [J. Oksza], *Dokumenty*, „Wiadomości Literackie”, 1930, nr 15, s. 1.
 - Kisielevska J. [J. Oksza], *Kobieta w naszej literaturze współczesnej*, "Bluszcz", 1908, nr 52, s. 593-598. [s. 594 - fragment dot. działalności i twórczości
 - M. Iwanowskiej (podobizna na s. 597)].
 - Klewinowska K., *Julia Kisielevska - ciche wspomnienie zapomnianego głosu*, „Bibliotekarz Podlaski”, 2018, T. 19, nr 1 (38), s. 279-289.
 - Krzymuska-Iwanowska Maria (1878-1923), [W:] *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut* T. 14, Literatura Pozytywizmu i Młodej Polski: Hasła osobowe: G - Ł, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 557-558.
 - Krzymuski J., *Krzymuscy: historia rodziny XVII - XX wiek*, [b.m.w.], sumptem własnym, 2004.
 - Krzymuski J., *Krzymuscy: historia rodziny XVII-XX wiek*, [b.m.w.], własnym sumptem, 2007.
 - Krzyżanowski J., *Neoromantyzm Polski*, Wyd.3, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980.
 - Łopuszańska M., *Z ruchu literackiego [Stygmat - Theresity (Maryi Krzymuskiej). Książę - Powieść. Zofii Rygier-Nałkowskiej. Dyletanci grzechu - Dramat Halszki Szarskiej]*, Myśl Polska, 1907, nr 2. 25-28.
 - Maria z Krzymuskich Iwanowska („Theresita”), [W:] *Wierna służba: wspomnienia uczestniczek walk o niepodległość 1910-1915; Służba ojczyźnie: wspomnienia uczestniczek walk o niepodległość 1915-1918*, Warszawa, Instytut Pamięci Narodowej, 2021, s. 633-634.
 - Marja z Krzymuskich Iwanowska (Theresita) [W:] *Służba ojczyźnie: wspomnienia uczestniczek walk o niepodległość 1915-1918*, Warszawa, Główna Księgarnia Wojskowa, 1929, s. 78, 415.
 - Mazanowski A., *Współczesna galeria powieściopisarek polskich*, „Przegląd Powszechny”, 1916, T. 131, s. 67-69.
 - Sadlik M., *Konfesje samotnych: w kręgu prozy spowiedniczej 1884-1914*, Kraków, Universitas, 2004.
 - Sadlik M., *Prawdziwa mistyka jest [...] kobietą - mistyczne nastroje prozy kobiecej*, [W:] *Przekleństwo i harmonia nieskończonego: z zagadnień literatury Młodej Polski i epok późniejszych*, pod red. K. Badowskiej, Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2014, s. 115-129. DOI: 10.18778/7969-406-8.06
 - *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r.*, T. 4, A-Ż., red. E. Jankowski, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996, s. 239.
 - Sten J., *Profile autorek*, „Krytyka”, 1907, T. 1, s. 176-180.
 - Taborski R., Krzymuska Maria (1878-1923), [W:] *Polski słownik biograficzny*, T. 15, Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1970, s. 558.
 - Włodarczyk J., Krzymuska-Iwanowska Maria (1878-1923), [W:] *Encyklopedia literatury polskiej*, red. E. Zarych, Kraków, Wydawnictwo Zielona Sowa, 2005, s. 335.
 - Włodarczyk J., Krzymuska-Iwanowska Maria (1878-1923), [W:] *Słownik pisarzy polskich*, red. E. Zarych. Kraków: Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, 2008, s. 254-255.
 - *Za Twój namiętny pocałunek* (Maria Iwanowska - Theresita), [W:] Baranowska

A., *Kraj modernistycznego cierpienia*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981, s. 92-109.

- Zawiszewska A., *Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą: kobiety piszące wiersze w dwudziestoleciu międzywojennym*, Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2014.
- Żołnik A., *Maria Krzymuska-Iwanowska vel Theresita, czyli la douleur d'exister: retekstualizacja stygmatu jako strategia przetrwania dla wykluczonych, nienaturalnych, nieautentycznych*, [W:] *Literatura niewyczerpana: w kręgu mniej znanych twórców polskiej literatury lat 1863-1914*, red. K. Fiolek, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2014, s. 157-165.

Łuczyńska Mieczysława

Data urodzenia: 1907-??-??

Miejsce urodzenia: Jekaterynburg (Rosja)

Data śmierci: 1972-12-27

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: M. Ł.; M. Łucz.

Powiązania: z d. Przybylska-Łuczyńska
Kozier-Łuczyńska; Kozierowa

Powieściopisarka, poetka, urodzona w Jekaterynburgu (Rosja) w 1907 roku (daty dziennej i miesięcznej nie udało się jeszcze ustalić). Zmarła w Warszawie 27.12.1972, gdzie jest pochowana. Po śmierci ojca matka opuściła Rosję i wróciła do kraju. Osiedliła się w Puszczy Mariańskiej i powtórnie wyszła za mąż za Edwarda Przybylskiego. Wkrótce cała rodzina przeprowadziła się do Mszczonowa, gdzie mała Mieczysława dorastała aż do uzyskania pełnoletności. Wiadomo też, że w okresie międzywojennym pracowała na poczcie w Mszczonowie.

Wówczas zaczęła też pisać. Początkowo były to krótkie opowiadania i wiersze zamieszczane w „Trubadurze Warszawskim”, później powieści - wszystkie utrzymane w tym samym romansowo, melodramatycznym i sentymentalnym stylu, adresowane do niezbyt wymagających czytelników.

Do dziś zachowała się w mieście kamienica z czerwonej cegły, obecnie przy ul. Sienkiewicza 10, w której mieszkała i tworzyła Łuczyńska. W miasteczku znajduje się również Izba Pamięci Ziemi Mszczonowskiej (powstała i działająca w ramach Gminnego Centrum Informacji), a w niej Sala Sław, gdzie pisarka znalazła swoje miejsce. Jeszcze przed II wojną światową dzieła mszczonowianki były bardzo popularne i poczytne, nie ustępowały powieściom Marii Rodziewiczówny czy Heleny Mniszkówny. W 1935 roku Czesław Lechicki krytycznie i negatywnie pisał o Łuczyńskiej: „grafoman-ka współczesna, biorąca sobie Mniszkównę za wzór, a różniąca się naiwną tendencją banalnego moralizowania. Píše tak irytująco nieudolnie, że w ogóle nie może być brana serio, jako „literatka”. Niestety, w niektórych wypożyczalniach tego rodzaju wióry beletrystyczne są pono poczytniejsze od powieści Orzeszkowej! Płodność Łuczyńskiej jest zatrwajająca”.

Wcześniej, w 1931, w przeprowadzonym rankingu czytelniczym: pisarze polscy a obcy, Łuczyńska znalazła się prawie w czołówce listy, na 20 miejscu, wyprzedzona przez Stefana Żeromskiego, Henryka Sienkiewicza, Bolesława Prusa, Stanisława Reymonta, Marię Rodziewiczówną, Helenę Mniszkówną czy Elżbietę Orzeszkową. Wśród pisarzy, których dzieła miały najwięcej czytelników Łuczyńska znalazła się na 35 pozy-

cji, liczba przeczytanych jej książek wynosiła 33. Łuczyńska napisała prawdopodobnie kilkadziesiąt powieści i jeden tomik wierszy *W hipnozie*, wydany w Warszawie w 1929 (liczba powstałych powieści jest jeszcze ustalana). Faktem jest, że udało się Łuczyńskiej znaleźć wydawcę swoich utworów, najczęściej wydawała w wydawnictwie Stanisława Cukrowskiego w Warszawie. Powieści drukowano w wielotysięcznych nakładach, znikwały też z półek księgarskich bardzo szybko, co świadczy o tym, że kupowano je i czytano.

Wykorzystując swoje powodzenie literackie, młoda pisarka przeniosła się do Warszawy, dostała się do uprzywilejowanych, inteligentnych kół i towarzystw stolicy, skąd czerpała materiał do kolejnych swoich powieści i romansów, prowadząc przy tym intensywne życie osobiste. Tu poznała inżyniera Zygmunta Kozere, który został wkrótce jej mężem.

Wciąż dużo pisała i wydawała. Jeden z utworów *Targowisko życia*, poświęciła prowadzonym wcześniej obserwacjom Mszczonowa i jego mieszkańców, co wywołało w miasteczku duże poruszenie i oburzenie, gdyż pewni obywatele rozpoznali się w bohaterach powieściowych, a zostali przedstawieni przez autorkę dość negatywnie.

Po wojnie zupełnie o niej zapomniano, a utworów nie wznawiano. Powieści *Czarne krzyże* oraz *Ostatnie piętro*, *Zbrodnia na dnie serca*, *Ulica* i *Droga przez piachy* do dziś są niewydane, znajdują się w maszynopisie. *Czarne krzyże* poddane zostały w PRL-u cenzurze, tak jak i inne utwory i zakazano ich publikowania, a pisarkę wyklęto. Początkowo nakłaniano ją do wprowadzenia zmian w fabule, ale Łuczyńska nie uległa,

wolała nie wydawać niż dostosowywać się do poleceń. Wówczas zaczęto wymazywać pamięć o niej. Dopiero w latach 70-tych XX wieku w Mszczonowie postanowiono odzyskiwać utraconą historię pisarki. W „Życiu Żyrardowa” ukazały się dwie wzmianki o Mieczysławie Łuczyńskiej autorstwa Macieja Twardowskiego.

Zdjęcie z Gminnego Centrum Informacji
w Mszczonowie

M. Łuczyńska, Krynica, lata 30. XX w.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- [Błysk szczęścia](#), Warszawa, S. Cukrowski, [1931].
- [Burza](#), „Młody Narodowiec”, 1931, nr 8, s. 7.
- [Co to jest szczęście?](#), „Wolna Myśl Wolne Żarty”, 1927, no 21, s. 2.
- [Co to jest życie?](#) „Trubadur Polski”, 1925, nr 18, s. 2.
- *Dalekie światła: powieść*, Warszawa, Wydaw. Współczesne, [1937].
- *Dawniej, a dziś*, „Trubadur Polski”, 1925, nr 42, s. 3.
- [Dla Polski](#), „Młody Narodowiec”, 1930, nr 12, s. 15.
- [Do młodości](#), „Trubadur Polski”, 1925, nr 14, s. 4.
- [Do motyla](#), „Trubadur Polski”, 1924, nr 52, s. 3.
- [Do poezji](#), „Trubadur Polski”, 1925, nr 47, s. 3.
- *Do Z. S.*, „Trubadur Polski”, 1924, nr 50, s. 4.
- *Falszywe kamienie: powieść współczesna*, Warszawa, Warszawskie Wydawnictwo Współczesne, 1938.
- *Godzina zwycięstwa: powieść*, Warszawa, Stanisław Cukrowski, [1933].
- *Harde dusze*, T. 1-2, Warszawa, S. Cukrowski, [1930].
- *Irma: powieść*, Warszawa, Biblioteka Groszowa, [1932].
- *Jarzmo życia: powieść*, Warszawa, Biblioteka Groszowa, [1932].
- *Jesienną porą*, „Trubadur Polski”, 1925, nr 42.
- *Kozły ofiarne: powieść*, Warszawa, Stanisław Cukrowski, [1933].
- *Królewicz – tęsknota*, „Trubadur Polski”, 1934, nr 47.
- *Krzyk nagich ścian: powieść*, Warszawa, Wydawnictwo J. Przeworskiego, 1934.
- *Kwitnące osty: powieść*, Warszawa, S. Cukrowski, 1936.
- *Martwym szlakiem: powieść*, Warszawa, J. Przeworski, [1938].
- [Miłość Narodu](#), „Młody Narodowiec”, 1929, nr 9, s. 6.
- *Młoty nad kowadłem: powieść współczesna*, Warszawa, Wydawnictwo Współczesne, [1937].
- *Nad otchłanią: powieść w dwóch tomach*, Warszawa, Biblioteka Nowości, [1931].
- *Nieśmiertelne szaleństwo: powieść*, Warszawa, S. Cukrowski, [1932].
- *Noc zemsty: powieść*, Poznań, Druk. "Dziennika Poznańskiego", 1934.
- [Pamiętasz?](#) [Inc.:] *Kwiaty serca...*, „Trubadur Polski” 1925, nr 44, s. 4.
- *Płomień na wietrze: powieść* [fragm.], „Kurier Powieściowy” 1930, nr 1, s. 1-3.
- [Płomień na wietrze: powieść](#), Warszawa, Stanisław Cukrowski, [1930].
- *Pod płomiennym sztandarem: powieść*, Warszawa, Polska Agencja Literacka, 1934.
- Potyczka, [fragm. z Czarne krzyże], „Tygodnik Warszawski”, 1945, nr 7, s.10.
- *Przekleństwo wieków: powieść*, Łódź, „Republika”, 1935.
- *Przepaść: powieść*, Warszawa, Stanisław Cukrowski, [1930].
- *Romans dyplomaty: powieść*, Warszawa, S. Cukrowski, 1935.
- *Rozbite gniazdo: powieść*, Warszawa, [s.n.], [1932].
- *Sen o szczęściu: powieść*, Warszawa, „Wydawnictwo Beletrystyczna Biblioteka Kult Wiedzy”, 1931.
- *Serca w udręce*. Cz. 1, Melodie miłości, Łódź, [s.n.], 1939.
- *Serca w udręce*. Cz. 2, Błędne drogi, Łódź,

[s.n.], 1939.

- **Skarb nędzarza: powieść.** T. 1-2, Warszawa, Wyd. Stanisława Cukrowskiego, 1932.
- **Skradziony uśmiech: powieść,** Warszawa, Wydaw. Stanisława Cukrowskiego, [1932].
- **Smutni,** „Trubadur Polski”, 1925, nr 15.
- **Spalone mosty: powieść współczesna,** Warszawa, Warszawskie Wydawnictwo Współczesne, [1938].
- **Stargane struny: powieść,** Warszawa, Biblioteka! Groszowa, 1935.
- **Szczyt kłamstwa: powieść,** Warszawa, J. Przeworski, 1934.
- **Tajemnica serc: powieść,** „Kurier Powieściowy”, 1931, nr 9/10, s. 6-8.
- **Targowisko życia: powieść,** Warszawa, [s.n.], 1930.
- **U wrót cmentarnych,** „Trubadur Polski”, 1926, nr 1, s. 5.
- **Ugory: powieść współczesna,** T. 1-2, Warszawa, Stanisław Cukrowski, [1933].
- **W hypnozie,** Warszawa, [s.n.] 1929.
- **W lazuruwej toni: powieść,** Warszawa, Stanisław Cukrowski, [1930].
- **Wieczny pochód fal: powieść,** Warszawa, Stanisław Cukrowski, [1933].
- **Witman i Spółka: powieść,** Warszawa, St. Cukrowski, 1936.
- **Zakazana miłość: powieść,** Warszawa, Stanisław Cukrowski, [1931].
- **Zapomnij o mnie,** „Trubadur Polski”, 1926, nr 10, s. 6.
- **Zmiana warty: powieść,** Warszawa, S. Cukrowski, 1946.
- **Zmierzch życia: powieść,** T. 1, T. 2, Warszawa, S. Cukrowski, 1935.
- **Żaby,** „Trubadur Polski” 1925, nr 22, s. 5.
- Bańdo A., **„Kurier Literacko-Naukowy” dodatek do „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”,** [W:] **Kraków - Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku.** T. 4, 1999, s. 291-304.
- Dudziński B., **Nowe książki,** „Gazeta Robotnicza”, 1937, nr 239, s. 3.
- Guranowski M., Mieczysława Łuczyńska **„UGORY”,** powieść w 2 tomach, Biblioteka Nowości, Warszawa, 1933, **„Flota Polska”,** 1933, nr 14.
- **Kurjer Powieściowy:** czasopismo poświęcone książce, 1931, nr 13, s. 2, 3.
- [Łuczyńska Mieczysława], [W:] Lechicki C., **Przewodnik po beletrystyce,** Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, 1935, s. 277.
- [pio], **Wykłęta pisarka,** „Merkuriusz Mszczonowski”, 2008, nr 3, s. 15-16.
- Orlewicz Cz., **W obronie kobiety,** „Łowiczanie”, 1932, nr 5/6, s. 11-12.
- Osiecki Z., **Pierwiastek katolicki w powieściach Łuczyńskiej,** **„Dziennik Poznański”,** 1933, nr 281, s. 2-3.
- Piwiński L., **Powieść,** **„Rocznik Literacki za rok 1932”,** s. 91-93.
- **Z piśmiennictwa. Mieczysława Łuczyńska,** Ugory, **„Rodzina Polska”,** 1933, nr 6, s. 186.
- Wałęciuk-Dejneka B., **Niewinnie o zbrodnię posądzona - nieznana powieść Mieczysławy Łuczyńskiej „Sąd nad kobietą”** [w:] **Literatura i prawo - charakterystyka zagadnienia,** red. B. Wałęciuk-Dejneka, Siedlce 2025.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

Więcej: [Mieczysława Łuczyńska](#)

Łuskińska Ewa

Data urodzenia: 1879-09-10

Miejsce urodzenia: Kraków

Data śmierci: 1942-10-03

Miejsce śmierci: Kraków

Pseudonimy i kryptonimy: E.; E.Ł.; Ewa Ł.; Ł.

Powiązania: z Łuskińców

Polska pisarka i publicystka, której lata najbardziej wzmożonej aktywności literackiej przypadają na okres Młodej Polski. Była córką Włodzimierza Łuskińskiego i Wiktorii Eufemii z Greków.

Dzieciństwo Łuskińskiej upłynęło w czasie fascynacji jej ojca malarstwem historycznym. Włodzimierz Łuskiński, po krótkim pobycie we Francji, uznany za szpiega, wraca do Polski. W 1894 roku umiera na gruźlicę, pozostawiając córkę i żonę praktycznie bez środków do życia. Łuskińska otrzymała jedynie klasztorne wykształcenie. Nigdy nie uczęsz-

czała do innej szkoły, nie przekroczyła też progu otwierającego się wówczas dla kobiet Uniwersytetu. Wszystko, co stworzy, będzie owocem jej samodzielnego zdobywania wiedzy. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych Łuskińska podejmuje pracę w Krakowskim Towarzystwie Rolniczym, często wykonując również prace zlecone przez sekretariat ekonomisty oraz prawnika, Rogera Battagli. Ewa Łuskińska literacko zadebiutowała w 1898 roku w konkursie na nowelę ogłoszonym przez krakowskie „Życie”. Jej utwór *Z obłąkań*, podpisany pseudonimem Włodzimierz van Roy, otrzymał II nagrodę. Jeszcze w tym samym roku Łuskińska publikuje (również w „Życiu”) opowiadania *Refleks*, *W kręgu domowej lampy* i inne – w równym stopniu podejmujące motyw miłości i jej niszczącą siłę skoncentrowaną w kobiecie-demonie.

W niemal wszystkich utworach Ewy Łuskińskiej miłość łączyła się zazwyczaj ze śmiercią, natomiast bohaterami byli często artyści, którzy ulegali niszczycielskiej sile sztuki. Tak rzecz ma się chociażby w jej pierwszym zbiorze nowel *Chińskim tuszem* (wydanym w Krakowie w 1906 roku). Z kolei opublikowany w tym samym roku *Viraginitas. Romans stylizowany* (przychylnie przyjęty przez krytykę), stanowił serię nowel, które obrazowały walkę płci na przestrzeni wieków. Predylekcja do ukazywania sytuacji bardzo wyszukanych, nierzadko graniczących z psychopatologią, a także do rozległych opisów przepychu architektury, drogocennych kamieni, pięknych ciał, bujnej roślinności, zdaje się sprawiać, że *Viraginitas* stanowi intrygujący przykład literatury dekadencjonalnej w wersji kobiecej. Łuskińska, zachęcona odniesionym sukcesem, kontynuowała analogiczny rodzaj twórczości, na

przykład na łamach „Życia”, „Nowej Reformy”, „Nowego Słowa”, „Chimery” czy „Krytyki”. Z kolei napisana wspólnie z aktorem Leonem Stępowskim sztuka patriotyczna *Szopen* – nie zyskała wśród krytyki większego zainteresowania. Artystka dopisała również piątą część powieści swojego ojca zatytułowaną *Wielki Rok*.

Charakter twórczości Łuskińskiej sytuuje ją głównie w kręgu tradycji młodopolskiej. Niemal w każdym z jej utworów można zauważyć elementy wyobraźni literackiej, wyraźnie przynależące do wskazanego okresu w historii literatury polskiej. Właściwym ówczesnej atmosferze było również połączenie nietzscheanizmu z fascynacją filozofią indyjską, co znalazło swój wyraz w mesjanistyczno-mistycznym eseju – *Genezis z ducha Ariów* („Lamus” 1911).

W kręgu zainteresowań Łuskińskiej znalazła się również publicystyka. W rozmaitych pismach publikowała między innymi portrety polskich artystów jej współczesnych, wiele pisała również o sztuce stosowanej (szkic *W obronie piękności kraju*, 1910). Po 1930 roku wszelka twórczość spod pióra Łuskińskiej pojawiać się zaczęła w druku rzadko. Pisarka opanowana melancholią po śmierci swojej ukochanej matki w 1930 roku, wykonywała zarobkowo ekspertyzy grafologiczne na potrzeby sądów krakowskich. Z kolei tuż po wybuchu drugiej wojny światowej, artystka zamieszkała w przytułku dla starców w Krakowie, gdzie zmarła 3 października 1942 roku.

Domena publiczna:

[Z: Kurtyna Kobiet, Kraków, \[2023\], s.78.](#)

Domena publiczna:

Z: Bury A., *Ewy Łuskińskiej życie atlasowe*, Kraków, 1993.

- [Anamorfozy](#). (Z cyklu: *Viraginitas*), Chimer (Warszawa), 1905, z. 27, s. 424-447.
- *Anna Bilińska (Bohdanowiczowa)*, [W:] *Emancypantki i modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia*, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019, s. 750-752.
- [Architektura monumentalna](#), [W:] *Emancypantki i modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia*, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019, s. 596-602.
- *Błękitni*, [W:] [Serce Polskie: wybór opowiadań i nowel legionowych z lat wielkiej wojny](#), Lwów, 1917, s. 153-160.
- [Chińskim tuszem: nowe](#). Kraków, D. E. Friedlein, 1906.
- [Czarodziejka zapomniana](#). „Krytyka”, 1913, T.40, s. 98-112, 189-195, 220-231.
- [Demon i Dalhia](#). „Nowe Słowo (Kraków)”, 1905, nr 3-5.
- [Historia pozytywki](#). „Nowa Reforma (Kraków)”, 1905, nr 95.
- *Idea własnego domu*, [W:] *Emancypantki i modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia*, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019, s. 573-595.
- *Kobieta a sztuka*, [W:] *Emancypantki i modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia*, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019, s. 352-355.
- [Kobieta bez głowy](#). „Nowa Reforma (Kraków)”, 1928, nr 74-81.
- [O chrobrej koronie na szczytach](#), „Świat (Warszawa)”, 1907, nr 6, s. 14-25.
- *Olga Boznańska*, [W:] *Emancypantki modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia*, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019, s. 753-757.
- *Porwanie Giocondy: (nowela lotnicza)*, „Na Szerokim Świecie (Warszawa; Kraków)”, 1929, nr 42.
- *Przegląd. Wyczółkowski jako grafik*, [W:] *Emancypantki i modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia*, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019, s. 732-736.
- *Refleks*. „Życie (Kraków; Lwów)”, 1898, nr 47, s. 626.
- [Szopen: sztuka popularna w pięciu aktach z dziejów naszej pieśni](#), współaut. L. Stępowski, Kraków, W. L. Anczyca i Spółki, 1906.
- *U źródeł symbolu*, [W:] *Emancypantki i modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia*, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019, s. 603-609.
- [Viraginitas: romans stylizowany](#), Kraków, D. E. Friedlein, 1906. [Zawiera: *Anamorfozy; Astatre Syriaca; Daemon i Dalhia; Diospolis magna; Klejnoty Brabancyi; Maski żelazna; Rosa Mystica; Skarby Sezama; Urok życia; Witraże*].
- [W obronie piękności kraju](#), Kraków, 1910.
- [W kręgu domowej lampy](#), „Życie (Kraków; Lwów)”, 1898, nr 49, s. 653-654.
- *Władysław Podkowiński*, „Krytyka”, 1913, T. 38, s. 339-346; T. 40, s. 43-49.
- *Wyczółkowski jako grafik*, „Krytyka”, 1913, T. 40, s. 62-66.
- [Z obłąkań](#), „Życie (Kraków; Lwów)”, 1898, nr 9.
- [Zabawa w piękno](#), „Przyjaciel Młodzieży”, 1914, nr 17.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Bandzarewicz B., Młodopolskie miłośnice i okrutnice: skrajne doświadczenia bohatererek utworów Ewy Łuski, [W:] *Literatura i prawo: związki i relacje*, red. nauk. B. Walęciuk-Dejneka, Siedlce, Wydawnictwo Naukowe UwS, 2023, s.15-35.
- Baranowska A., *Twarz kobiety na wskroś współczesnej*, [W:] *Kraj modernistycznego cierpienia*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981, s. 110-122.
- Bury A., *Ewa Łuska - zapomniana literatka*, „Kraków” [Magazyn], 1989, nr 2, s. 55-57.
- Drab A., *Upamiętnienie Elizabeth Siddal: „Czarodziejka” przypomniana Ewy Łuski*, „Wiek XIX”, R. 15 (2022), s. 257-269.
- *Emancypantki i modernistki: teksty kobiet o sztuce 1879-1914: antologia*, wybór i oprac. M. Kasa, J. M. Sosnowska, Warszawa, Instytut Sztuki PAN, 2019.
- Ewa Łuska 1878-1942, [In:] *Kurtyna Kobiet*, Kraków, [2023], s. 78.
- *Literatura niewyczerpana: w kręgu mniej znanych twórców polskiej literatury lat 1863-1914*, red. K. Fiołek, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, cop. 2014.
- *Łuska Ewa*, [W:] Lechicki C., *Przewodnik po beletrystyce*, Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, 1935, s. 277.
- *Łuska Ewa* (ok.1878 - po 1939), [W:] *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut T. 14, Literatura Pozytywizmu i Młodej Polski: Hasła osobowe: G - Ł*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 711-722.
- Pekaniec A., *Kraków kobiet: nie tylko piśkarki*, „Nowa Dekada Krakowska” ,2014, no. 6 (16), s. 82-89.
- Przybyszewski i jego poezja. Modernizm w Krakowie. — Twórczość Stanisława Przybyszewskiego. — Ewa Łuska i zmierzch przybyszewszczyzny, [W:] *Polska, jej dzieje i kultura: od czasów najdawniejszych do chwili obecnej. T. 3, Od roku 1796-1930*, oprac. A. Brücknera [et al.], Warszawa, nakł. Księgarni Trzaski, Everta i Michalskiego, [1930]. s. 858-859.
- Skręt R., *Łuska Ewa*, [W:] *Polski słownik biograficzny*, T. 18, Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973, s. 576.
- Zawiszewska A., Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą: kobiety piszące wiersze w dwudziestoleciu międzywojennym, Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2014.

Więcej: [Ewa Łuska](#)

Moraczewska Bibianna

Data urodzenia: 1811-11-27

Miejsce urodzenia: Zielątkowo

Data śmierci: 1887-10-06

Miejsce śmierci: Poznań

Pseudonimy i kryptonimy: B. F.; B. M.; Y.

Powiązania: z Moraczewskich

Urodziła się w 1811 roku w Zielątkowie, k. Obornik, bardziej znana jako działaczka polityczna i społeczna, patriotka i organizatorka życia publicznego (obok brata Jędrzeja Moraczewskiego), mniej jako literatka, autorka kilku utworów, powiastek obyczajowo-historycznych, zamieszczonych na łamach „Dziennika Domowego”, głównie w latach 1840-1847. Córka ziemianina Tomasza i Józefy z Kierskich.

Po sprzedaży majątku w 1840 (1841?) r. zamieszkała na dwa lata niedaleko Poznania, w Naramowicach, a od 1842 r. już w sa-

mym Poznaniu, razem z bratem Jędrzejem. Ich dom stał się wówczas centrum życia towarzyskiego i patriotycznego, ośrodkiem ruchu literackiego i umysłowego, miejscem dla emigrantów. Moraczewska prowadziła bardzo intensywną pracę społeczną i narodową: kontaktowała się z ośrodkami emigracyjnymi, kolportowała prasę i pisma polityczne, przekazywała korespondencję, wysyłała zakazane książki i czasopisma, pośredniczyła w przyjmowaniu do poznańskich gazet artykułów, opiekowała się rannymi z powstania 1863 r., współpracowała z entuzjastkami i Narcyzą Żmichowską, z którą znajomość/przyjaźń połączyła ją na wiele lat. Była niezwykle udaną organizatorką wszelkich przedsięwzięć. Konsekwentnie realizowała wytyczone sobie cele. Miała wiele energii, poczucie sprawiedliwości, lubiła rygor i dyscyplinę. Tak właśnie została sportretowana we *Wstępnym obrazku* do powieści *Poganka* (Felicja), jako podejmująca wszechstronne akcje emancypacyjne, trochę egoistyczna.

Korespondencja Moraczewskiej ze Żmichowską trwała z przerwami 33 lata, od 1843 do 1876 r., i znana jest tylko z listów Narcyzy do Bibianny. Połączyły je wspólnota przekonań, ideałów patriotycznych i społecznych, pasja intelektualna. Należały do pierwszego pokolenia polskich emancypantek, świadomie wybierając życie samotne i samodzielne, podejmując równe z mężczyznami obowiązki obywatelskie. W sferze działań publicznych i bez manifestacji feministycznych skutecznie realizowały swoje prawa do rozwoju intelektualnego i do miłości pojmowanej tradycyjnie, romantycznie. Ich osobiste kontakty były raczej rzadkie.

Moraczewska pozostawiła po sobie

liczne artykuły w prasie poznańskiej i warszawskiej oraz niewielki zbiór listów. Jej *Dziennik* obejmujący zapiski z lat 1836–1842 oraz 1855–1863 został wydany drukiem (jako książka) przez kuzynkę w 1911 r., wcześniej ukazywał się w „Przeglądzie Wielkopolskim”.

Do opublikowanych powieści i „dziełek popularnych” należą: *Dwóch rodzonych braci: powieść, cz. I i II*; *Co się działo w Polsce od samego początku aż do pierwszego rozbioru kraju*; *Co się stało w Polsce od pierwszego jej rozbioru, aż do końca wojen za cesarza Napoleona*; *Taka była wola Boża*; *Dwa pogrzeby*; *Kilka wypadków z młodości jenerała Madałińskiego*; *Ojciec Cyryl profesem*, Stanisław Strawiński. *Konfederat Barski*; *Dwa obrazki z życia tułacza*; *Chwila widzenia*. Wszystkie one sygnowane są inicjałami B.F. Nie są to utwory wysokoartystyczne, pisane językiem prostym, zrozumiałym, stylem popularyzującym. Tematyka ich nie jest wyszukana i mało atrakcyjna. Opowiadają smutne i trudne historie miłosne różnych ludzi oraz prezentują dzieje rodów, mieszkańców dworów, wsi, klasztorów.

Literackie utwory Bibianny Moraczewskiej o tematyce patriotyczno-religijnej z wątkiem miłosnym przynależą do grupy tekstów popularnych, adresowanych do wszystkich zainteresowanych problematyką kobiecą i losami ojczyzny. Nieskomplikowane schematy kompozycyjne (fabularne) nie wymagały bowiem wnikliwych zabiegów interpretacyjnych, odsłaniających ukryte sensy. Autorka знаła prawdę i chciała ją przekazać czytelnikowi, zamierzała się nią podzielić. Pokazywała bohaterów narodowych i silne, samodzielne i zaradne kobiety. Zasadą konstytutywną tekstów

była ścisła determinacja treści: bohaterowie przeciętni, środowiska typowe, akcja – w realiach dostępnych odbiorcy i w czasie mu współczesnym. Poetyka i prosta forma opowiadań o niewyszukanym kunszcie artystycznym nastawione zostały na zaspokojenie fundamentalnych potrzeb odbiorców, skierowanie ich uwagi na właściwe, godne życie, nauczanie i prostotę, w tym także religijne, na zaspokojenie potrzeb społecznych i psychicznych. To utwory o charakterze edukacyjnym, wychowawczym, zapewniające zrozumienie oraz łatwe w komunikacji z czytelnikiem. Pisarstwo Bibianny Moraczewskiej nie poddaje się kryteriom estetycznym wykształconym w literaturze wysokiej.

Zmarła 6 października 1887 w Poznaniu. Pochowana została na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- [Anna Jakwiczówna](#), „Dziennik Domowy”, 1842, T. 3, nr 1, s. 1-5; nr 2, s. 13-16; nr 3, s. 21-25; nr 4, s. 29-32; nr 5, s. 37-39.
- [Chwila widzenia](#), „Dziennik Domowy”, 1847, T. 8, nr 5, s. 34-36.
- [Co się działo w Polsce od samego początku aż do pierwszego rozbioru kraju](#), Poznań, N. Kamieński, 1852.
- [Co się stało w Polsce od pierwszego jej rozbioru, aż do końca wojen za cesarza Napoleona](#), Poznań, N. Kamieński, 1850.
- [Dawna Fara poznańska](#), [W:] *Określone: jednodniówka na rzecz Towarzystwa Czy-*

- telni Ludowych w Poznaniu*, Poznań, nakł. i drukiem J. I. Kraszewskiego, 1885, s. 35.
- *Dwa obrazki z życia tułacza*, „Dziennik Domowy”, 1946, T. 7, nr 5, s. 34-36; nr 6, s. 42-45.
 - [*Dwóch rodzonych braci: powieść. Cz. 1.*](#) Poznań, N. Kamiński, 1859.
 - [*Dwóch rodzonych braci: powieść. Cz. 2.*](#) Poznań, K. Kamiński i Spółka, 1859.
 - [*Dziennik Bibianny Moraczewskiej*](#), wyd. z oryginału przez wnuczkę Dobrzyńską-Rybicką, Poznań, Fr. Chocieszyński, 1911.
 - *Kilka słów o obecnym położeniu kobiet i Towarzystwie Pomocy Naukowej dla Dziewcząt Polskich w Poznaniu*, „Dziennik Mód”, 1873, nr 10.
 - *Kilka wypadków z młodości jenerała Madalińskiego*, „Dziennik Domowy”, 1841, T. 2, nr 5, s. 37-40; nr 6, s. 45-48.
 - [*Któż z nas bez żalu pomyśleć może... \[Inc.\]*](#), [W:] *Ziarno: wydawnictwo zbiorowe dla głodnych*, Warszawa, Drukiem S. Lewentala, Jana Noskowskiego, S. Orgelbranda Synów i Józefa Ungra, 1880, s. 26.
 - *O wpływie kobiet na utwory i losy Byrona. Według listów i pamiętników tego poety, zebranych i dopełnionych przez Tomasz Moora*, „Ruch literacki”, 1878, nr 1, s. 3-4; nr 2, s. 19-21; nr 3, s. 36-37; nr 4, s. 52; nr 5, s. 68-69; nr 6, s. 84-85; nr 7, s. 101-102; nr 8, s. 117-118; nr 9, s. 133-134; nr 10, s. 148-149; nr 11, s. 165-166; nr 12, s. 180-181; nr 13, s. 196-197; nr 14, s. 211-212; nr 15, s. 228-229; nr 16, s. 244-245; nr 17, s. 260-261; nr 18, s. 276-277; nr 19, s. 292-293; nr 20, s. 307-308.
 - [*Ojciec Cyryl profesem. Powiastka osnuta na tle prawdziwego zdarzenia*](#), „Dziennik Domowy”, 1843, T. 4, nr 6, s. 42-45; nr 7, s. 50-53; nr 8, s. 58-61; nr 9, s. 66-69; nr 10, s. 74-77; nr 11, s. 81-86; nr 12, s. 89-94.
 - [*Pierwsza emancypacja w Rosji*](#), „Wieniec”, 1862, nr 22, s. 1-4.
 - [*Ryszard Berwiński - poeta wielkopola- nin*](#), „Wieniec”, 1862, nr 10, s. 2-4.
 - *Serb Śpiewak*, „Dziennik Domowy”, 1842, T. 3, nr 16, s. 130-132; nr 17, s. 137-140; nr 18, s. 145-149; nr 19, s. 153-156; nr 20, s. 161-165.
 - *Stanisław Strawiński, komendant barski*, „Dziennik Domowy”, 1844, T. 5, nr 8, s. 58-61; nr 9, s. 66-68; nr 10, s. 74-77; nr 11, s. 82-85; nr 12, s. 90-93.
 - *Towarzystwo Pomocy Naukowej dla Dziewcząt w X. Poznańskim*, „Ognisko Domowe”, 1876, nr 27.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Albrecht-Szymanowska W., *Morczewska Bibianna 1811-1887*, [W:] *Dawni pisarze polscy: od początków piśmiennictwa do Młodej Polski: przewodnik biograficzny i bibliograficzny*, T. 3, Mia-R, red. R. Loth, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2003, s. 73-74.
- Baszko A., *Działalność Bibianny Moraczewskiej w ruchu konspiracyjno-narodowym na terenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego*, „Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny” 2003/2004, 10/11, s. 111-135.
- Berkan-Jabłońska M., [*O rękopiśmien- nym spisie literatek autorstwa Adama Bartoszewicza z połowy XIX wieku*](#), „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica”, 2023, T. 67, nr 2, s. 21-47. DOI: 10.18778/1505-9057.67.02
- Bibianna Moraczewska, „Kłosy” 1887, nr 1165, s. 268-269.

- Borkowska G., *Alienated women: a study on Polish women's fiction, 1845-1918*, Budapest, Central European University Press, 2001.
- Borkowska G., Czermińska M., Phillips U., *Pisarki polskie od średniowiecza do współczesności: przewodnik*, Gdańsk, Słowo Obraz Terytoria, 2000.
- Caban W., *Kobiety i powstanie styczniowe*, [W:] *Kobiety i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i w początkach XX wieku*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, "DiG" 1994.
- Chmielowski P., *Zarys literatury polskiej z ostatnich lat dwudziestu*, Wyd. 2, popr. i znacznie powiększone, Warszawa, nakł. Księgarni A. W. Gruszeckiego, 1886, s. 118.
- Data J., *Z dziejów wielkopolskiej prozy tendencyjnej: „Dwaj rodzeni bracia” Bi-bianny Moraczewskiej*, "Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego", 1976, nr 5. S. 44-51.
- *Entuzjastki (od r. 1838 do 1850)*, [W:] Chmielowski P., *Autorki polskie wieku XIX: studium literacko-obyczajowe*. Ser. 1, Warszawa, Spółka Nakładowa Warszawska, [1885], s. 226-272.
- Gawalewicz M. *Nasze autorki*, „Tygodnik Powszechny”, 1884, nr 20, s. 306-317, [313]; nr 21, s. 327-330.
- Hahn W., *Bibianna Moraczewska*, „Dziennik Poznański”, 1921, nr 101.
- Hahn W., *Bibianna Moraczewska w świetle swego dziennika*, „Gazeta Lwowska”, 1921, nr 113, s. 2; nr 114, s. 2.
- Hoszowska M., *Dziewiętnastowieczne polskie podręczniki historii a narracje o kobietach*, [W:] *Kobieta w Galicji: nowoczesność i tradycja*, Rzeszów, Wydawnic-
- two Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016, s. 455-471.
- Kirschke P., *Kobiety na pomniki: subiektywny przewodnik śladami kobiet po Wielkopolsce*, Poznań, Wydawnictwo Miejskie Poznań, [2022].
- Kirschke P., *Wielkopolanki niepokorne - rzecz o silnych kobietach*, „Głos Wielkopolski”, 2020, nr 55, s. 12-14.
- Korbut G., *Literatura polska od początków do wojny światowej: książka podręczna informacyjna dla studujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego*. T. 3, Od roku 1820 do roku 1863, Wyd. 2 powiększ., Warszawa, skł. gł. w Kasie im. Mianowskiego, 1930, s. 270.
- Krzywobłocka B., *Wielkopolskie damy*, Poznań, Krajowa Agencja Wydawnicza, 1986.
- Lajborek A., Rezler M., *Znane Wielkopolkanki*, Poznań, Wydawnictwo Halszka, 2004, s. 44-48.
- Machczyńska A., *Kobieta polska. Szkic historyczny skreślony na wystawę w Pradze r. 1912*, Lwów, nakł. Komitetu Lwowskiego Wystawy Praskiej, 1912.
- *Moraczewska Bibianna (1811-1897)*, [W:] *Bibliografia literatury polskiej Nowy Korbut T. 8, Romantyzm: hasła osobowe K-O*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 711-722.
- Münnich A., *Bibianna Moraczewska*, „Dziennik Poznański”, 1934, nr 274.
- Nawrocki, W., *Antyromantyczna socjalizacja wielkopolskiego ziemianina: Paulina Wilkońska i Bibianna Moraczewska*, [W:] *Z badań nad historią, oświatą i kulturą. Studia ofiarowane Ryszardowi Wołoszyńskiemu*, red. J. Kukulski, Piotrków Trybunalski, Naukowe Wydawnictwo Piotrkow-

skie przy Filii Akademii Świętokrzyskiej, 2001, s. 357-368.

- Nietyksza M., *Tradycyjne i nowe formy aktywności publicznej kobiet w warunkach zaborów*, [W:] *Kobiety i świat polityki. Polska na tle porównawczym w XIX i w początkach XX wieku*, red. A. Żarnowska, A. Szwarc, Warszawa, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, "DiG" 1994.
- Nowicka E., *Bibianna Moraczewska: portret (niepełny) poznańskiej konspiratorki*, "Kronika Miasta Poznania", 2008, nr 1, s. 231-239.
- Pekaniec A., *Czy w tej autobiografii jest kobieta?: kobieca literatura dokumentu osobistego od początku XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*, Kraków, Księgarnia Akademicka, 2013.
- Pigoń S., *Z podróży po burzy*, „Zeszyty Wrocławskie”, 1951, nr 1, s. 53-65.
- Skimborowicz H., *Gabryella i Entuzjastki*, „Bluszcz”, 1880, nr 10-16; nr 18-19; nr 21; nr 27-30; nr 32.
- *Ś. p. Bibianna Moraczewska*, „Ateneum”: pismo naukowe i literackie, 1887, T. 4, z. 1-2, s. 383-384.
- Walęciuk-Dejneka B., *Portret Bibianny Moraczewskiej - literatki nieznanej = Bibiana Moraczewska's portrait - an unknown writer*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, 2018, [nr] 2, s. 65-78.
- Walęciuk-Dejneka B., *Kobiece pisanie: trzy portrety. Szkice o mniej znanej (nieznanej) literaturze kobiet przełomu XIX i XX wieku (cz. I)*, Siedlce 2025.
- *Wielkopolski alfabet pisarek*, red. E. Krasowska, L. Marzec, Poznań, Wydawnictwo Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i Centrum Animacji Kultury, 2012.
- Woźniakiewicz-Dziadosz M., *Dzieje przy-*

jaźni entuzjastek w świetle listów Narcyzy Żmichowskiej, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio FF, Philologiae”, 2002/2003, Vol. 20/21, s. 375-386.

- Woźniczka-Paruzel B., *"Dzieje ojczyste dla ludu" doby romantyzmu*, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990.
- Wyder G., *„Komitet Niewiast Wielkopolskich - kobiecy sanitariat w walce o niepodległość Polski w powstaniu styczniowym”*, [W:] *Postawy i aktywność kobiet w czasie powstania styczniowego 1863-1864 (na tle polskich konspiracji i działalności powstańczej doby zaborowej)*, red. T. Kulak, J. Dufrat, M. Piotrowska-Marchewa, Wrocław, Chromcon, 2013, s. 87-107.
- Wyder G., *Wielkopolskie „entuzjastki” - Bibianna Moraczewska i Emilia Sczaniecka. Życie złożone w służbie Ojczyzny - świadomy wybór czy zrzęczenie losu?*, „Studia Historica Gedanensia”, 2023, T. 14, s. 196-204. DOI: 10.4467/23916001HG.23.012.18813
- Zieliński A., *Moraczewska Bibianna (1811-1887)*, [W:] *Polski słownik biograficzny, T. 21*, Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976, s. 676-677.
- Żmichowska N., *Pisma Narcyzy Żmichowskiej (Gabryelli) z życiorysem autorki skreślonym przez Piotra Chmielowskiego*, T. 1, Warszawa, nakł. Michała Glücksberga, 1885.

Więcej: [Bibianna Moraczewska](#)

Morzycka Faustyna

Data urodzenia: 1864-06-15

Miejsce urodzenia: Tambow (Rosja)

Data śmierci: 1910-05-25

Miejsce śmierci: Kraków

Pseudonimy i kryptonimy: F.M.; Faustyna M.; Justyna Morzycka; M.; Zora

Powiązania: Matka - Maria Obuchowska-Morzycka

Literatka, popularyzatorka wiedzy krajoznawczej, historycznej i literackiej, działaczka oświatowa, nauczycielka polskiego, popularnie zwana Siłaczką lub Nałęczowską Siłaczką, o której mówi się i pisze w związku z działalnością Stefana Żeromskiego w Nałęczowie w latach 1890-1892 oraz 1905-1908. Prawdopodobnie stała się wzorem dla pisarza i bohaterką jego noweli. Morzycka urodziła się w Tambowie, w więzieniu gubernialnym 15 czerwca 1864 roku. Ojcem jej był Julian Morzycki (1825-1898), uczestnik powstania 1863 roku na

Wołyniu, który po aresztowaniu przez rosyjską żandarmerię został skazany wyrokiem sądu na dwadzieścia lat katorgi w Usolu pod Irkuckiem. Matka Maria, z domu Obuchowska, podróżowała dobrowolnie z mężem na Syberię.

Faustyna pobierała nauki w warszawskiej pensji panny Henryki Czarnockiej, uczennicy Narcyzy Żmichowskiej. Uczyła się pilnie, uczestniczyła w kompletach tajnego nauczania. Pod wpływem wybitnych nauczycieli rozbudzała w sobie liczne zainteresowania, w tym literackie oraz społeczno-kulturalne. W roku 1882 ukończyła pensję i po zdaniu egzaminów, otrzymała patent nauczycielski, uzyskując prawo prywatnego nauczania. Z pomocą starszej siostry Róży dostała się w kręgi konspiracyjne młodzieży warszawskiej oraz zaczęła współprowadzić półlegalną działalność oświatową (z siostrą Różą i jej mężem Mieczysławem Brzezińskim). W 1882 roku powstało w Warszawie tajne Koło Oświaty Ludowej, którego członkiem była i wraz z innymi założyła niezależne Kobięce Koło Oświaty Ludowej. Późniejsze lata życia i pracy pedagogicznej związały Faustynę Morzycką z Nałęczowem, Paulinowem i znów Warszawą. Z Nałęczowem zżyła się już od wczesnych swoich lat, jako wychowanica doktora Fortunata Nowickiego, a potem już po 1897 roku i śmierci ojca oraz w 1905 roku, kiedy zamieszkała tu wraz z matką i owdowiałą siostrą. Oprócz działalności oświatowej, prowadzonej na szeroką skalę, zajmowała się też Morzycka konspiracyjną pracą polityczną. Należała do Polskiego Związku Ludowego, sympatyzowała z PPS, była członkinią nałęczowskiego Towarzystwa <Światło>. W jej mieszkaniu odbywały się tajne zebrania, przebywali kon-

spiratorzy i uciekinierzy z więzienia lubelskiego. Za swoją działalność została aresztowana i osadzona w celi. Udało się ją jednak stamtąd wydostać. Zaniepokojona matka wpłaciła wysoką kaucję. Faustyna wyjechała do Krakowa, gdzie podjęła pracę na Uniwersytecie Ludowym im. Adama Mickiewicza. Prowadziła wykłady, organizowała odczyty, brała udział w różnych imprezach dobroczynnych, tęskniła jednak za Nałęczowem. 25 maja 1910 roku popełniła samobójstwo (otrula się), pochowano ją na Cmentarzu Rakowickim.

Morzycka jako literatka, na potrzeby czytelników z ludu, adaptowała dzieła wybitnych pisarzy (Józefa Ignacego Kraszewskiego, Bolesława Prusa, Tomasza Teodora Jeża czy Elizy Orzeszkowej), publikując przeróbki i skróty wybranych książek (np. *Starej baśni*, *Placówki*, *W zimowy wieczór*). W formie prostej i przystępnej pisała też tomy, zaznajamiające z historią, obyczajami i warunkami geograficznymi innych krajów, m.in. *Z dalekiej północy. Norwegia, Szwecja, Dania, Islandia i Laponia* (1896; 1907), *Szwajcaria, jej przyroda i mieszkańcy* (1901), *Francja i jej mieszkańcy* (1903), *Belgia* (1907), *Holandia* (1907), *Grecja* (1910). Ogłaszała również popularne biografie wybitnych postaci: Jana Zamoyskiego, Wincentego Pola, Juliusza Słowackiego, Ignacego Krasickiego, antologie poezji polskiej, czy opowiadania dziejowe (wspólnie z Cecylią Niewiadomską: *Z różnych chwil. Opowiadania dziejowe* 1901). Próbowала też sił na niwie pisarskiej, jednak bez większych rezultatów artystycznych i ze znacznie mniejszym powodzeniem. Wydała m.in.: *Powrotne fale: dziewięć strof powieściowych z życia współczesnego* (1906), *Drogami życia: powieść współczesna*

(1903), *Z dnia wczorajszego* (1907), powieść w listach z akcją osadzoną pod koniec XIX wieku. Ponadto opublikowała utwory sceniczne dla dzieci: *Pod nową gwiazdą: utwory sceniczne dla dzieci i młodzieży* (1911). W zakresie zagadnień związanych z oświatą, kształceniem i wychowaniem, swoje artykuły ogłaszała na łamach wielu gazet i czasopism, m.in.: *Głosu, Przeglądu Pedagogicznego, Ogniwa, Zorzy*.

Na pamiątkę działalności Faustyny Morzyckiej i pamięci o niej Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Nałęczowie otrzymała jej imię: „Z dniem 20 maja 1980 roku Aktem Nadania Imienia przez Wojewodę Lubelskiego, Biblioteka otrzymała nazwę: Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. Faustyny Morzyckiej w Nałęczowie.

Członkowie Lubelskiego Towarzystwa
Szerzenia Oświaty „Światło”
z Nałęczowa 1906

Osoby siedzące - Faustyna Morzycka,
pierwsza z lewej

TWÓRCZOŚĆ

- [Belgia](#), Warszawa, skł. gł. w „Księgarni Polskiej” 1907.
- [Cudowna historia Joanny Dark, świątobliwej dziewicy francuskiej](#). Warszawa, Księgarnia Polska, 1902, [1917].
- [Drogami życia: powieść współczesna](#). Lwów, „Słowo Polskie”, 1903.
- [Dzwon na wysokiej wieży: nowelki i baśnie oryginalne i tłómaczone](#). Warszawa, „Księg. Polska”, 1911.
- [Grecja](#), Warszawa, skł. gł. w Księgarni Polskiej, 1910.
- [Francja i jej mieszkańcy](#), Warszawa, skł. gł. w Księgarni Polskiej, 1903.
- [Holandia](#), Warszawa, skł. gł. w Księgarni Polskiej, 1907.
- [Ignacy Krasicki biskup warmiński: jego bajki i inne pisma dla młodzieży](#), Warszawa, [s.n.], 1899.
- [Jan Zamojski: wielki kanclerz i hetman koronny: życiorys](#). Łódź, [s.n.], 1898.
- [Juljusz Słowacki](#), Warszawa, skł. gł. „Księgarnia Polska”, 1901.
- [Pamięci Bolesławity](#), „Diabeł (Kraków)”, 1887, nr 9.
- [Pieśniarz: zbiór wierszy, pieśni i gawęd](#). 1, Warszawa, [s.n.] 1898, 1906.
- [Pod nową gwiazdą: zbiór komedijek dla dzieci i młodzieży](#), Warszawa, skł. gł. Księg. Polska, 1911.
- [Powrotne fale: dziewięć strof powieściowych z życia współczesnego](#), Warszawa, Gebethner i Wolff, 1906.
- [Szwajcaria, jej przyroda i mieszkańcy: szkic geograficzno-etnograficzny](#), Warszawa, Księgarnia Polska, 1901.
- [Wielki charakter czyli życie Beniamina Franklina](#), Warszawa, A. Rzążewska, 1896.
- [Wincenty Pol: życiorys](#), Warszawa, Spółka Nakładowa Tanich Wydawnictw, 1899.
- [Z dalekiej Północy: Norwegja, Szwecja, Danja, Islandja i Laponja](#). Warszawa, Skład Główny w księgarni M. A. Wizbeka, 1907.
- [Z dnia wczorajszego: powieść. Cz. 1.](#), Warszawa, [s.n.], 1907.
- [Z dnia wczorajszego: powieść. Cz. 2.](#), Warszawa, [s.n.], 1907.
- [Z różnych chwil: opowiadania dziejowe](#), współaut. C. Niewiadomska. Petersburg, K. Grendyszyński, 1901.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Borkowska G., *Alienated women: a study on Polish women's fiction, 1845-1918*, Budapest, Central European University Press, 2001.
- Brzeziński M., [Śp. Faustyna Morzycka.](#) Przewodnik Oświatowy (Kraków), 1910, nr 7-9, 283-285.
- Dębska K., *Polskie tłumaczkę literackie XIX wieku*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2023.
- [Entuzjastki \(od r. 1838 do 1850\)](#), [W:] Chmielowski P., *Autorki polskie wieku XIX: studium literacko-obyczajowe*. Ser. 1, Warszawa, Spółka Nakładowa Warszawska, [1885], s. 226-272.
- [Faustyna Morzycka 1864-1910](#), [W:] Kurtyńska K., *Kobieta jako popularyzatorka nauki i wiedzy. Obraz piśmiennictwa kobiecego z przełomu XIX i XX wieku na podstawie „katalogów rozumowa-*

- [nych](#)", „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica”, 2021, T. 55, s. 137-150. DOI: 10.18778/0208-6077.55.08
- Kulikowska M., *Faustyna Morzycka (Wspomnienie pośmiertne)*, "Na Ziemi Naszej" : dodatek literacko-naukowy „Kurjera Lwowskiego”, 1910, nr 12, s. 89.
 - Lada W., *Siłaczka rzuca bomby*, "Dziennik Gazeta Prawna", 2020, nr 118, s. A26-A27.
 - Miežian M., *"Siłaczka" Źeromskiego została pochowana na cmentarzu w Krakowie*, „Gazeta Krakowska”, 2019, nr 185 (9 VIII), dod. Kocham Kraków, s. 5.
 - Mironowicz-Panek M., *Działalność Lubelskiego Towarzystwa Oświatowego 'Światło'*, [W:] *Ziemiaństwo na Lubelszczyźnie III: panie z dworów i pałaców*, T. 2, red. H. Łaszkiewicz, Lublin, Wydawnictwo Werset, 2007, s. [353]-365.
 - Nagórska W., *Faustyna Morzycka (1864-1910)*, „Niepodległość”, 1931, t. 4, z. 10, wyd. II, 1933; s. 106-117.
 - Okraska R., *Siłaczka niezmyślona*, "Tygodnik Powszechny", 2019, nr 24, s. 56-59.
 - Paletschek S., Pietrow-Ennker B., *Women's Emancipation Movements in the Nineteenth Century: A European Perspective*. Stanford University Press, 2004.
 - Paprocka N., *Faustyna Morzycka: traduire pour la jeunesse en Pologne au tournant des XIXe et XXe siècles*, „Atelier de Traduction”, 2015, N° 23, pp. 193-205.
 - Piasecka W., *Faustynka*, Kijewo Królewskie, Wydawnictwo Niko, 2018.
 - Piasecka W., *Zasłużyć na fiołki: baśń biograficzna o Faustynie Morzyckiej*, Elbląg, Wydawnictwo Drodz, [2007].
 - Rudaś-Grodzka M., [Cela jako własny pokój. Relacje więźniarek politycznych z XIX i początku XX wieku](#), "Wiek XIX", 2015, nr 8, s. 1-18.
 - Rudaś-Grodzka M., *Powstańcy styczniowi i ich córki terrorystki*. [W:] *Rok 1863: rodziny nowej Polski*, Warszawa, Instytut Badań Literackich PAN, 2016, s. 168-195.
 - Sadlik M., *Drogami życia i twórczości Faustyny Morzyckiej - "Siłaczki"*. [W:] *Literatura niewyczerpana: w kręgu mniej znanych twórców polskiej literatury lat 1863-1914*, red. K. Fiolek, Kraków, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2014, s. 215-224.
 - *Siłaczka*. Warszawa, 9 października 1909 roku, [W:] Górski R., *Polscy zamachowcy - droga do wolności*, Kraków: Wydawnictwo Egis Libron 2008.
 - Skimborowicz H., *Gabryella i Entuzjastki*, „Bluszcz”, 1880, nr 10-16; nr 18-19; nr 21; nr 27-30; nr 32.
 - *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r.* T. 4, A-Ż : nazwiska, red. E. Jankowski. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996, s. 466.
 - Sołdek J. M., *Faustyna Morzycka: siłaczka Źeromskiego*, Nałęczów, Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna im. Faustyny Morzyckiej, 2010.
 - Sołtysik M., [Mroczna strona nadwrażliwości](#), "Palestra" R. 57, nr 1/2 (2012), s. 226-233.
 - Trzcińska D., *Faustyna Morzycka (1864-1910)*, "Oświata Dorosłych", 1962, nr 1, s. 52-53.
 - Wałęciuk-Dejneka B., *"Oświecać lud, szerzyć kulturę, budzić zakrzepłe serca...": Faustyna Morzycka - samotna siłaczka*. [W:] *Siła samotności: zjawisko kobiecej samotności w kulturze i edukacji*, red. J. Posłuszna, Kraków, Wydawnictwo Aureus, 2015, s. 65-74.

- Widzińska M., *Faustyna Morzycka. Pałace pragnienie czynu*, [W:] *Krakowski szlak kobiet. Przewodniczka po Krakowie emancypantek*, T. 3, red. E. Furgal, Kraków, 2011, s. 221-232.
- Zalech K., *Faustyna Morzycka*, „Gazeta Nałęczowska”, 2007, nr 8, s. 17.
- Żarnecka Z.: *Działalność oświatowa Faustyny Morzyckiej na tle epoki 1864-1910*, Warszawa, 1948.

Obuchowska-Morzycka Maria

Data urodzenia: 1841-11-10

Miejsce urodzenia: Warszawa

Data śmierci: 1911-01-19

Miejsce śmierci: Piotrowice

Pseudonimy i kryptonimy: -

Powiązania: Córką - Faustyną Morzycką

Matka Faustyny Morzyckiej, autorka niezwykle cennego dokumentu autobiograficznego, który w wersji oryginalnej (jako manuskrypt) znajduje się w Muzeum Stefana Żeromskiego w Nałęczowie.

Urodziła się w Warszawie, 10 listopada 1841 roku, jak sama pisze w swoich pamiętnikach: „na rogu Mazowieckiej i Świętokrzyskiej w kamienicy, która zdaje mi się, była własnością doktora Malon”. Ojciec Marii był inżynierem dróg i komunikacji, edukację odbył w Petersburgu, w Korpusie Kadetów, wykształcony, lubił poezję, pisał wiersze, lu-

bił muzykę, matka zaś, z domu Lasocka „słynęła z piękności, dobroci (...), wychowywana przez babkę, staruszkę z czasów stanisławowskich”. Maria pochodziła z rodziny dość zamożnej, w której ceniono się wykształcenie, przywiązywało wagę do edukacji, dbało o rozwój duchowy i intelektualny dzieci, a o sprawy materialne zabiegało na tyle, na ile były one potrzebne do codziennego funkcjonowania rodziny i prowadzenia gospodarstwa. Od najmłodszych lat uczyła się gry na fortepianie, lubiła opowiadać bajki i czytać ambitne książki, takie jak *Żyd wieczny tułacz*, *Konrad Wallenrod*, *Tajemnice Paryża*. W domu uważano ją za ulubienicę ojca, dlatego często proszono o pomoc i ratunek w sytuacjach trudnych i skomplikowanych. Około 1848 roku rodzina przeprowadziła się do Międzyrzecza. W 1852 roku Maria trafiła na pensję do Warszawy. W 1857 roku, mając lat 16 wyszła za mąż za Juliana Morzyckiego, jak sama pisze: „mój narzeczoną miał pod czterdziestkę”, a „wesele było starodawne, staroświeckie, z kapelą, setką krewnych i przyjaciół, którzy nigdy ani iskry przyjacielskich uczuć do naszego domu nie żywili”. Morzyccy mieli kilkoro dzieci: Rozalię Marię Paulinę, Julię Marię Paulinę, Marię Paulinę Katarzynę, Paulinę, Faustynę, Wacławę i Jana. W roku 1863 za udział w powstaniu, mąż został uznany za „politycznego przestępcę”, osadzony na 20 lat ciężkich robót i wysłany 2 września na Syberię. Maria towarzyszyła mu w drodze na katorgę, również w Usolu, gdzie zostali osadzeni. Powracając z Syberii do kraju, zdecydowała, że opuści męża, a 14 lat spędzonych razem uważała za męczarnię. W Petersburgu, dokąd udała się, by wyjednać carskie ułaskawienie dla męża, poznała adwokata Marcina Wrońskiego.

To dla niego porzuciła rodzinę (męża i dzieci), także z nim miała syna i córkę. Rozvodu jednak nie dostała. Jako protestantka ponoć została pochowana na cmentarzu w Lublinie.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- Obuchowska-Morzycka M., *Pamiętniki*, [W:] Klijanienko-Pieńkowski J., *Pan Pieńkowski ? Da, oni zili gdzieś... Wołyń, Syberia, Nałęczów, losy ziemiaństwa na podstawie dokumentów rodzinnych*, Stalowa Wola, Wydawnictwo Sztafeta, 2012, s. 86-422.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Caban W., Michalska-Bracha L., *[Marii Morzyckiej-Obuchowskiej podróż do syberyjskiej Arkadii](#)*, [W:] *Podróże na przestrzeni dziejów*, red. B. Wojciechowska, Kielce, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2015, s. 71-87.
- Cedro W., *[Droga na Syberię polskich kobiet na przykładzie Ewy Felińskiej, Marii Morzyckiej i Jadwigi Prendowskiej](#)*, "Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX Wieku", T. 17 (2017), s. 145-154. DOI: 10.18778/2080-8313.17.10
- Cedro W., *[Droga na zesłanie polskich kobiet razem z dziećmi po Powstaniu Styczniowym. Droga na zesłanie polskich kobiet razem z dziećmi po Powstaniu Styczniowym](#)*, [W:] *Studia z historii gospodarczej, kulturowej i społecznej*, red. P. Budzyński, M. Dawczyk, i in., Łódź „Vade Nobiscum”, 2019, t. 21, s.51-62.
- Cedro W., *Opis drogi na zesłanie Jadwigi Prendowskiej i Marii Morzyckiej-Obuchowskiej*, [W:] *Język jako świadectwo kultury: język, kultura, społeczeństwo*, Kielce, Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2017, s. 51-59.
- Gabryś-Sławińska M., *[Punkty zwrotne w pamiątnikarskich zapisach Marii z Obuchowskich Morzyckiej](#)*, „Biografistka Pedagogiczna”. 2024, T. 9, nr 2, s. 233-250. DOI: 10.36578/BP.2024.09.44
- Klijanienko-Pieńkowski J., *Pan Pieńkowski ? Da, oni zili gdzieś... Wołyń, Syberia, Nałęczów, losy ziemiaństwa na podstawie dokumentów rodzinnych*, Stalowa Wola, Wydawnictwo Sztafeta, 2012.
- Michalska-Bracha L., *["Polish Women in Exile to Siberia in the 19th Century - Autobiographical Reflection in Women's Narratives"](#)*, "Respectus Philologicus", 2018, vol. 34, no. 39, pp. 97-106, DOI: 10.15388/RESPECTUS.2018.34.39.08
- Walęciuk-Dejneka B., *[Samodzielna, odważna, nowoczesna: historia Marii Morzyckiej-Obuchowskiej w świetle wybranych fragmentów jej "Pamiętników"](#)*, "Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobiety", 2017, [nr] 2, s. 9-22.
- Walęciuk-Dejneka B., *Kobięce pisanie: trzy portrety. Szkice o mniej znanej (nieznanej) literaturze kobiet przełomu XIX i XX wieku (cz. I)*, Siedlce 2025.
- *[Marii Obuchowskiej-Morzyckiej podróż do syberyjskiej Arkadii](#)*.

Więcej: [Maria Obuchowska-Morzycka](#)

Szpyrkówna Maria

Data urodzenia: 1893-10-13

Miejsce urodzenia: Witebsk (Białoruś)

Data śmierci: 1977-04-22

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: M.H.S.; M-S.

Powiązania: Horska-Szpyrkówna

Powieściopisarka i poetka, reportażystka, publicystka, autorka wierszy, powieści i opowiadań dla dzieci i młodzieży, także popularnych utworów obyczajowych i okultystycznych. Urodziła się 13 października 1893 roku w Witebsku (obecnie Białoruś), zmarła 22 kwietnia 1977 roku w Warszawie. Przez 84 lata swojego życia nie założyła rodziny.

Ojciec Marii, Michał Horski-Szpyrko był ziemianinem i adwokatem, natomiast stryj Adam Horski-Szpyrko uczestnikiem powstania styczniowego i zesłańcem sy-

beryjskim. Po śmierci ojca i sprzedaży majątku, zamieszkała z matką i rodzeństwem w Petersburgu. Tu zdobyła też wcześniej wykształcenie, razem z siostrą uczyła się w prestiżowym w tamtych czasach Instytucie Szlachetnie Urodzonych Panien, tzw. Instytucie Smolnym. Instytut ten, oprócz nie-nagannych manier przyszłych dam dworu carskiego, edukował dziewczęta w opanowywaniu języków obcych. Szpyrkówna wyniosła więc biegłą znajomość rosyjskiego, francuskiego i niemieckiego. Po ukończeniu nauki osiadła w Warszawie i uczyła się na pensji Cecylii Plater-Zyberkówny. Debiutowała w 1909 roku artykułem *Poznajmy swój kraj!*, zamieszczonym w warszawskim miesięczniku „Prąd” (nr 2/3), w którym również umieszczała recenzje. Kolejny debiut miał miejsce w 1910. Następnie podjęła studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie doskonalila także swoje próby literackie.

Czas pierwszej wojny światowej zastał ją w Marianówce (pow. mohylewski). Nie mogąc wrócić do Krakowa, spędziła go w Petersburgu. Po śmierci matki, w 1918 roku przybyła do Warszawy, gdzie pracowała społecznie, zajmując się sierotami. Tu też redagowała czasopismo „Nasza Praca” (organ Koła Polek). W latach 1920-1922 przebywała w Stanach Zjednoczonych i w Kanadzie, tu wzięła udział w organizowaniu pierwszego konsulatu polskiego w Chicago. Po powrocie do Warszawy współpracowała z „Bluszczem”, prowadziła rubrykę społeczną poświęconą problemom kobiet. W roku 1925 odbyła podróż zdrowotną do Włoch, potem w 1928 do Włoch i Francji. Współdziałała tam z emigracją polską. W latach 1922-1930 i 1934-1935 współpracowała z „Bluszczem”, w 1933 roku redagowała pismo „Słoneczni-

ki". Drugą wojnę światową przeżyła w Warszawie i Otwocku. Utrzymywała się z handlu nićmi. W czasie powstania warszawskiego brała udział w organizowaniu Komitetu Pomocy Społecznej w Warszawie. Zmuszona przez władze Armii Czerwonej do opuszczenia Otwocka, przedostała się w poszukiwaniu pracy do Lublina, gdzie została zatrudniona w Polskim Radiu. W latach 1945-1965 mieszkała w Sopocie, a od 1966 roku w Warszawie. Była członkinią Związku Zawodowego Literatów Polskich, później Związku Literatów Polskich oraz Ligi Kobiet. W swojej działalności pisarsko-redakcyjnej zajmowała się również przygotowywaniem do druku wierszowanych polskich tekstów liturgicznych, opracowywaniem licznych inscenizacji dla świetlic i amatorskich zespołów, pisała scenariusze audycji radiowych, reportaże, artykuły prasowe, piosenki i plakaty agitacyjne, organizowała odczyty. Publikowała na łamach wielu czasopism, m.in. „Bluszczu”, „Miesięcznika Literackiego i Artystycznego”, „Tygodnika Ilustrowanego”, „Gazety Warszawskiej”, „Kurier Warszawski”, „Słowa Polskiego”. Zmarła w stolicy i tu została pochowana na cmentarzu Powązkowskim.

Pisarka była aktywną organizatorką rozmaitych przedsięwzięć o charakterze ezoterycznym w Polsce: członkinią Polskiego Towarzystwa Badań Psychicznych, należała również do Polskiego Towarzystwa Metapsychicznego, którego została wiceprezeską. W 1935 roku została sekretarzem generalnym Związku Towarzystw Metapsychicznych, redaktorką Przeglądu Metapsychicznego, współpracowała ze słynnym jasnowidzem Stefanem Ossowieckim, wybitnym polskim ezoterykiem Janem Ha-

dyną, przyjaźniła się z Agnieszką Pilchową, cieszącą się sławą jasnowidzącej z Wisły. W 1936 roku Szpyrkówna razem z innymi zorganizowała Pierwszy Polski Zjazd Ezoteryczny. Objęła wówczas kierownictwo czasopisma OBEIM. Ogólnopolski Biuletyn Ezoteryczny i Matapsychiczny, którego pierwszy numer ukazał się w marcu 1937.

TWÓRCZOŚĆ (WYBÓR)

- **Będziesz maleńką**, Moskwa, "Gazeta Polska", 1916; Wyd. 2., Warszawa, Gebethner i Wolff, 1920; Wyd. 3., Warszawa, Hulewicz i Paszkowski, 1923; Wyd. 4., Warszawa, Wydawnictwo Pisarzy Współczesnych, 1928.
- **Błękitne pogranicze**, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, 1934, nr 209-288.
- **Brylantowa oszustka: proces Capelle-Lafarge**. Warszawa, Rój, 1926. Biblioteczka Historyczno-Geograficzna. Z cyklu „Słynne Procesy”; nr 31.
- **Ciała zmartwychwstanie**, „Lotos”, 1936, z. 5, z. 6, z. 7/8, z. 9, z. 10, z. 11.
- **Cuda w Lourdes**, Lwów, Książnica-Atlas, 1930.
- **Czem to żołnierze we wilję Dzieciątka Najświętsze obdarowali?**, Warszawa, skł. gł. Perzyński, Niklewicz, 1920.
- **Czerwone pantofelki: czyli przygody Zosi w Afryce**, Warszawa, K. Wojnar, 1925.
- **Człowiek, który zwarjował**, Warszawa, K. Wojnar, 1924.
- **Foerster i jego dzieła**, „Prąd”, 1909, nr 10-11, s. 304-312.
- **Gniazda i gnieździęta**, Warszawa, Tow. Gniazd Sierocych, 1926. [zawiera: **Pani porucznikowa; Amerykanka, Scyzoryk Matki Bożej**].
- **Godzina bije!**, Lwów, Zakład Nar. im. Osso-

lińskich, 1927.

- **Grzech: powieść**, Warszawa, Perzyński, Niklewicz, 1925.
- **Gwiazda Lucyfera: powieść**, Warszawa, Tow. Wydawnicze "Rój", 1928.
- **Gwiazdy i dolary**, Warszawa, K. Wojnar, 1924.
- **Gwiazdy i dolary**, [W:] **100/XX+50: antologia polskiego reportażu XX wieku**. T. 3 1910-2000, red. M. Szczygieł, Wołowiec, Wydawnictwo Czarne 2015, s. 54-69.
- **Idącym na wycieczki**, „Prąd”, 1910, nr 5, dodatek „Dział Młodzieży”, s. 33-34.
- **Inne dusze**, „Bluszcz”, 1930, nr 10, s. 7-8.
- **Jak je uchronić?**, „Przebudzenie”, 1909, nr 1-2, s. 9-11; nr 3, s. 6-8.
- **Józiukowa niedziela**, Wilno, J. Zawadzki, 1914.
- **Miasto na żaglach**, Warszawa, s.n., 1936.
- **Miasto na żaglach. Powrót na Bałtyk, książ. 2.**, Warszawa, [s.n.], 1936.
- **Mikołajki samograjki**, [il. L. Kiernicki], Sopot, Fregata, 1947.
- **Na kresach**, „Bluszcz” 1922, nr 25, nr 26, nr 27, nr 28, nr 29, nr 30.
- **Nena zaczyna żyć**, Poznań, K. Rzepecki, 1928. („Pierwiosnków” cz. 1.). Biblioteka „Weź Mnie z Sobą”; t. 3.
- **Oni i One**, „Prąd”, 1910, nr 4, s. 113-120.
- **Pieśń o chlebie: recytacja, inscenizacja, mimoplastyka**. [S.l.], [s.n.], 1945.
- **Pierwiosnki: powieść**, Warszawa, Gebethner i Wolff, 1914.
- **Pionierzy**, „Bluszcz”, 1934, nr 31, s. 949-951.
- **Poezje**, Warszawa, F. Hoesick, 1927.
- **Poznajmy swój kraj**, „Prąd”, 1909, nr 2-3, s. 56-58.
- **Protokół jednego seansu**, Warszawa, Polska Agencja Wydawnicza, 1923.
- **Sieć Piotrowa**, „Bluszcz”, 1934, nr 51/52, s. 1593-1595.
- **Siostra Marta**, „Co Tydzień Powieść”, 1948 nr 40, s. 2-15, nr 41, s. 7-14.
- **Sklamane szczęście**, „Bluszcz”, 1929, nr 4-20.
- **Słoneczny domek**, Warszawa: Społeczny Instytut Wydawniczy, 1926. Biblioteka Wesołych i Sensacyjnych Opowieści; 5.
- **Słowo o Gdańsku**, [1950].
- **Sprawy Dyzia Wszędziwizia**. [il. Marian Walentynowicz], Warszawa, Księg. Wł. Michalak i S-ka Książnica Atlas, 1938.
- Strumph-Wojtkiewicz S., Melcer-Rutkowska W., Szpyrkówna M., **Warszawa w ogniu: 12.5-16.5.1926 r.**, Warszawa, Rój, 1926. Biblioteczka Historyczno-Geograficzna; nr 35-36.
- **Strzeżony płomień**, „Gontyna”, 1937, nr 1, s. 7.
- **Sztychy gdańskie**, il. Maciej Kilarski, Gdynia, Wydawnictwo Morskie, 1963.
- **Światło w rozkopanej mogile**. Warszawa, Pol. Ag. Wydawn., 1923.
- **Święto morza**, „Bluszcz”, 1934, nr 26, s. 790-794.
- **Tajemnica masonskiego zegara**, Warszawa, Bibl. Dzieł Wybor., 1926. Biblioteka Dzieł Wyborowych; R. 3, t. 2.
- **Tajemnica zamku Chojnasty**, [1947].
- **Trzy prorocтва: o losach Polski, Zachodu i narodu żydowskiego**, Warszawa, [s.n.], 1939.
- **Trzy przygody**, Warszawa, Ignacy Płazewski, 1926.
- **Wielki cham: powieść współczesna**, Wyd. 3., Warszawa, Bibl. „Nasza Książka”, 1926.

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Bagińska, M., [Polki i kolonie w Afryce w świetle prasy kobiecej okresu międzywojennego](#), „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”, 2018, nr 100, s. 97-115. DOI: 10.18778/0208-6050.100.09
- Batora K., *Maria Szpyrkówna (1893-1977)*, [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 49, Warszawa-Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 2013, s. 45-47.
- [Batora K.], *Szpyrkówna Maria Helena 1893-1977*, [W:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury: słownik biobibliograficzny*. T. 8, Ste - V., red. J. Czachowska, A. Szalagan, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2003, s. 196-197.
- Batora K., *Szpyrkówna Maria Helena 1893-1977* [online], *Polscy pisarze i badacze przełomu XX i XXI wieku*, Dostępny w internecie: https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/record_view/4121
- *Cenzura PRL. Wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu 1 X 1951 r.*, Wrocław, "Nortom", 2002, s. 11.
- Długolecka-Pietrzak M., *Arszenik w służbie małżeństwa. Polska recepcja procesu Marie-Fortunée Capelle-Lafarge w opowiadaniu Marii Horskiej-Szpyrkówny „Brylantowa oszustka”* [w:] *Literatura i prawo - charakterystyka zagadnienia*, red. B. Walęciuk-Dejneka, Siedlce 2025.
- Długolecka-Pietrzak M., *Pokusy nowoczesności. Międzywojenne young adult: zapomniane powieści dla panien Marii Horskiej-Szpyrkówny*, [W:] *Dyskursy nowoczesności w literaturze XX i XXI wieku*, red. nauk. S. Sobieraj, Siedlce, Uniwersytet w Siedlcach, 2024, s. 13-40.
- *Dorobek twórczy pisarzy Wybrzeża Gdańskiego: 1945-1980*, [oprac. J. Chilla, T. Radziszewska, A. Woźniak], Gdańsk, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 1981.
- Hłasko J., *Nowe powieści M. H. Szpyrkówny*, „Gazeta Warszawska” 1929, nr 5.
- Jaworski K., [„Ciała zmartwychwstanie” – o zapomnianym „studium metapsychicznym” Marii Horskiej-Szpyrkówny \(1893-1977\)](#), „Studia Filologiczne Uniwersytetu Jana Kochanowskiego”, 2023, T. 36, s. 105-111.
- Jaworski K., [Maria Horska-Szpyrkówna \(1893-1977\): kilka przyczynków do biografii pisarki skazanej na zapomnienie](#), [W:] *Literatura popularna, T. 1, Dyskursy wielorakie*, red. E. Bartos, M. Tomczok, Katowice, Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 2013, s. 167-189.
- Jaworski K., *Maria Horska-Szpyrkówna (1893-1977) – kilka przyczynków do biografii pisarki skazanej na zapomnienie*, [W:] *Znani – nieznani, ale zawsze ciekawi: o listach Brunona Jasińskiego do Stalina, zapomnianym obliczu polskiego futurizmu i nowych zjawiskach w literaturze popularnej (od Marii H. Szpyrkówny do Philipa K. Dicka i Stephena Kinga)*, Kraków, Wydawnictwo Attyka, 2018, s. 154-172.
- Kalęba J., *Przepowiednia, którą żyli Polacy w czasie wojny, wyszła z Tęgoborza?*, „Polska”, 2018, nr 79, s. 30.
- Karwacki R., [Maria Helena Szpyrkówna \(1893-1977\)](#), „Gdański Rocznik Kulturalny”, 1986, t. 9, s.82-88.
- Kobylański J. W., [Szpyrkówna, ja i radziwiłłowskie losie](#), „Łowiec Polski”, 1934, nr 28, s. 506-508.
- Kochanowski M., *Szpyrkówna Maria*, [W:] *Poetki przełomu XIX i XX wieku: antologia*, red. J. Zacharska [i in.], Białystok, Wy-

- dawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2000, s. 196-199.
- Laskowska J., *Życie Literackie w Powojennym Sopocie*, „Media Biznes Kultura”, 2019, nr 10, s. 91-104.
 - Leszczewicz A., *Maria Szpyrkówna i jej Powrót nad Bałtyk*, [W:] *Dwudziestolecie mniej znane: o kobietach piszących w latach 1918-1939 : z antologią*, red. E. Graczyk., Kraków, Wydaw. Libron, 2011, s. 193-205.
 - *Literatura współczesna (1915–1950)*, [W:] *Polska, jej dzieje i kultura: od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*. T. 3, Od roku 1796-1930, oprac. A. Brücknera [et al.], Warszawa, nakł. Księgarni Trzaski, Everta i Michalskiego, [1930]. s. 889.
 - Loew P.O., *Das literarische Danzig – 1793 bis 1945*, Berlin, Peter Lang Verlag, 2021.
 - Maj E., *Dziennikarki prasy dla kobiet w Polsce 1918-1939: portret zbiorowy na podstawie publicystycznego samoopisu*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020.
 - Maj E., *(Nie)widoczna obecność starych kobiet w międzywojennej prasie dla Polek*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych”, 2023, 1(14), s. 165-187.
 - Naglerowa H., *Dziesięć lat pracy literackiej kobiet*, „Bluszcz” 1928, nr 46, s. 9-12.
 - Olkusz K., *Materializm kontra ezoteryka: Drugie pokolenie pozytywistów wobec ‘spraw nie z tego świata’*, Kraków, Ośrodek Badawczy Facta Ficta, 2017.
 - Samborska-Kukuć D., *Miniatury litewsko-białoruskie: o nowelach konkursowych Wandy Stanisławskiej i Marii Szpyrkówny*, [W:] *Pogranicze czyli Polskość: księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Andrzejowi Romanowskiemu*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2022, s. 241-249.
 - Sarna P., *Mariaż ezoteryki z nauką na łamach Wiedzy Duchowej i Lotosu*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2021, t. 64, nr 1 (245), s. 79-94. DOI: 10.4467/22996362PZ.21.006.13034
 - Siedlecka J., *Biografie odtajnione: z archiwów literackich bezpieki*, Poznań, Zysk i S-ka, 2015.
 - [Sierosławski S.], *Poetka nastrojów*. „Świat”, 1911, nr 15, s. 7.
 - Skucha M., *Niesytość pragnienia: w kręgu młodopolskiej liryki kobiet*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2016.
 - *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r.* T. 4, A-Ż : nazwiska, red. E. Jankowski. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996, s. 685.
 - *Słownik współczesnych pisarzy polskich*. T. 3, R-Ż, red. E. Korzeniewska, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1964, s. 300-303.
 - Sołowianiuk P., *Jasnowidz w salonie, czyli spirytyzm i paranormalność w Polsce międzywojennej*, Warszawa: Wydawnictwo Iskry, 2014.
 - Szpyrkówna Maria, [W:] *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa, Wydawnictwo Głównej Księgarni Wojskowej, 1938, s. 725.
 - Szpyrkówna M. H. [W:] Glejć A. K., *Glossariusz okultyzmu z przedmową Józefa Świątkowskiego*, Kraków, 1936, s. 78., (Biblioteka „Lotosu”, nr 3). Szpyrkówna Marja Helena, [W:] Lechicki C., *Przewodnik po beletrystyce*, Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, 1935, s. 336-337.
 - Szpyrkówna-Horska Maria, [W:] *Cmentarz Powązkowski w Warszawie*, red. nauk. J.

- Durko, W. Fijałkowski, H. Szwankowska, Warszawa, Społeczny Komitet Opieki nad Starymi Powązkami imienia Jerzego Waldorffa, 2002, s. 167.
- Tarczewski J., [Poetka ros i promieni](#), „Prawda” 1911, nr 18, s. 8.
 - Wałęciuk-Dejneka B., *Osamotniona... - z życiowych doświadczeń kobiety w zapomnianej liryce Marii Szpyrkówny*, [W:] *Samotność - wybór czy los. Literatura i kultura*, red. B. Wałęciuk-Dejneka, Ł. A. Wawryniuk, Kraków, Aureus, 2016, s. 259-268.
 - Wałęciuk-Dejneka B., *Samotność pisarki - Marii Szpyrkówny droga twórcza*, [W:] *Modele kobiecej samotności: panny, wdowy, rozwiedzione*, red. B. Wałęciuk-Dejneka, Kraków, Aureus, 2015, s. 205-214.
 - [Wielki konkurs jubileuszowy Ilustrowanego Kuriera Codziennego](#) [...] : uzasadnienia decyzji jury w odniesieniu do powieści wyróżnionych, "Ilustrowany Kurier Codzienny", 1936, nr 153, s. 7.
 - Winid B., ["Ameryka" - pierwsze polskie czasopismo poświęcone Stanom Zjednoczonym \(1923-1925\)](#), „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, 1988, 27/2, s. 59-79.
 - Wojkiewicz R., [W spektrum Wyspiańskiego. Witraż w poezji Młodej Polski](#), Warszawa, Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN, 2022.
 - *Wykaz książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu Nr 1, [poz.] 1437. Szpyrkówna Maria, wszystkie utwory*, [W:] *Cenzura PRL: wykaz książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu: 1 X 1951 r.: tylko do użytku służbowego : No 00305*, posł. Zbigniew Żmigrodzki. Wrocław, „Nortom,” 2002, s. 41.
 - Wykaz nr 3 (książek dla dzieci), [poz.] 506.
 - Szpyrkówna M. *Wszystkie utwory*, [W:] *Cenzura PRL: wykaz książek podlegających niezwłócnemu wycofaniu: 1 X 1951 r.: tylko do użytku służbowego: No 00305*, posł. Zbigniew Żmigrodzki. Wrocław, „Nortom,” 2002, s. 74.
 - Zawiszewska A., [Między Młodą Polską, Skamandrem i Awangardą. Kobiety piszące w dwudziestoleciu międzywojennym](#), Szczecin, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2014.

Więcej: [Maria Szpyrkówna](#)

Ukniewska Maria

Data urodzenia: 1907-05-02

Miejsce urodzenia: Warszawa

Data śmierci: 1962-07-21

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: Maria Ukniewska

Powiązania: z d. Brejnakowska,
Maria Kuśniewicz

Pisarka i tancerka rewirowa, żona Andrzeja Kuśniewicza, dyplomaty i pisarza. Urodziła się 2 maja 1907 roku w Warszawie, zmarła 21 lipca 1962 r także w Warszawie. Ojciec Marii, Roman Brejnakowski, był krawcem, matka, Aleksandra z Kopciów, krawcową. Maria miała pięcioro rodzeństwa. Ukończyła średnią szkołę handlową, potem uczęszczała do Szkoły Dramatycznej Jadwigi Hryniewieckiej. Przerwała jednak edukację z powodów finansowych. Tancerką została, bo musiała zarabiać na życie. Przez wiele lat występowała w teatrze re-

wiowym „Morskie Oko”, stworzonym przez Andrzeja Własta i działającym w Warszawie w latach 1928-1933. Ale teatr kochała, wychowała się w środowisku, dla którego był on pracą i karierą. W małym warszawskim mieszkaniu przy ul. Nowy Zjazd 3, na Powiślu, wystawiała *Balladynę* z „kurtyną” i biletami.

W 1931 roku opuściła scenę, bowiem poznała i wyszła za mąż za ówczesnego studenta prawa, Andrzeja Kuśniewicza. Mieszkali przez chwilę w Warszawie, potem w Krakowie. W 1936-39 przebywała wraz z mężem na placówce dyplomatycznej w Użhorodzie na Rusi Zakarpackiej. W 1938 rozpoczęła twórczość literacką pod pseudonimem Maria Ukniewska, debiutując fragmentem powieści z życia tancerek rewiiowych pt. *Niedziela Teresy i przygoda Dubenki*, opublikowanym w „Wiadomościach Literackich” (1938, nr 8, s. 3; są to fragmenty z później wydanej powieści *Strachy*).

W 1939 wyjechała wraz z mężem do Francji, gdzie zaskoczył ją wybuch wojny. Uczestniczyła w tamtejszym ruchu oporu, za co w 1944 została aresztowana i osadzona w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück, a następnie w Bergen-Belsen (męża aresztowano w 1943).

W pierwszych latach po wojnie przebywała wraz z pełniącym funkcje dyplomatyczne mężem w Tuluzie, Strasburgu, Lille i w Paryżu. Za uczestnictwo w ruchu oporu została w 1948 odznaczona medalem *Médaille Commémorative Française de la Guerre 1939-1945*.

Do kraju powróciła w 1950 roku, a kilka lat później rozwiódła się z mężem. W Polsce przez siedem lat pracowała w Zjednoczonych Przedsiębiorstwach Roz-

rynkowych, a po niewyjaśnionych wydaniach związanych z wydaniem *Strachów* zdecydowała się powrócić do pracy literackiej. Od początku udawała, że twórczo wpisuje się w założenia epoki. Pisząc ze względów politycznych pod pseudonimem musiała wyzbyć się własnego nazwiska, dla dobra męża i siebie, by nie zostać ocenioną niewłaściwie. Odnosząc sukcesy literackie skazana była na anonimowość i tworzenie w cieniu, z którego wyszła dopiero po wojnie. W skromnej twórczości literackiej nie odstępowała od wątków i problemów będących bazą dla międzywojennej literatury prezentowanej przez kobiety. Od 1957 roku była również członkiem Związku Literatów Polskich. Należała do Ligi Kobiet.

Do 1962 roku Ukniewska pozostawała autorką jednego utworu, powieści *Strachy* - tak też napisał o niej Andrzej Kijowski w „Przeglądzie Kulturalnym” - (sfilmowanej pierwszy raz w 1938 r. w reżyserii Eugeniusza Cękalskiego i Karola Szołowskiego; w 1979 r. telewizja wyemitowała serial *Strachy* w reżyserii Stanisława Lenartowicza). Jednak po śmierci ukazały się pozostałe jej, choć niektóre niedokończone, utwory: powieść o cyrkowcach *Czerwone salto*; powieść o jednej z przedwojennych kamienic na Powiślu *Dom zaczarowany*; powieść-groteska *Urodzaj tęsknoty*.

Ostatnie lata przed śmiercią spędziła samotnie. Pisała, czytała, niekiedy pojawiała się w kawiarence ZLP przy Krakowskim Przedmieściu. Pochowana została na cmentarzu Bródnowskim w Warszawie.

- **Czerwone salto; Wyplata**, [Fragmenty], „Przekrój”, 1962, nr 921, s. 9-11, 22.
- **Dom zaczarowany**, „Słowo”, 1940, nr 2 - 4. [fragment].
- **Dom zapomnienia**, Warszawa, Czytelnik, 2006.
- **Niedziela Teresy i przygoda Dubenki**, „Wiadomości Literackie”, 1938, nr 8, s. 3.
- **Spadek po Kettlerze**, „Wróćmy”, 1942, nr 10, s. 337-342. [fragment].
- **Strachy**, [przedm. M. Hemara], Warszawa, Towarzystwo Wydawnicze „Roj”, 1938.
- **Strachy** [Dok. Dźw.], Warszawa, Polski Związek Niewidomych Zakład Wydawnictw i Nagrań, 1988.
- **Strachy, Odc. 1-4**, scen. i reż. Stanisław Lenartowicz, Galapagos, 2010.
- **Strachy**, Telewizja Polska, Galapagos Films; reż., scen. Stanisław Lenartowicz, 2010.
- **Urodzaj tęsknoty**, „Wróćmy”, 1942, nr 9, s. 287-292. [fragment].

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- BB.K.: **Pisarze polscy nie ustają w pracy**, „Wiarus Polski”, 1942, nr 304, s. [2]. [o działalności i zamierzeniach lit., m. in. pisarzy S. Balińskiego, T. Fangrata, M. Kuncewiczowej, J. Łobodowskiego, J. Mondscheina, A. Niemczuka, M. Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, A. Słonimskiego, M. Ukniewskiej, K. Wierzyńskiego].
- Baranowska A., **To nie mój pamiętnik**, [W:] **Perły i potwory**, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1986. s. 236-247.

- Błaszczewicz A., *Kopciuszek w królewę przemieniony*, „Film” 1979 nr 49.
- [Batora K.], *Ukniowska Maria 1907-1962*, [W:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury: słownik biobibliograficzny*. T. 8, Str. - V, red. J. Czachowska, A. Szałagan, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2003, s. 427-428.
- Batora K., *Ukniowska Maria 1907-1962*, [online], *Polscy pisarze i badacze przełomu XX i XXI wieku*. https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/record_view/4277
- Boren M., *Powieść girlsy*, „Nowy Dziennik”, 1938, nr 85, s. 8.
- Breiter E., *Powieść z życia girlsy*, „Wiadomości Literackie”, 1938, nr 14, s. 4.
- Büthner-Zawadzka M., *"Zobaczysz, ona ci się puści"*, [W:] Büthner-Zawadzka M., *Warszawa w oczach pisarek: obraz i doświadczenie miasta w polskiej prozie kobiecej 1864-1939*, Warszawa, Instytut Badań Literackich, 2014, s. 319-335.
- Chciuk A., *Czerwone salto*, „Kultura”, 1964, nr 7-8 (201-202), s. 234-235.
- Dąbrowska T., *Warszawa literacka lat międzywojennych*, Warszawa, Bellona, 2014, s. 179-184.
- Dąbrowski J., *Spowiedź „czwartej z lewej strony”*, „Robotnik”, 1938, nr 66 (7334), s. 3.
- Godlewska M., *Upiorna książka*, „Słowo”, 1938, nr 117.
- Janowski J., *Co się stało ze "Strachami"*, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, 1939, nr 11.
- Jaski Z., *Wady i zalety fachowości*, „Świat”. Ilustrowany dodatek tygodniowy Głosu Wielkopolskiego, 1948, nr 31, s. 48.
- Józefowicz S., *Zza kulis rewii*, „Myśl Narodowa”, 1938, nr 18.
- Kister H., *Udane debiuty: Schulz, Ukniowska*, *Wiech*, [W:] *Pegazy na Kredytowej*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980, s. 37.
- Kott J., *Dawne strachy*, „Przegląd Kulturalny”, 1958, nr 23.
- Kragen W., *Jeszcze jeden dokument*, „Ster”, 1938, nr 14, s. 7.
- Kruszyńska A., *Artystyczny świat(ek) w literaturze popularnej "Strachy"; Marii Ukniowskiej i "Złota Maska"; Tadeusza Dołęgi-Mostowicza*, [W:] *Literatura i kultura popularna: między tradycją a nowatorstwem*, red. A. Gemra. Wrocław, Pracownia Literatury i Kultury Popularnej oraz Nowych Mediów, Instytut Filologii Polskiej, Uniwersytet Wrocławski, 2016, s. 29-38.
- Kurz I., *Společnie užitečné Strachy*, [W:] *Szklane domy: wizje i praktyki modernizacji społecznych po roku 1918*, pod red. J. Kordjak, Warszawa, Zachęta - Narodowa Galeria Sztuki, 2020, s. 144-155.
- Liński H., *"Strachy" i ich autorka*, „Wiadomości Filmowe”, 1938, nr 11.
- P.I.L., *Blaski i nędze z życia „girlsy”. Rozmowa z autorką „Strachów” Marią Ukniowską*, „Nowy Dziennik”, 1938, nr 114, s. 8.
- Promiński M., *[Strachy - recenzja]*, „Sygnały”, 1938, nr 40, s. 5.
- Pryszczewska-Kozolub A., *Autobiografizm w prozie międzywojennej*, „Prace Naukowe. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury”, 2001, z. 8, s. 151-158.
- *Rozmowa z autorką „Strachów” (Wywiad z M. Ukniowską)*, „Dziennik Polski”, 1938, nr 123, s. 7.
- Tarkowski P., *Maria Ukniowska: Czerwone salto. Wyplata*, „Przekrój”, 1962, nr 921, s. 9-11, 22.
- Tarnawski W., *O twórczości reportażowej: na marginesie "Strachów" Ukniowskiej*,

- „Prosto z Mostu”, 1938, nr 24, s. 6 ; nr 25, s. 4.
- **Ukniowska Maria**, [W:] *Encyklopedia literatury polskiej*, red. E. Zarych, Kraków, Wydawnictwo Zielona Sowa, 2005, s. 741.
 - Wałęciuk-Dejneka B., *Zapomniane, przemilczane, nieobecne – proza kobiet z pierwszej połowy XX w. jako źródło do badań. Wybrane aspekty*, [W:] *Historia kobiet: źródła, metody, kierunki badawcze, cz. 2.*, pod red. M. Dajnowicz i A. Miodowskiego, Białystok, Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2023, s. 71-80.
 - Warneńska M., *O autorce „Strachów”*, „Nowa Kultura” 1962 nr 37.
 - *Warszawski przewodnik literacki*, red. P. Cieliczko, Warszawa, Fundacja na Rzecz Badań Literackich, 2005.
 - Wosik E., *Warszawa i teatr – dwie miłości Marii Ukniewskiej*, „Stolica” 1983 nr 44.
 - Wróbel O., *Z epoki, z kraju i ze świata, „Książki : magazyn do czytania”*, 2020, nr 6, s. 114.
 - Zahorska A., *Strachy [Recenzje filmowe]*, „Kultura”, 1938, Nr 48 (136).
 - Zahorska S., *Nareszcie polski film*, „Wiadomości Literackie”, 1938, nr 47, s. 11.
 - Zechenter W., *Portrety imaginacyjne pisarzy*, „Kurier Literacko-Naukowy”, 1938, nr 30, s. VIII (480).

Maria Ukniewska 1962
Z: „Przekrój”, 1962, nr 921, s. 9-11, 22.

Domena publiczna:
Strachy [Program filmu],
Warszawa, Biuro Kinematograficzne
„Super-Film”, [ca 1938]

Więcej: [Maria Ukniewska](#)

Wyleżyńska Aurelia

Data urodzenia: 1881-??-??

Miejsce urodzenia: Oknica

Data śmierci: 1944-08-03

Miejsce śmierci: Warszawa

Pseudonimy i kryptonimy: A.W.; aw ; aw.;

ER; Ge; Ge...; GE; GE...; Li; Malibran; RE;

RE.; Zygmunt Przerębski

Powiązania: 1 voto - Rybakiewicz;

2 voto - Kropatsch;

3 voto - Parandowska

Pisarka, publicystka, propagatorka polskiej kultury, działaczka społeczna, autorka wielu artykułów o kobiecie, kulturze, edukacji, dla której ważna była rola kobiety w społeczeństwie. Urodziła się w małym, przygranicznym miasteczku - Oknicy, położonym w guberni podolskiej, w 1881 r. Była jednym z sześciorga dzieci. Rodzicami pisarki byli Ludomir Ludwik Wyleżyński (1846-1914) i Kamilla z Połtowiczów (1850-?). Pochodziła z elit intelektualno-ziemiańskich,

była potomkinią starego rodu Wyleżyńskich, pieczętującego się herbem Trzaska, o którym pierwsze wzmianki można znaleźć już w XVI-wiecznych herbarzach. Po ukończeniu pensji Cecylii Plater-Zyberkówny w Warszawie kontynuowała naukę w Krakowie na Wyższych Kursach dla Kobiet im. A. Baranieckiego, a następnie w roku 1907 przyjęto ją na Wydział Filozoficzny UJ, początkowo jako hospitantkę, później jako studentkę nadzwyczajną. W tym okresie zmieniła też stan cywilny, wyszła za mąż za Tadeusza Mariana Rybakiewicza (1879-1910), nauczyciela w gimnazjum krakowskim i wadowickim, który zmarł w wieku 31 lat. Podczas studiów uczęszczała na wykłady z literatury polskiej i seminaria. Studia ukończyła latem 1911 r. W trakcie edukacji akademickiej debiutowała w 1909 r. szkicem literackim O „Róży” Katerli, ogłoszonym na łamach czasopisma „Prąd” (nr 10/11), poświęconym Róży Stefana Żeromskiego. Rok później opublikowała korespondencję z Krakowa: *Echa dni grunwaldzkich*, poświęconą obchodom 600. rocznicy zwycięskiej bitwy pod Grunwaldem („Prąd” 1910, nr 7/8). Drugim mężem Aurelii został Adam Kropatsch (1884-1971), filozof, publicysta i nauczyciel, a trzecim - Jan Parandowski. W 1923 r., po rozpadzie związku małżeńskiego, opuściła Polskę. Wyjechała do Paryża, gdzie została na kilkanaście lat. Pod urokiem stolicy Francji była do końca życia i mimo wielu odbytych podróży (Włochy, Hiszpania, Niemcy, Austria) nic nie zdołało zatrzeć i zmienić tego wrażenia. To właśnie Paryż nieustannie ją oczarowywał, przynosił ukojenie i dawał nadzieję w trudnych chwilach. Poświęciła mu powieść *Czarodziejskie miasto* (1928), o cechach

autobiograficznych. Aktywnie uczestniczyła też w życiu Polonii paryskiej, m.in.: otwierając salon literacki we własnym mieszkaniu na rue de Navarre, biorąc udział w odczytach o polskiej literaturze powojennej na paryskiej Sorbonie, śląc artykuły i korespondencje do prasy krajowej, np. do „Bluszczu”, „Świata Kobiecego”, „Wiadomości Literackich” czy „Lwowskich Wiadomości Muzycznych i Literackich”, „Tygodnika Ilustrowanego”, „Kobiety Współczesnej” oraz do wydawanego w Warszawie w języku francuskim tygodnika „Le Messenger Polonais” (1925-1928). Była nosicielką polskiej kultury, którą zarażała inne środowiska, a szerzenie kultury narodowej rozumiała jako przyciąganie do niej innych. Angażowała się również w działalność francuskiego towarzystwa Les Amis de la Pologne: wydawała w publikowanym przez to stowarzyszenie czasopiśmie oraz w paryskim piśmie „La Pologne”. Jej prelekcje zostały zauważone i odnotowane także w prasie polskiej, w krakowskim tygodniku „Nowości Ilustrowane”. Nie zaniedbywała jednak pracy literackiej. Powstały wówczas powieści: *U złotych wrót* (1922), *Niespodzianki* (1924), *Księga udręki* (1926), *Biała czarodziejka* (1926), studium o Marii Kalergis, *Serce podzielone na ćwierci* (1931), *Maria Leszczyńska na dworze wersalskim, t. 1, 2* (1935) oraz, wspomniane wcześniej, *Czarodziejskie miasto*. Za *Niespodzianki* autorka otrzymała w 1924 r. III nagrodę im. Gabrieli Zapolskiej. W 1937 r. powróciła do Polski i zamieszkała na stałe w Warszawie. Kontynuowała pracę literacką i publicystyczną. Podczas okupacji hitlerowskiej pracowała w warszawskim szpitalu, prowadziła działalność charytatywną oraz opiekowała się rannymi i potrze-

bującymi, uczyła lekarzy francuskiego, była tłumaczką. Zmarła w czasie Powstania Warszawskiego 3 sierpnia 1944 r., pochowana jest na Cmentarzu Powązkowskim.

Aurelia Wyleżyńska była znakomicie wykształcona, ambitna, nie mieściła się w ramach ówczesnej obyczajowości, szczególnie tej określającej rolę żeńskiej części społeczeństwa w patriarchalnym świecie. Równie łatwo potrafiła odnaleźć się w Krakowie, we Lwowie, Warszawie, jak i w Paryżu. Tematem swoich utworów uczyniła wyrastające ponad przeciętność przedstawicielki płci pięknej: Narcyzę Żmichowską, Marię Leszczyńską, Marię Kalergis czy Zofię Węgierską. Podobnie fikcyjne bohaterki jej powieści, z pozoru kruche, niewytrzymałe i potulne, w ostatecznym rozrachunku okazują się kobietami mocnymi, które nie poddają się presji otoczenia. Z najtrudniejszych doświadczeń umieją czerpać wiedzę konieczną do dalszego rozwoju. Wreszcie – same stają się orędowniczkami zmian. Wyleżyńska była ówczesną emancypantką w najlepszym znaczeniu tego słowa, a przy tym zdołała zachować dziecięcą wrażliwość obserwacji świata.

TWÓRCZOŚĆ (WYBRANA)

- ***Astronom zawinił, a szewca zabrali***, „Nowy Dzień”, 1943, nr 544.
- ***Biała Czarodziejka***, Warszawa, „Rój”, [1926], 1929.
- ***Chciałabym leżeć na Powązkach***, „Bluszczy”, 1932, nr 44, s. 10-11.
- ***Czarodziejskie miasto: powieść***, Warszawa, Dom Książki Polskiej, [1928].

- [L'émigration polonaise en France](#), ill. X. Kozminski., Paris, Éditions des Amis de la Pologne, 1928.
- **Giacomo Leopardi. Poezje**, „Dziennik Ludowy”, 1938, nr 147.
- **Gloria Victis!**, „Nowy Dzień” 1943, nr 564.
- [Herminia Naglerowa](#), „Świat Kobiety Record”, 1930, nr 4, s. 66.
- [Ilustrowany przewodnik dla wychodźców we Francji](#), współaut. H. Staniszewski, Paryż, Druk. Polska, 1925.
- Jean Guéhenno, „**Sygnały**”, 1937, nr 28, s. 8-9.
- **Jeunes Poètes Polonais**, Paris, Les Amis de la Pologne, 1926.
- **Kroniki wojenne**. T. 1, 1939-1942, oprac. G. Pawlak, M. Urynowicz, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 2022.
- **Kroniki wojenne**. T. 2, 1943-1944, oprac. G. Pawlak, M. Urynowicz, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 2022.
- ["Księga udręki": powieść](#), Warszawa, skł. gł. w Księgarni Gebethnera i Wolffa, 1926.
- [Marja Leszczyńska na dworze wersalskim](#), z przedm. S. Wasylewskiego, Poznań, Wydawnictwo Polskie, 1923.
- [Mauriac - pisarz katolicki](#), „Sygnały”, 1937, nr 32, s. 7-8..
- **„Misterium pogrzebu”**, [W:] **Wspomnienia o Andrzej Strugu**, wstęp i oprac. S. Sandler. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1965, s. 283-287.
- [Na marginesie rewolucji rosyjskiej](#), „Placówka”, 1919, nr 18, s. 15.
- **Niebezpieczne dzieci**, „Nowy Dzień”, 1943, nr 549.
- [Niespodzianki](#), Lwów, "Lektor" Instytut Literacki, 1924.
- **O kobiecie rosyjskiej**, „Na Posterunku”. 1918, nr 35.
- **O „Róży” Katerli**, „Prąd”, 1909, nr 10/11.
- **Pieśń o żołnierzu żydowskim**, „Wiadomości Literackie” 1931, nr 29, s. 2.
- [Pierwszy zbiór anegdot w Podziemnej Polsce](#), „Nowy Dzień” 1943, nr 539 oraz Szarota T., **Konspiracyjna broszura „Anegdota i dowcip wojenny” (1943) oraz jej twórcy**, „Dzieje Najnowsze” 2023, T. 55, nr 2, s. 113-146.
- **Pod Łukiem Triumfalnym**, „Płomyk”, 1935, 1935, nr 13, s. 346-348.
- **Przed czterema laty. (Wspomnienia z lat niewoli i wygnania)**, „Nowa Polska”, 1919, nr 25.
- [Ryszard Berwiński: studium](#), Kraków, Księgarnia Gebethnera i Sp., 1913.
- [Serce podzielone na ćwierci: powieść](#), Paryż, Librairie Franco-Polonaise & Étrangère, Warszawa, Gebethner & Wolff, 1931.
- [Spadkobierca dobroci. \(W pierwszą rocznicę zgonu Józefa Mickiewicza\)](#), „Tygodnik Ilustrowany” ,1939, nr 34, s. 653-655.
- **Świat w ręku Heroda**, „Dziennik Ludowy”, 1938, nr 366.
- [U złotych wrót: powieść](#), Lwów, Księgarnia Wydawnicza H. Altenberga, [1922].
- **Udoskonalone radio**. „Świat Kobiety”, 1929, nr 2, s. 21.
- **W mieście świata polskie ścieżki**, il. W. Ossecki, Poznań, [s.n.], 1931.
- [W paryskiej Sofjówce. Za kratami i wśród kwiatów](#), „Bluszcz” 1931, nr 5, s. 6-7.
- [W Polsce - u pani starościny](#), „Bluszcz”, 1934, nr 2, s. 43.
- **W szkole analfabetów. (Na uchodźstwie)**, „Mały Świadek”. 1918, nr 17.
- **Włoska pantomima futurystyczna (Italian Futuristic pantomime)**, „Wiadomości Literackie”, 1927, no. 35, s. 2.

- [Z duszą twoją na ramieniu: listy z Hiszpanji, z oryginałów wiernie przełożone](#), Warszawa, Tow. Wyd. "Bluszcz", [1933].
- „Z duszą Twoją na ramieniu - za Pirenejami”, [W:] *Hiszpania malowniczo-historyczna. Zapirenejskie wędrówki Polaków w latach 1838-1930*, ed. P. Sawicki, Wrocław, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1996, s. 441-56.
- [Z Krakowa - Echa dni grunwaldzkich](#), „Prąd”, 1910, nr 7/8, s. 263-267.
- [Ze wspomnień o Asnyku, Lucyny Kotarbińskiej](#), „Skawa”, 1938, nr 4, s.28.
- [Zielony Śląsk](#), „Bluszcz” 1933, nr 44, s. 8-9.
- -Dejneka, Siedlce 2025.
- Gurgul M., [Aurelia Wyleżyńska - scrittrice dimenticata e le sue „Lettere dalla Spagna”](#), [W:] *Escritoras en torno al canon*, (ed.) Arriaga Florez, M., Sevilla, Benilde Ediciones, 2017, s. 148-174.
- Gurgul M., [Italian futurism in the Polish press](#), „Studia Litteraria Universitatis Iagellonicae Cracoviensis”, 2015, Vol. 10, no. 4, p. 365-381. DOI10.4467/20843933ST.15.031.4590.
- Hausnerowa M., *Laureatki „Lektora”*, „Kurjer Lwowski”, 1925, nr 15, s. 2-3.
- Kiewnarska J., [Podróż do Hiszpanii: refleksje na marginesie książki Aury Wyleżyńskiej "Z duszą twoją na ramieniu"](#), „Dziennik Poznański”, 1933, nr 67, s. 2.
- Klingsland Z. S., *Les sentiers polonais de Paris*, „Pologne Littéraire”, 1931, nr 55-56, s. 6.
- K-ski, [Pani Kalergis - „Biała Czarodziejka”](#), „Świat Kobiety”, 1927, nr 17, s. 385.
- Maj E., *Dziennikarki prasy dla kobiet w Polsce 1918-1939: portret zbiorowy na podstawie publicystycznego samoopisu*, Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020.
- Nadana-Sokołowska, K., [Flâneurka schodzi do piekła: "Kroniki wojenne 1939-1944" Aurelii Wyleżyńskiej](#), „Napis” 2023, Ser. 29, s. 251-258.
- Pawlak G., [Aurelia \(Aura\) Wyleżyńska - zapomniana pisarka i publicystka: materiały do biografii](#), „Pamiętnik Literacki” 2014, z. 1(105), s. 157-170.
- Pawlak G., Urynowicz M., *Erinnerungsnutzen - Aurelia Wyleżyńskas Tagebuch aus dem besetzten Warschau*, „Historie”. Jahrbuch des Zentrums für Historische Forschung Berlin der Polnischen Akade-

BIBLIOGRAFIA (WYBÓR)

- Bianka M., [Polonia w Paryżu](#), „Nowości Ilustrowane”, 1925, nr 24, s. 7.
- Bunikiewicz W., [Arcykunszt listu miłosnego](#), „Świat”, 1933, nr 20, s. 16.
- [Dorosz B.], *Wyleżyńska Aurelia 1881-1944*, [W:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury: słownik biobibliograficzny*. T. 9, W - Z, red. J. Czachowska, A. Szałagan, Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 2004, s. 327-328.
- Dorosz B., *Wyleżyńska Aurelia 1881-1944 [online]*, *Polscy pisarze i badacze przełomu XX i XXI wieku*, Dostępny w internecie: https://pisarzeibadacze.ibl.edu.pl/record_view/3862
- Drażkiewicz J., *Udział pisarek w konkursach literackich Warszawy XIX/XX wieku jako forma walki o prawa do aktywnego uczestnictwa w kulturze (wybrane przykłady)* [w:] *Literatura i prawo - charakterystyka zagadnienia*, red. Beata Walęciuk-

mie der Wissenschaften, 2020, Vol. 13, s. 155-168.

- **Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. - 1970 r.**, T. 4, A-Ż., red. E. Jankowski. Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996, s. 779.
- Urynowicz M., Pawlak G., **Analfabetyzm historyczny w badaniach nad Holocaustem: o Aurelii Wyleżyńskiej stosunku do Żydów i getta warszawskiego na przykładzie pewnego artykułu**, „Kwartalnik Historii Żydów = Jewish History Quarterly”, 2021, nr 4, s. 1145-1162.
- Walęciuk-Dejneka B., **Emigrantka - intelektualistka: przypadek Aurelii Wyleżyńskiej. Wstęp do badań**, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, 2023, nr 2 (15), s. 35-46. DOI:10.15290/cnisk.2023.02.15.02
- Walęciuk-Dejneka B., **Kobieca emigracja intelektualna: „Czarodziejskie miasto” Aurelii Wyleżyńskiej**, „Archiwum Emigracji”. Studia. Szkice. Dokumenty, 2022, nr 29, s. 284-292. DOI:10.12775/AE.2021-22.017
- Wyleżyńska Aurelia, [W:] Lechicki C., **Przewodnik po beletrystyce**, Poznań, Naczelny Instytut Akcji Katolickiej, 1935, s. 351.
- Wyleżyńska Aurelia (Aura) [W:] **Czy wiesz kto to jest?**, red. S. Łoza, Warszawa, Wydawnictwo Głównej Księgarni Wojskowej, 1938, s. 823.

Domena publiczna:

Z: „Świat”, 1933, nr 20, s. 16.

Domena publiczna:

Z: „Świat Kobięcy”, 1930, nr 23, s. 531.

Więcej: [Aurelia Wyleżyńska](#)

